

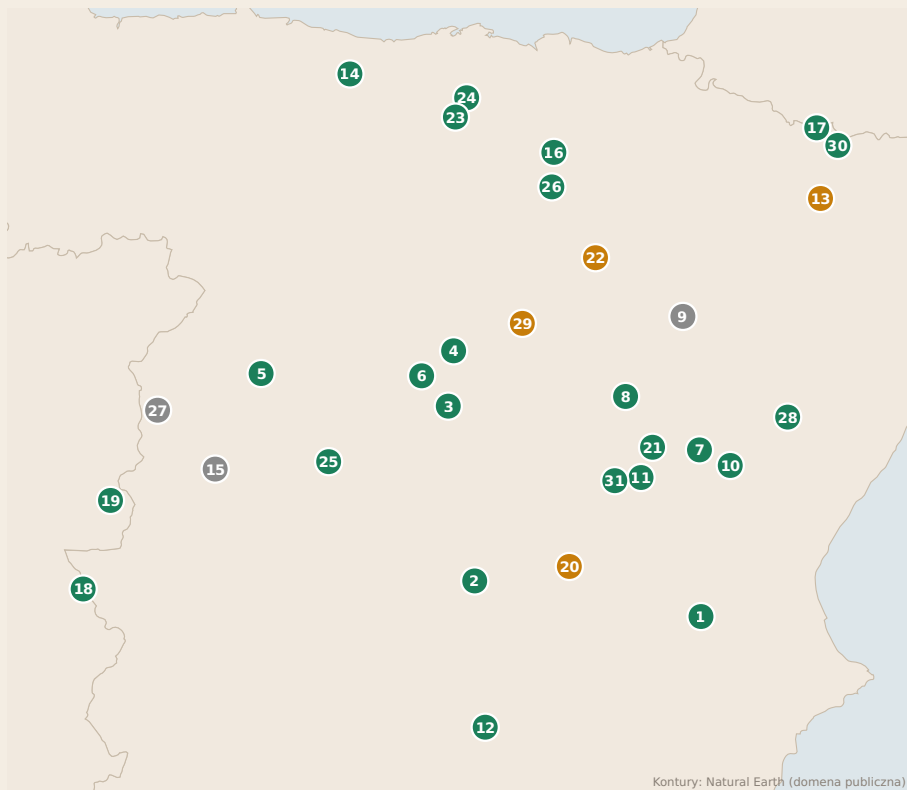

PIOTRYSEUSZ

SEZON Z BAZĄ · WIOSNA-JESIEŃ, DO OK. 6 MIESIĘCY

Hiszpańska konieczyna

Przewodnik po trasie

Pomysł · miejsca: 31 · motocykl: lekki dual-sport z oponami terenowymi

Przewodnik wygenerowany 2026-10-26 z repozytorium <https://gitlab.com/p.goliasz/moto>. Plany powstają z wyprzedzeniem: ceny, godziny otwarcia, zasady wstępu i przepisy sprawdź przed wyjazdem. Współrzędne wskazują obiekt, a nie parking czy wjazd. Treść: CC BY 4.0, Piotr Goliasz; zdjęcia i dane mają własne licencje (rozdział „Źródła i licencje”).

Spis treści

Punkty	3
Punkty z innych podróży	21
Język w podróży	93
Baza i postój.....	95
Źródła i licencje.....	105

Punkty

Alcalá del Júcar

Fot. Pacodonderis, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	miasteczko, zamek, rzeka
Czas	2 h
Wstęp	bez opłat
Wydarzenia	fiestas San Lorenzo 7–15 sierpnia; San Blas 3 lutego; jarmark średniowieczny w Wielkim Tygodniu (daty zmienne) [do sprawdzenia]
Skała	wapień jeziorne z pliocenu, kanion w młodych skałach
Zespół zabytkowy	od 1982 r.

RYS HISTORYCZNY

Domy wkuć w skałę nad wąwozem rzeki Júcar, zamek na szczycie, stary most i rzeczna plaża. Júcar spływa z gór Serranía de Cuenca do Morza Śródziemnego, a w krainie La Manchuela wcina się w płaski płaskowyż głęboką „hoz”, kanion z pionowymi ścianami. Geolodzy zwracają uwagę na rzadkość: ściany w okolicy Alcalá to stosunkowo młode, pliocenские wapień jeziorne, osadzone w jeziorach kilka milionów lat temu, a nie stare skały morskie, w których powstała większość hiszpańskich kanionów. Miękka, porowata skała łatwo się rozpuszcza i drąży, stąd nawisy, jaskinie i nacieki martwicy wapiennej, a ludziom od wieków łatwo było wykuwać w niej mieszkania. Miasteczko wspina się po stromym cyplu w zakolu rzeki: białe domy stoją jeden nad drugim, a ich tylne izby sięgają w głąb skały.

Nazwa pochodzi od arabskiego al-kala, „zamek”, czyli „zamek nad Júcarem”. Twierdza z wieżą na planie pięcioboku powstała za Almohadów w XII–XIII w. W 1211 r. król Kastylii Alfons VIII błyskawicznym wypadem zdobył Alcalá razem z sąsiednimi warowniami Jorquera i Garadén, a zwycięstwa pod Las Navas de Tolosa (1212) i Alcaraz (1213) utrwaliły tę zdobycz. Osadników sprowadzono z Alarcón.

Przez półtora wieku Alcalá była wsią podległą Jorquerze, aż 1364-04-18 król Piotr I Okrutny, przebywający wtedy w porcie Grao pod Walencją, nadał jej prawa miejskie i własny samorząd. Później należała do markizatu Villena, potężnego lenna na pograniczu Kastylii z Koroną Aragońską, a do 1833 r. do królestwa Murcji. Zamek pilnował też dawnej drogi królewskiej z Kastylii na wschód, a w Alcalá działała komora celna.

Do zamku przylgnęła legenda o księżniczce Zulemie, opowiadana w dwóch wersjach. W jednej Zulema była chrześcijanką więzioną przez mauretańskiego władcę Garadéna, który chciał zmusić ją do zmiany wiary i ślubu, a ona wolała rzucić się z murów. W drugiej była muzułmanką zakochaną w chrześcijańskim rycerzu; para uciekła przed gniewem rodziny i osiadła w pobliskiej wiosce, która do dziś nazywa się Zulema. Imię Garadéna nosi też jedna z jaskiń: Cuevas del Diablo, Masagó i Garadén to dawne domy i spiżarnie wykute w skale, z korytarzami przebitymi przez cypel na wylot i balkonami nad wąwozem. Dziś mieszczą małe muzea i bary. Nieoczywista ciekawostka: w 1986 r. iluminacja zamku zajęła trzecie miejsce w konkursie na najlepsze oświetlenie zabytków firmy Philips, za wieżę Eiffa i meczetem w Stambule. Alcalá ma też jedną z najdziwniejszych aren walk byków w Hiszpanii, o nieregularnym kształcie, dopasowanym do zbocza po drugiej stronie rzeki.

Gmina liczy ok. 1100 mieszkańców i dziś żyje głównie z turystyki: od 1982 r. miasteczko jest zespołem zabytkowym, a od 2014 r. należy do „najpiękniejszych wsi Hiszpanii”. Najważniejsze święto to fiestas ku czci patrona, św. Wawrzyńca (San Lorenzo), od 7 do 15 sierpnia. 3 lutego na św. Błażeja losuje się tortetes, miejscowe słodkie placki, a w Wielkim Tygodniu na uliczkach staje jarmark średniowieczny. Przez Alcalá biegnie Camino de Santiago de la Lana, „wełniany szlak” jakubowy z Alicante do Burgos. Okolice to winiarski region Manchuela, słynący z czerwonego szczepu bobal, a w karczmach podaje się sycące dania La Manchy, jak gazpacho manchego: gulasz z dziczyzny lub drobiu na podpiłomyku.

NA MIEJSCU

- Kamienny most nad Júcarem, rzeczna plaża i widok na całe miasteczko z drugiego brzegu, najładniej w porannym słońcu.
- Wejście stromymi uliczkami do zamku i jaskiń Cuevas del Diablo lub Masagó (wstęp płatny, ok. 3 EUR, często z napojem [do sprawdzenia]).

- Przejazd drogą wzdłuż kanionu w górę rzeki do Jorquery, wioski na skalnym cyplu w zakolu Júcaru, i w dół ku La Recueja; numery dróg i stan nawierzchni [do sprawdzenia].

Praktycznie

- Ok. 130 km na zachód od Walencji.
- Pasuje też jako zjazd z wybrzeża przy wjeździe od Alicante.
- Uliczki w centrum są wąskie i bardzo strome, więc motocykl lepiej zostawić na dole przy rzece. W weekendy i latem przyjeżdża dużo gości z Walencji i Albacete, a w lipcu i sierpniu jest upalnie; wiosna i jesień są wygodniejsze.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Alcal%C3%A1_del_J%C3%BAcar, en.wikipedia.org/wiki/Alcal%C3%A1_del_J%C3%BAcar..., portalcientifico.uned.es/documentos/62da2ae6c..., www.eldebate.com/estilo-vida/viajar/20260721/...

39.19320, -1.42933 ([wikidata:Q24008383](https://www.wikidata.org/wiki/Q24008383))

Consuegra

Fot. diego_cue, [CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	wiatraki, zamek
Czas	1,5 h
Wstęp	[do sprawdzenia]
Wiatraki	12 z pierwotnych 13 na grzbiecie Cerro Calderico
Wydarzenia	Fiesta de la Rosa del Azafrán, ostatni pełny weekend października (2026: 23-25 października); Consuegra Medieval, połowa sierpnia [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Dwanaście białych wiatraków stoi na grzbiecie Cerro Calderico nad miasteczkiem, obok zamku La Muela. Pierwotnie było ich trzynaście. Mielono w nich zboże z płaskiej, suchej Manchy, a wiatr na grzbiecie wieje tu prawie zawsze. Każdy ma imię, w większości z „Don Kichota”: Sancho, Rucio (osioł Sancho Pansy), Mambrino (od hełmu, za który rycerz wziął miskę balwierza), Clavileño (drewniany koń), Caballero del Verde Gabán. Cervantes nie napisał, gdzie dokładnie jego bohater ruszył z kopią na wiatraki, więc o ten szczyt spiera się kilka miejscowości Manchy, a Consuegra i Campo de Criptana najgłośniej. W wiatraku Bolero działa informacja turystyczna i można w nim obejrzeć cały mechanizm. Sancho zachował maszynię z XVI w. i raz w roku, podczas święta szafranu, znów miele mąkę.

Zamek ma starszą i bardziej krwawą historię. Rzymianie nazywali to miejsce Consaburum. 15 sierpnia 1097 r. pod Consuegrą Almorawidzi rozbili wojsko Alfonsa VI, a w bitwie zginął Diego, jedyny syn Cyda. Król schronił się w zamku, a miasto za karę straciło prawa miejskie, odzyskane dopiero w 1927 r. W 1183 r. Alfons VIII oddał zamek i okoliczne ziemie joannitom, którzy zrobili z niego siedzibę swojego wielkiego przeoratu. Zamek ucierpiał w czasie wojen napoleońskich, w

1962 r. przejęła go gmina, a od 1985 r. odbudowuje go szkoła rzemiosła. Najtragicznijszym dniem w historii miasteczka był 11 września 1891 r. Wezbrana rzeka Amarguillo zalała wtedy ulice i zginęło 360 osób.

Pod koniec października pola wokół Consuegry robią się fioletowe od krokusów szafranowych. Kwiaty zbiera się o świcie, bo w ciągu dnia szybko więdną, a potem ręcznie wyskubuje z każdego trzy czerwone znamiona. Na gram przyprawy trzeba ok. 150 kwiatów. Od 1963 r. miasteczko świętuje to w ostatni pełny weekend października podczas Fiesta de la Rosa del Azafrán. Są pokazy i konkurs mondy, czyli wyskubywania znamion na czas, festiwal folkloru, wybór „Dulcynei” i jedyny dzień w roku, kiedy kręci się wiatrak Sancho. W połowie sierpnia odbywa się Consuegra Medieval z inscenizacją bitwy z 1097 r. Ok. 200 ochotników w kostiumach odgrywa ją od 1997 r.

NA MIEJSCU

- Podjazd asfaltową drogą z miasteczka na grzbiet, do wiatraków i zamku, widok na równinę Manchy i dachy Consuegry.
- Wiatrak Bolero z mechanizmem i informacją turystyczną, potem zamek La Muela.
- Spacer wzdłuż grzbietu od wiatraka do wiatraka, najładniej w świetle zachodzącego słońca.

Praktycznie

- Termin święta szafranu: LXIV edycja w dniach 2026-10-23 – 2026-10-25 (stan na 2026-10, źródło: festivalesdeespana.com); w kolejnych latach ostatni pełny weekend października [do sprawdzenia].
- Na grzbiecie mocno wieje: boczny podmuch potrafi przewrócić motocykl stojący na podpórce, więc parkuj go na twardym gruncie i tak, żeby wiatr dociskał go do podpórki. W czasie święta szafranu i w weekendy górę zapychają auta i autokary, więc lepiej przyjechać rano.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Consuegra, es.wikipedia.org/wiki/Castillo_de_Consuegra, en.wikipedia.org/wiki/Castle_of_La_Muela, en.wikipedia.org/wiki/Saffron, www.hoteles.net/toledo/molinos-de-consuegra-e..., www.festivalesdeespana.com/festival/fiesta-de-..., www.festivalesdeespana.com/festival/consuegra..., 39.45278, -3.60778 ([wikidata:Q1049172](https://www.wikidata.org/wiki/Q1049172))

La Pedriza i zamek Manzanares el Real

Fot. Kent Wang, [CC-BY-SA 2.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	park narodowy, szlak, zamek
Czas	cały dzień
Wstęp	latem wjazd ograniczany limitem aut na parkingu Canto Cochino [do sprawdzenia]
Wys.	890–2029 m (Yelmo 1719 m)
Wjazd	Canto Cochino: limit ok. 270 aut dziennie; od 1 czerwca do 30 września w weekendy i święta wjazd tylko rano i wieczorem [do sprawdzenia]
Zamek	zamknięty dla zwiedzających od 2025-01, termin otwarcia [do sprawdzenia]

O MIEJSCU

Granitowy masyw w Parku Narodowym Sierra de Guadarrama, ok. 50 km na północ od Madrytu: formacje skalne (m.in. La Diligencia, Bloque Awesome), szlaki i wspinaczka. La Pedriza zajmuje ok. 3200 ha na południowym stoku gór, od zbiornika Santillana (890 m) po skały Torres de la Pedriza (2029 m). Jej granit zastygł ok. 300 mln lat temu głęboko pod ziemią, gdy zderzające się kontynenty składały Pangeę. Przez kolejne epoki erozja zdarła okrywające go skały, a ok. 40 mln lat temu ruchy alpejskie wypiętrzyły całe pasmo. Granit pękł w gęstą siatkę spękań, w które wnikała woda i lód, i rozkruszył się na wieże, kopuły, „hełmy” i głązy balansujące na sobie nawzajem. Szara z natury skała ma tu różowo-ochrowy odcień, bo utlenia się żelazo z ciemnej miki (biotytu). Ciekawostka: „Cyrk Pedrizy Tylnej”, łuk grani pod Torres, wcale nie jest cyrkiem lodowcowym, bo lodowca tu nie było. Nazwa jest czysto opisowa.

Skały noszą imiona tego, co przypominają. Najślynniejszy jest El Yelmo („Hełm”, 1719 m), gładka kopuła widoczna z całej okolicy. Pierwsze udokumentowane wejście zrobił w 1864 r. geolog Casiano de Prado, choć pasterze byli tam pewnie wcześniej. Pod koniec XIX w. w Pedrizie zaczęli chodzić madryccy intelektualisci z Institución Libre de Enseñanza, z pedagogiem Franciscem Ginerem de los Ríos na czele. Od ich pomysłu „ochrony Guadarramy” zaczęło się zainteresowanie górami jako dobrem wspólnym, a schronisko w Pedrizie od 1915 r. nosi imię Ginera. Dziś jest tu blisko tysiąc dróg wspinaczkowych, a w latach 60. XX w. powstawały tu sceny spaghetti westernów. Ludzie bywali tu jednak dużo wcześniej: w schronieniu Los Aljibes, między dwoma blokami granitu, znaleziono malowidła i ceramikę z epoki brązu (ok. 1400–1200 p.n.e.). W XIX w. w niedostępnych dolinach ukrywali się bandyci, jak banda „Paco el Sastre”, a w czasie wojny domowej i po niej ludzie szukający schronienia. Ochrona przyszła stopniowo: „naturalne miejsce interesu narodowego” w 1930 r., park regionalny w 1985 r., rezerwat biosfery UNESCO w 1992 r. i park narodowy od 2013 r.

Na niższych stokach rosną czystki (hiszp. jara), rozmaryn i dąb ostrolistny, wyżej sosny i żółto kwitnący janowiec piorno. Na skałach łatwo spotkać koziorożce iberyjskie, które podchodzą blisko szlaków, nad granią krążą sępy płowe i czarne, a w Manzanares i potokach żyje pstrąg. Najpiękniej jest wiosną, gdy kwitną krzewy, i jesienią. Latem skała nagrzewa się do granic wytrzymałości, a zimą wyższe partie pokrywa śnieg.

U stóp masywu stoi miasteczko Manzanares el Real z zamkiem rodu Mendoza, dziś w doskonałym stanie po kolejnych restauracjach. Okolicę, zwaną Real de Manzanares, w XIII w. spierały się Segowia i Madryt, aż król Jan I oddał ją w XIV w. Pedrowi Gonzálezowi de Mendoza. Pierwszy zamek przypisuje się jego synowi, admirałowi Kastylii; zostały z niego ruiny (castillo viejo). Obecny zamek zaczął przed 1475 r. Diego Hurtado de Mendoza, pierwszy książę Infantado, syn markiza Santillany, jednego z pierwszych wielkich poetów kastylijskich. Budowę dokończył jego syn Íñigo, który ok. 1480 r. zatrudnił Juana Guasa, architekta Królów Katolickich. To raczej pałac przebrany za twierdzę: ma krużganki, gotyckie galerie i ozdobne blanki, a pod spodem kryje dawny kościół romańsko-mudejarski, wchłonięty przez mury. Na otworach strzelniczych

wykuto krzyż jerozolimski, nawiązanie do tytułu kardynała Pedra Gonzáleza de Mendoza, najpotężniejszego członka rodu. Już w XVI w. Mendozowie przenieśli się do Guadalajary i zamek opustoszał. Odbudowa ruszyła w 1914 r., a w 1982 r. w jego murach obradowało zgromadzenie parlamentarzystów, które przygotowało statut autonomii regionu Madrytu. W styczniu 2025 r. zarząd zamku wrócił do rodu książąt Infantado i od tego czasu zamek jest zamknięty dla zwiedzających (stan na 2026-10 według prasy, [do sprawdzenia]).

NA MIEJSCU

- Spacer z parkingu Canto Cochino wzdłuż rzeki Manzanares do skał i jeziorzek albo całodniowe wejście na El Yelmo; ostatnie metry wiodą wąską szczeliną między głazami [do sprawdzenia].
- Zamek w Manzanares el Real z zewnątrz, z widokiem na zbiornik Santillana i masyw w tle; obok ruiny starego zamku.
- Pętla motocyklowa po sierrze: Miraflores de la Sierra, przełęcz Puerto de la Morcuera (ok. 1800 m) do doliny Lozoya z klasztorem El Pualar w Rascafría i powrót przez Puerto de Canencia (ok. 1500 m). Drogi kręte, zimą bywają zamykane.

Praktycznie

- Najlepiej wiosną albo jesienią, poza weekendami.
- Do Canto Cochino prowadzi wąska droga z Manzanares przez przełęcz Quebrantaherraduras (1082 m), z kontrolą wjazdu przy szlabanie. Gdy parking jest pełny, zostaje zostawić motocykl w Manzanares i iść pieszo albo, w sezonie, wsiąść w bezpłatny autobus wahadłowy w weekendy [do sprawdzenia]. Kąpiel w rzece i jeziorkach parku jest zakazana, grożą mandaty do 3000 euro (źródło: madridinforma.eldiario.es; [do sprawdzenia]).

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/La_Pedriz, es.wikipedia.org/wiki/Castillo_nuevo_de_Manza..., www.ultimahora.es/noticias/comunidades/2025/0..., madridinforma.eldiario.es/?p=60938
40.72722, -3.86222 ([wikidata:Q1013093](https://www.wikidata.org/wiki/Q1013093))

Pedraza

Fot. Luis Rogelio HM, [CC BY-SA 2.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	miasteczko, mury
Czas	1,5 h
Wstęp	bez opłat
Wydarzenia	Noche de las Velas – 1. i 2. sobota lipca (2026: 4 i 11 lipca), daty na kolejne lata [do sprawdzenia]; święto Virgen del Carrascal 7–12 września
Zamek	prywatny, od 2024 r. nowi właściciele zapowiadają otwarcie [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Średniowieczne miasteczko w pełnym obwodzie murów, z jedną bramą wjazdową, zamkiem i arkadowym rynkiem. Pedraza zajmuje skalisty cypel otoczony urwiskami, więc mury biegną krawędzią skały, a do środka do dziś prowadzi tylko jedna droga: Puerta de la Villa. Brama ma korzenie w XI w., obecny kształt dostała w XVI w. za Íñiga Fernándeza de Velasco, którego herb wisi nad przejazdem. Wrota z drewna czarnej topoli zamykano na noc i nikt nie wchodził ani nie wychodził, chyba że w nagłej potrzebie, a wtedy otwierał je strażnik więzienia. Więzienie mieści się w dawnej wieży strażniczej tuż przy bramie. Skazanych za zabójstwo spuszczano przez klapę do dolnej komory, skąd nikt nie uciekał, bo upadek zwykle łamał nogi. Dziś to małe muzeum średniowiecznego więziennictwa.

Pedraza przez stulecia była majątkiem rodów możnowładczych. W 1369 r. król Henryk II nadał ją Fernandowi Gómezowi de Alborno, potem przeszła na Herrero, a pod koniec XV w., przez małżeństwo Blanki de Herrera z Bernardinem Fernándezem de Velasco, na konetabli Kastylii, późniejszych książąt Frías. Najlepsze czasy przysły w XVI i XVII w. dzięki owcom merynosom: wełnę i sukno z Pedrazy sprzedawano do północnej Europy, a jakością konkurowały z flandryjskimi. Z tego bogactwa pochodzą kamienne domy z herbami nad drzwiami i Plaza

Mayor z podcieniami i drewnianymi balkonami. Podczas wrześniowych świąt ku czci Virgen del Carrascal miasteczko wciąż urządza procesję (8 września) i gonitwę byków (encierro, 9 września). Zamek z XIII w., przebudowany w XV w., Velascowie wzmocnili na początku XVI w. murem z otworami na działa. W latach 1528–1530 więzili w nim dwóch synów króla Francji Franciszka I: delfina Franciszka i jego młodszego brata, późniejszego króla Henryka II. Ojciec oddał ich cesarzowi Karolowi V jako zakładników po klęsce pod Pawią i traktacie madryckim (1526), a wrócili do Francji w marcu 1530 r., po „pokoju dam”.

W 1926 r. ruinę zamku kupił baskijski malarz Ignacio Zuloaga, odbudował ją i urządził w niej pracownię, a jego spadkobiercy pokazywali w jednej z wież część jego obrazów. W 2024 r. zamek za 4,8 mln euro kupili aktorzy Santiago Segura i José Mota z producentem Luisem Álvarezem, zapowiadając wydarzenia kulturalne i otwarcie dla zwiedzających. Mury mają też swoje legendy: miejscowy hrabia miał zabić kochankę swojej żony Elviry, Roberta, wkładając mu na głowę rozżarzoną metalową koronę, a Elvira odebrała sobie potem życie. Niektórzy mieszkańcy twierdzą, że w niektóre noce po zamku chodzą dwie postacie z ognistymi aureolami. Najśłynniejsza jest jednak Noche de las Velas: w pierwszą i drugą sobotę lipca gaśnie oświetlenie uliczne, a miasteczko rozświetlają dziesiątki tysięcy świec na ulicach, oknach i w ogrodach, z koncertem pod zamkiem i ograniczoną liczbą wchodzących. Na co dzień Pedraza (cała gmina ma ok. 335 mieszkańców) żyje z gości z Madrytu i Segowii, przyjeżdżających na pieczonego w piecu opalonym drewnem baranka (lechazo), prosię (cochinillo), fasolę judiones z La Granja i ciasto ponche segoviano. Od 1951 r. miasteczko jest zespołem zabytkowym, a od 2014 r. należy do stowarzyszenia „najpiękniejszych wsi Hiszpanii”.

NA MIEJSCU

- Wjazd przez Puerta de la Villa i wizyta w dawnym więzieniu tuż przy bramie.
- Plaza Mayor z podcieniami, romańska wieża kościoła San Juan i spacer wzdłuż murów aż pod zamek z fosą; wewnątrz zamku tylko w dniach otwarcia [do sprawdzenia].
- Dojazd od strony Madrytu przez przełęcz Puerto de Navafría (ok. 1770 m) w Sierra de Guadarrama: kręta droga przez sosnowe lasy, zimą możliwy śnieg; z Segowii wzdłuż podnóża gór przez Sotosalbos.

Praktycznie

- Ok. 40 km od Segowii.
- Motocykl zostaw na parkingu przed bramą, uliczki w obrębie murów są wąskie i brukowane, a ruch aut ograniczony [do sprawdzenia]. W weekendy i w porze obiadowej miasteczko jest pełne; rano w dzień powszedni jest najspokojniej. W Noche de las Velas wejście do miasteczka wymaga biletu na koncert albo bezpłatnej przepustki, wydawanej w 2026 r. przez internet do wyczerpania puli (stan na 2026-10, źródło: festivalesdeespana.com).

Źródła: [es.wikipedia.org/wiki/Pedraza_\(Segovia\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Pedraza_(Segovia)), www.festivalesdeespana.com/festival/concierto...
41.13028, -3.81111 ([wikidata:Q1013497](https://www.wikidata.org/wiki/Q1013497))

Salamanca (Salamanka)

Fot. Santiagova, [CC BY-SA 3.0 es](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	unesco, miasto
Czas	cały dzień
Wstęp	trasa Ieronimus przez wieże katedry płatna, bilet na miejscu [do sprawdzenia]
UNESCO	od 1988 r.
Uniwersytet	założony w 1218 r.
Wydarzenia	Lunes de Aguas, poniedziałek tydzień po Wielkanocy (piknik z hornazo)

RYS HISTORYCZNY

Salamanca jest miastem uniwersyteckim od ośmiu wieków. Król Leónu Alfons IX założył tu szkołę w 1218 r. W 1254 r. Alfons X Mądry nadał jej statut i pierwszy raz nazwał ją uniwersytetem, a w 1255 r. papież Aleksander IV uznał jej dyplomy w całym chrześcijańskim świecie. W XVI w. była jedną z najważniejszych uczelni Europy. Dominikanin Francisco de Vitoria i inni teologowie tzw. szkoły z Salamanki spierali się tu o to, jakie prawa mają mieszkańcy podbitych Indii i czy podbój był sprawiedliwy. Z tych dyskusji wyrosły zręby prawa międzynarodowego. Przed uczonymi z Salamanki przedstawiał swój plan żeglugi na zachód Krzysztof Kolumb, a z sympatią przyjęli go zwłaszcza dominikanie. Najsłynniejsza anegdota dotyczy poety i zakonnika Fraya Luisa de Leóna. W 1572 r. Inkwizycja uwięziła go m.in. za przekład „Pieśni nad Pieśniami” na kastylijski. Gdy po prawie pięciu latach wrócił na katedrę, miał rozpocząć wykład słowami „Decíamos ayer...” („Jak mówiliśmy wczoraj...”), jakby nic się nie stało. Jego pomnik stoi na dziedzińcu przed uniwersytetem.

Najbardziej znanym symbolem miasta jest platereskowa fasada głównego gmachu uczelni z ok. 1529 r. Kamień rzeźbiono w niej z dokładnością złotnika. Pośrodku jest medalion z Królami Katolickimi i greckim napisem, który mówi, że królowie są dla uniwersytetu, a uniwersytet dla królów. Wśród setek ornamentów kryje się ropucha (zwana potocznie

żabą) siedząca na trupiej czaszce. Pierwotnie była przestrożą przed rozpustą, która prowadzi do zguby, a dziś tradycja mówi, że kto sam ją wypatrzy, ten zda egzaminy. Na murach w całym mieście widać czerwone napisy, tzw. *vítores*, z nazwiskami świeżo upieczonych doktorów. Dawniej podobno malowano je ochrą z domieszką byczej krwi [do sprawdzenia]. Uniwersytet ma też ciemną kartę z XX w. 12 października 1936 r., na początku wojny domowej, rektor i pisarz Miguel de Unamuno stał się w auli z frankistowskim generałem Millánem-Astrayem. Słynne „Zwycięzcie, ale nie przekonacie” znamy z relacji spisanej kilka lat później i historycy wątpią w jej dosłowność, ale sam spór jest pewny. Unamuno stracił stanowisko i do śmierci 31 grudnia 1936 r. przebywał w areszcie domowym.

Salamanka ma dwie katedry, które stoją ściana w ścianę. Starą, romańską, zbudowano w XII w. Jej kopuła, zwana Torre del Gallo („Wieża Koguta”) od wiatrowskazu, ma łuskowate pokrycie, jakie spotyka się tylko w kilku kościołach Leónu i Kastylii. Gdy w XVI w. miasto potrzebowało większej świątyni, starej nie zburzono, tylko w 1513 r. dobudowano obok Nową Katedrę, którą kończono przez dwa stulecia. Przy jej bocznym portalu Puerta de Ramos warto wypatrzeć astronautę i smoka z lodami w rożku. To nie średniowieczna zagadka, tylko podpis kamieniarza Miguela Romero, który wyrzeźbił te postacie przy renowacji w 1992 r. Przez wieże i galerie obu katedr prowadzi trasa Ieronimus, z której widać miasto z dachów.

Plaza Mayor zbudowano w latach 1729–1756 według projektu Alberta de Churriguery, a skończył ją Andrés García de Quiñones. Ma 88 arkad, a w ich narożnikach medaliony z królami Hiszpanii oraz postaciami takimi jak Kolumb, Cervantes czy Unamuno. Całe stare miasto zbudowano z piaskowca z pobliskiego Villamayor, który w zachodzącym słońcu robi się złoty, stąd przydomek „La Dorada”. Niedaleko stoi Casa de las Conchas, gotycki pałac z końca XV w. z fasadą obsianą kamiennymi muszlami, symbolem Zakonu Santiago i pielgrzymów. Na rzece Tormes stoi most rzymski z drogi Via de la Plata, łączącej Méridę z Astorgą. Rzymskich jest 15 z jego 26 łuków, resztę odbudowano po powodzi w nocy z 25 na 26 stycznia 1626 r. U wjazdu na most stoi kamienny dzik lub byk, tzw.

verraco, najpewniej przedrzymska rzeźba celtyckich Wettonów. O ten posąg ślepiec z „Łazika z Tormesu” (1554 r.) uderzył głową swojego przewodnika Łazika na początek jego nauki życia.

Miasto żyje rytmem studentów: wieczorami Plaza Mayor zapełnia się aż do późnej nocy, a po ulicach chodzą tony, studenckie zespoły w czarnych pelerynach. Najbardziej salamanckie święto to Lunes de Aguas, przypadające w poniedziałek tydzień po Poniedziałku Wielkanocnym. Według tradycji w 1543 r. młody Filip II, oburzony obyczajami studentów, kazał wyprowadzać na czas Wielkiego Postu prostytutki na drugi brzeg Tormesu. Gdy wracały, studenci witali je nad rzeką hucznym piknikiem. Dziś to rodzinne wyjście za miasto z hornazo, czyli chlebowym plackiem nadziewanym chorizo, schabem i jajkiem. Z prowincji pochodzi też jedna z najsłynniejszych szynki iberyjskich, z Guijuelo.

NA MIEJSCU

- Patio de Escuelas z fasadą uniwersytetu: szukanie ropuchy na czaszce (podpowiedź: prawa strona fasady), pomnik Fraya Luisa de Leóna, sala, w której wyładał.
- Obie katedry, astronauta przy Puerta de Ramos i trasa Ieronimus po wieżach.
- Plaza Mayor wieczorem, Casa de las Conchas i barokowy kościół La Clerecía z wejściem na wieże.
- Most rzymski i widok na katedry z drugiego brzegu Tormes, najładniej przy zachodzie słońca.

Praktycznie

- Do połączenia z Siega Verde i Granadillą (punkty z podróży Iberia 2028).
- Motocykl zostaw na obrzeżach starego miasta, np. przy rzece, i zwiedzaj pieszo, bo centrum to strefa piesza. Strefa niskiej emisji (ZBE 1) w historycznym centrum jest kontrolowana kamerami, a w dalszych strefach ograniczenia mają ruszyć dopiero ok. 2029 r. (stan na 2026-10, źródło: RACE, tyremap) [do sprawdzenia].

Źródła: pl.wikipedia.org/wiki/Salamanka, en.wikipedia.org/wiki/University_of_Salamanca, es.wikipedia.org/wiki/Fachada_de_la_Universid..., es.wikipedia.org/wiki/Plaza_Mayor_de_Salamanca, es.wikipedia.org/wiki/Puente_romano_de_Salamanca, es.wikipedia.org/wiki/Lunes_de_Aguas, en.wikipedia.org/wiki/Miguel_de_Unamuno, www.eldiario.es/viajes/hay-esculpido-astronau..., whc.unesco.org/en/list/381, www.race.es/zonas-de-bajas-emisiones/mapa-zbe...
40.96500, -5.66417 ([wikidata:Q15695](https://wikidata.org/wiki/Q15695))

Segovia (Segowia)

Fot. Bernard Gagnon, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Typ	rzymskie, unesco, miasto
Czas	cały dzień
Wstęp	akwedukt bez opłat, alkazar i katedra płatne [do sprawdzenia]
UNESCO	od 1985 r. (stare miasto z akweduktem)
Akwedukt	167 łuków, do ok. 28 m nad placem Azoguejo
Wydarzenia	Titirimundi, festiwal lalek, maj (2026: 12–17 maja) [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Rzymski akwedukt, zbudowany z bloków granitu bez zaprawy, przecina miasto na wysokości do ok. 28 m. Kamienie trzymają się wyłącznie własnym ciężarem i dokładnym dopasowaniem. Data budowy wciąż jest sporna. Niemiecki epigrafik Géza Alföldy odtworzył z otworów po literach z brązu dedykację z czasów Domicjana (ok. 98 r.), ale wykopaliska z 2016 r. wskazują raczej na panowanie Trajana albo początek rządów Hadriana, czyli przełom I i II w. Woda płynęła kanałem ok. 15 km od rzeki Frío w górach Guadarrama, a do starego miasta na wzgórzu docierała po 167 łukach. W 1072 r., w czasie najazdu muzułmańskiego, część łuków runęła. Odbudowę 36 z nich sfinansowali w XV w. Królowie Katoliccy, a prace prowadził Pedro Mesa, przeor pobliskiego klasztoru hieronimitów El Parral. Akwedukt dostarczał wodę jeszcze w XX w., a samochody jeździły pod jego łukami aż do 1992 r.

Segowianie mają na tę budowlę własną wersję. Dziewczyna, która codziennie nosiła wodę z dołu na wzgórze, obiecała diabłu duszę, jeśli w jedną noc doprowadzi wodę pod jej dom, zanim zapieje kogut. Diabeł prawie zdążył: brakowało jednego kamienia, gdy kogut zapiał, więc dziewczyna ocaliła duszę, a miasto dostało akwedukt. W niszy nad

najwyższymi łukami stoi dziś figura Matki Bożej, ustawiona tam w XVI w. Niedaleko akweduktu stoi współczesna rzeźba José Antonio Abelli, na której diabeł robi sobie selfie z akweduktem.

Na drugim końcu starego miasta, na skalnym cyplu nad rzekami Eresma i Clamores, stoi alkazar. Pierwsza wzmianka o nim pochodzi z 1120 r., a potem przez wieki był jedną z ulubionych siedzib królów Kastylii. Alfons X Mądry zbudował tu Salę Królów, a Jan II wysoką wieżę, nazwaną jego imieniem. Gdy 12 grudnia 1474 r. zmarł Henryk IV, jego przyrodnia siostra Izabela schroniła się w alkazarze, a następnego dnia ogłoszono ją w Segowii królową Kastylii. W kaplicy zamkowej Filip II wziął w 1570 r. ślub z Anną Austriaczką, a w 1764 r. Karol III umieścił w zamku Królewskie Kolegium Artylerii. Pożar w 1862 r. zniszczył stropy sal, które potem odtworzono. Smukłe wieżyczki z łupkowymi dachami sprawiają, że zamek wygląda jak z bajki, i mówi się, że jego sylwetka zainspirowała zamek z disneyowskiej „Królewny Śnieżki” z 1937 r.

Katedra powstała z powodu wojny domowej. Stara, romańska katedra stała tuż przy alkazarze i została zniszczona w 1521 r. podczas powstania comuneros, miast kastylijskich przeciw Karolowi V. Jednym z przywódców buntu był segowianin Juan Bravo, ścięty po klęsce pod Villalar. Jego pomnik stoi dziś przy placu San Martín. Cesarz kazał zbudować nową katedrę z dala od zamku, w najwyższym punkcie miasta, na miejscu klasztoru klarysek i części dzielnicy żydowskiej. Plan przygotował Juan Gil de Hontañón, pierwszy kamień położono 8 czerwca 1525 r. Nietypowo zaczęto od fasady zachodniej, a nie od prezbiterium. To jedna z ostatnich wielkich katedr gotyckich w Europie, budowana w czasach, gdy wszędzie wokół królował już renesans. Wieża ma prawie 90 m, a krużganek przeniesiono kamień po kamieniu ze zniszczonej starej katedry. Za smukłą sylwetkę nazywa się ją „damą wśród katedr”.

Segowia to także stolica kastylijskiego pieczenia. Cochinillo asado to kilkutygodniowe prosię pieczone w piecu opalonym drewnem. Właściciel Mesón de Cándido przy akwedukcie, Cándido López, rozsławił zwyczaj krojenia go brzegiem talerza, żeby pokazać, jak miękkie jest mięso. Według niektórych badaczy podobnie robiono już w XIX w. w Madrycie. Z okolic pochodzą też wielkie białe fasole judiones z La Granja, a na deser jada się ponche segoviano, ciasto z kremem i marcepanem. W maju na

placach i dziedzińcach miasta odbywa się Titirimundi, międzynarodowy festiwal teatru lalek organizowany od 1985 r. Część przedstawień jest bezpłatna.

NA MIEJSCU

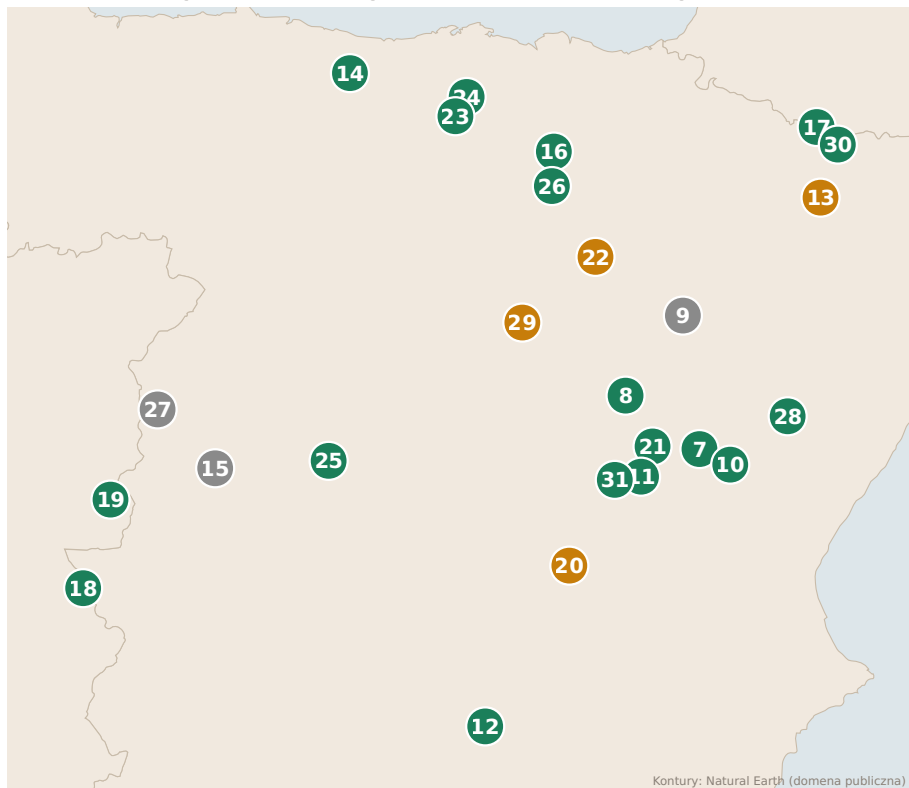
- Plac Azoguejo pod najwyższą częścią akweduktu, potem schody wzdłuż murów na górę, skąd widać łuki z góry i kanał na ich szczycie.
- Spacer głównym deptakiem (Calle Real) od akweduktu do Plaza Mayor z katedrą i dalej do alkazaru, ok. 1,5 km. W alkazarze sale królewskie i wejście na wieżę Jana II.
- Widok na alkazar od dołu, z doliny Eresmy (okolice łąki Pradera de San Marcos), gdzie zamek wygląda jak dziób statku. Łatwo tu podjechać motocyklem objazdem wokół starego miasta.
- Dojazd z Madrytu przez przełęcz Navacerrada (1858 m) i La Granja de San Ildefonso z pałacem i ogrodami, ok. 11 km przed Segowią.

Praktycznie. Miasto leży ok. 1000 m n.p.m., więc wiosną i jesienią poranki są chłodne, a na przełęczach w Guadarramie bywa jeszcze zimniej. Motocykl zostaw poza murami, przy akwedukcie albo na obrzeżach starego miasta, bo na górze ulice są wąskie, a ruch ograniczony. Strefa niskiej emisji (ZBE) obejmuje teren w obrębie murów, ale jej status jest niejasny: według RACE obowiązuje od 2025-01-01, według innych źródeł sąd uchylił uchwałę w tej sprawie, dlatego przed wyjazdem trzeba to sprawdzić na stronie miasta (stan na 2026-10, źródło: RACE, tyremap) [do sprawdzenia].

Źródła: pl.wikipedia.org/wiki/Segowia, en.wikipedia.org/wiki/Aqueduct_of_Segovia, es.wikipedia.org/wiki/Acueducto_de_Segovia, en.wikipedia.org/wiki/Alcázar_of_Segovia, es.wikipedia.org/wiki/Catedral_de_Segovia, www.spain.info/en/places-of-interest/cathedra..., whc.unesco.org/en/list/311, www.turismocastillayleon.com/es/gastronomia-e..., www.race.es/zonas-de-bajas-emisiones/mapa-zbe-segovia

40.94806, -4.11833 ([wikidata:Q15684](https://wikidata.org/wiki/Q15684))

Punkty z innych podróży

Albarracín

Fot. José Luis Filpo Cabana, [CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons](#)

Typ miasteczko, mury

Czas 2-3 h

Wstęp bez opłat

Wys. ok. 1100-1200 m

Pomnik narodowy od 1961 r.

Mieszkańcy ok. 1000

RYS HISTORYCZNY

Nazwa miasta to pamiątka po berberyjskim rodzie Banu Razin, który w XI w., gdy kalifat Kordoby rozpadł się na małe królestwa taifa, uczynił z Albarracín stolicę własnego państewka. Miasto stoi na skalnym cyplu oblanym zakolem rzeki Guadalaviar, a mury wspinają się granią wysoko ponad dachy. Najstarsza część obwarowań, wieża Torre del Andador, ma muzułmański wątek z X-XI w., a większość murów to chrześcijańska rozbudowa z XIV w.

Po upadku taify Albarracín miało niezwykle dzieje. Ok. 1170 r. władca Murcji Ibn Mardanis (1124/1125-1172), zwany Królem Wilkiem, przekazał je nawarskiemu rycerzowi Pedrowi Ruizowi de Azagra (zm. 1186). Ibn Mardanis rządził Murcją i Walencją, przez ćwierć wieku opierał się Almohadom, którzy podbijali resztę muzułmańskiej Hiszpanii, i chętnie brał na służbę chrześcijańskich rycerzy; Azagra miał mu pilnować północnej granicy przed Aragonią. Nowy pan nie uznał nad sobą żadnego króla: w 1172 r. miasto dostało własnego biskupa, a od 1176 r. Azagra tytułował się „wasalem Najświętszej Marii Panny”. Ród Azagra przez ponad sto lat rządził tu jak niezależni władcy, lawirując między Kastylią a Aragonią. Skończył to dopiero Piotr III Aragoński (ok. 1239-1285, król od 1276), który w 1284 r. obległ i zdobył miasto. Ten sam król dwa lata wcześniej, po powstaniu niesporów sycylijskich,

przejął Sycylię z rąk Andegawenów i otworzył Koronie Aragonii drogę do panowania na zachodnim Morzu Śródziemnym. Samo Albarracín ostatecznie przeszło do Korony Aragonii w 1300 r.

Domy mają kolor rdzawo-różowy od tynku z miejscowego piaskowca rodeno. Stoją na krawędzi skały, jedne na drugich, z drewnianymi balkonami nad wąwozem, a uliczki są tak wąskie, że okapy niemal się stykają. Od 1961 r. Albarracín jest pomnikiem narodowym i uchodzi za jedno z najpiękniejszych miasteczek Hiszpanii. W okolicznych lasach sosnowych Pinares de Rodeno ludzie paleolitu i neolitu zostawili malowidła naskalne, a nieco na południe, w Montes Universales, biorą początek Tag, Júcar i Guadalaviar.

NA MIEJSCU

- Spacer po murach do Torre del Andador: widok na całe miasteczko.
- Katedra z XVI w. z muzeum flamandzkich gobelinów i Plaza Mayor z ratuszem nad wąwozem.
- Pinares de Rodeno: krótkie szlaki do malowideł naskalnych wśród czerwonych skał (kilkanaście min jazdy).

Praktycznie

- Wysokość ok. 1100 m, w lipcu chłodniej niż na wybrzeżu.
- Najlepsze światło rano i wieczorem.
- Do starego miasta nie wjedziesz: parking przy wjeździe, potem pieszo.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Albarracín, en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_ibn_Mardanish, es.wikipedia.org/wiki/Pedro_Ruiz_de_Azagra, en.wikipedia.org/wiki/Peter_III_of_Aragon
40.40818, -1.44375 ([wikidata:Q24015194](https://wikidata.org/wiki/Q24015194))

Alto Tajo: Puente de San Pedro i wąwozy Tagu

Fot. Fofo ., [CC BY-SA 2.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	kanion, rzeka, przyroda, geologia
Czas	1 godzina na postój; pół dnia z Barranco de la Hoz
Wstęp	bez opłat; od 27 czerwca do 31 sierpnia parkowanie przy pistach nad Tagiem (także przy Puente de San Pedro) tylko z płatną rezerwacją (stan na 2026-10, źródło: canondeltajo.es)
Park przyrody	od 2000 r.; 105 721 ha parku i 68 824 ha strefy ochronnej w prowincjach Guadalajara i Cuenca
Wąwozy	do ok. 200 m głębokości; Hundido de Armallones ok. 25 km od Puente de San Pedro do Ocentejo
Rzeki	Gallo, najdłuższy dopływ górnego Tagu (ponad 80 km), uchodzi pod mostem San Pedro
Klimat	Molina de Aragón: 125 dni z przymrozkiem w roku, rekord $-28,2^{\circ}\text{C}$ (28 stycznia 1952 r.)
Wydarzenia	Fiesta Ganchera z inscenizacją spławu drewna, zwykle ostatni weekend sierpnia, co roku w innej wsi [do sprawdzenia]

O MIEJSCU

Górny Tag (Tajo) zaczyna się w źródle García na 1593 m w Montes Universales, poza parkiem, i przez pierwsze dziesiątki kilometrów płynie w głębokim wcięciu w wapienne płaskowyże (parameras) zbudowane z osadów jury i kredy. Woda rozpuszcza tu skałę od milionów lat: obok kanionów głębokich do ok. 200 m są jaskinie, leje krasowe i źródła. Wąwozy Tagu i jego dopływów uchodzą za jeden z najważniejszych systemów kanionów w Europie i od 2000 r. chroni je Park Przyrody Alto Tajo, ponad 100 tys. ha w Guadalajarze i Cuenca, do tego niemal 70 tys. ha strefy ochronnej. Miejscowi mają przysłowie „Tajo lleva la fama y Oceseca el agua” – sławę ma Tag, a wodę jego dopływ Hoz Seca, pierwszy, który płynie przez cały rok.

Puente de San Pedro, most drogi CM-2015 koło Zaorejas, stoi w miejscu, gdzie do Tagu wpada Gallo, najdłuższy dopływ górnego Tagu (ponad 80 km). Woda spływająca z wapiennych płaskowyżów niesie dużo rozpuszczonego węglanu wapnia, który osiada na mchu i gałęziach jako martwica wapienna (tufa) i buduje progi, kaskady i tarasy. Tufy przy Puente de San Pedro należą do najlepszych przykładów na Półwyspie Iberyjskim: badania wyróżniają trzy okresy ich narastania, dwa w plejstocenie i jeden w holocenie, przedzielone okresami, gdy rzeka wcinała się z powrotem. W dole rzeki zaczyna się Hundido de Armallones, najgłębszy odcinek wąwozu, ciągnący się ok. 25 km aż do Ocentejo; jego powstanie łączy się z wielkim obrywem skalnym w XVI w. [przyczyna do sprawdzenia].

W górę Gallo, koło Corduente i Ventosa, rzeka wycięła Barranco de la Hoz, wąwóz z czerwonych skał porośniętych sosną rodono, zaproponowany przez hiszpańską służbę geologiczną IGME na geostanowisko o znaczeniu światowym. U wejścia do wąwozu stoi romańskie sanktuarium Virgen de la Hoz z XIII w.; według miejscowej legendy figurę Matki Boskiej znalazł w tym miejscu pasterz z Ventosa.

Przez wieki Alto Tajo żyło z pasterstwa, soli i lasu. Od XVI w. do lat 40. XX w. gancheros, flisacy z długimi bosakami, spławiali Tagiem pnie sosen z tutejszych lasów do tartaków w Aranjuez, Toledo i Talavera de la Reina; skończyły to zapory Entrepeñas i Buendía oraz ciężarówki. Ostatni spław opisał José Luis Sampedro w powieści *El río que nos lleva* (1961), sfilmowanej w 1989 r. przez Antonia del Reala w tych samych miejscach.

Od połowy lat 90. pięć wsi nad Tagiem na zmianę urządza Fiesta Ganchera z inscenizacją spławu, od 2008 r. uznaną za święto o regionalnym znaczeniu turystycznym. Od lat 60. region się wyludnia, a w 2005 r. pożar, który zaczął się koło jaskini Cueva de los Casares, spalił ok. 12 tys. ha i zabił jedenastu strażaków leśnych z Cogolludo. W kanionach krążą sępy płowe, orły przednie, orły Bonellego i orzełki włochate, w rzekach żyją wydry i desman pirenejski, a wiosną kwitnie tu największe na Półwyspie skupisko zagrożonej ostróżki *Delphinium fissum sordidum*; chroniona jest też rzadka ćma *Actias isabelae*.

Barranco de la Hoz: czerwone skały wąwozu Gallo, porośnięte sosną. Fot. José Felipe Ortega, [CC BY-SA 2.0, Wikimedia Commons](#)

NA MIEJSCU

- Most San Pedro i ujście Gallo do Tagu: kaskady z tufy (Cascada de la Herrería) i przezroczyście baseny pod mostem.
- Barranco de la Hoz z sanktuarium Virgen de la Hoz i ścieżkami z parkingu na punkty widokowe nad wąwozem.
- Asfaltowa CM-2015 przez parameras i doliny parku: pusta droga z widokami na kaniony.

Praktycznie

- **Dojazd:** sam most leży na asfaltowej CM-2015; do Barranco de la Hoz asfaltem z Corduente albo Molina de Aragón, przy sanktuarium są parkingi. Centrum informacji parku jest w Corduente.
- **Pista del Tajo** (stan na 2026-10, źródło: canondeltajo.es): gruntowe pistry wzdłuż Tagu między Peralejos de las Truchas a Zaorejas (ponad 50 km) są otwarte przez cały rok, z dwoma wyjątkami. Odcinek między miejscami wypoczynku La Falaguera (Zaorejas) i El Vivero (Peñalén) jest zamknięty

dla pojazdów silnikowych w weekendy lipca i sierpnia oraz w dni wysokiego zagrożenia pożarowego (na innej stronie tego samego serwisu: przez cały lipiec i sierpień). Od 27 czerwca do 31 sierpnia parkować można tylko na wyznaczonych miejscach z płatną rezerwacją (ważną także dla motocykli), w godzinach 7:00–21:00. Na pistach obowiązuje limit 30 km/h, zakaz jazdy poza drogami i zakaz używania klaksonu.

- **Uwaga dla motocykla terenowego:** przepisy parku zakazują motocrossu i jazdy motocyklami trialowymi, enduro i quadami w parku, a rezerwacje parkingu dla takich pojazdów są nieważne poza Puente de San Pedro. Czy zarejestrowany lekki motocykl dual-sport przejedzie legalnie pistą wzdłuż Tagu [do sprawdzenia w dyrekcji parku przed wyjazdem]; bezpiecznie jest zostać na asfalcie i jechać poza lipcem i sierpniem.
- **Paliwo:** według OpenStreetMap najbliższa mała stacja jest w Villanueva de Alcorón (ok. 19 km), pewne stacje w Molina de Aragón (ok. 32 km); w parku stacji nie ma.
- **Pogoda:** zimy bardzo mroźne, deszcz głównie wiosną i jesienią; latem tłoczno przy kąpieliskach i od czerwca do września zakaz rozpalania ognia i gotowania na gazie w lesie.

Źródła: www.canondeltajo.es/normativa-de-uso-publico/, www.canondeltajo.es/reserva-de-aparcamientos/, www.canondeltajo.es/descubre-el-canon-del-tajo/, es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_del_Alto_Tajo, es.wikipedia.org/wiki/Barranco_de_la_Hoz, es.wikipedia.org/wiki/Santuario_de_la_Virgen_..., revistas.um.es/geografia/article/view/45311, www.festivalesdeespana.com/festival/fiesta-ga...

40.79780, -2.15493 ([osm:way/151745416](https://osm.way/151745416))

Bílbilis (Calatayud)

Fot. Ecelan, [CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	rzymskie
Czas	1,5 h
Wstęp	bezpłatny, wolne zwiedzanie (stan na 2026-10, źródło: El Español)
Municipium	za Augusta (Augusta Bilbilis)
Teatr	ok. 4500 widzów
Zabytek narodowy	od 1931 r.

Zobaczysz, Licyniuszu, wysoką Bilbilis,
sławną z koni i z oręża,
i starego Kajusa w śniegach, i święty
wśród poszarpanych gór Wadawero,
i słodki gaj rozkosznego Boterdu,
który kocha szczęśliwa Pomona.

— Marcjalis, „Epigramy” I 49, 1–6 · przekład własny · [tekst oryginalny](#)

Videbis altam, Liciniane, Bilbilin,
Equis et armis nobilem,
Senemque Caium nivibus, et fractis sacrum
Vadaveronem montibus,
Et delicati dulce Boterdi nemus,
Pomona quod felix amat.

Mnie zaś moja Bilbilis, odnaleziona po wielu Grudniach,
przyjęła i zrobiła wieśniakiem,
dumna ze złota i żelaza.

Tu leniwie, w miłym trudzie, uprawiamy
Boterdus i Plateę – w ziemi Celtyberów
takie to toporne nazwy –;
śpię snem ogromnym i bezwstydnym,
którego często nie przerwie nawet trzecia godzina,
i odbieram sobie teraz w całości to,
czego nie dospałem przez trzydzieści lat.

— Marcjalis do Juwenalisa, „Epigramy” XII 18, 7-16 · przekład własny · tekst oryginalny

Me multos repetita post Decembres
Accepit mea rusticumque fecit
Auro Bilbilis et superba ferro.
Hic pigri colimus labore dulci
Boterdum Plateamque - Celtiberis
Haec sunt nomina crassiora terris -:
Ingenti fruor improboque somno,
Quem nec tertia saepe rumpit hora,
Et totum mihi nunc repono, quidquid
Ter denos vigilaveram per annos.

RYS HISTORYCZNY

Ruiny leżą na wzgórzu Bámbola, między rzekami Jalón i Ribota, kilka kilometrów na północny wschód od Calatayud, nad wsią Huérmeda. Zanim przyszedli Rzymianie, była tu osada celtyberyjskich Lusónów, znanych z obróbki metalu. Za Augusta miasto dostało status municipium i nazwę Augusta Bilbilis, a mieszkańcy prawa obywateli rzymskich. Miejskowa mennica biła monety z tą nazwą. Na jednej z emisji wybito imię Sejana, wszechwładnego prefekta Tyberiusza; po jego upadku w 31 r. objęła je damnatio memoriae i imię zacierano na monetach.

Najlepsze lata Bílbilis przypadły na I w. n.e. Na szczycie wzgórza zbudowano niemal kwadratowe forum z portykami, bazyliką, kurią i świątynią, ukończone za Tyberiusza i przebudowane za Trajana. Tuż obok, w naturalnej niecce zbocza, wyrósł teatr na ok. 4500 widzów, więcej niż liczyło samo miasto. Wodę deszczową zbierano w dziesiątkach połączonych ze sobą cystern. W II w. miasto zaczęło podupadać, a w III w. było prawie puste. Marmur z jego budowli trafił później do wielu kościołów i domów Calatayud. Calatayud wyrosło już jako arabska twierdza Qal'at Ayyub (VIII w.), ale jego mieszkańcy do dziś nazywają siebie bilbilitanos.

Najsłynniejszym synem miasta jest Marek Waleriusz Marcjalis (ur. ok. 38–41 r.), mistrz łacińskiego epigramu. Ok. 64 r. wyjechał do Rzymu, gdzie przez ponad 30 lat żył z pióra i łaski patronów, pisał na otwarcie Koloseum i wydał 12 ksiąg epigramów, złośliwych, sprośnych i bardzo dowcipnych. W 98 r. wrócił do rodzinnych stron i zmarł tu ok. 102–104 r. Jego krótkie, satyryczne wiersze z dowcipem w ostatnim wersie stały się głównym wzorem epigramu w Europie: naśladowali go humaniści renesansu we Włoszech i Francji, poeci hiszpańskiego Złotego Wieku oraz angielscy i niemieccy poeci epoki nowożytnej. W jednym z wierszy (I, 49) nazywa Błbilis „wysoką” i sławną z koni i broni, a o rzece Salo (dzisiejszy Jalón) pisze, że „mrozi żelazo”, co odczytuje się jako hartowanie żelaza w jej zimnej wodzie. W liście wierszem do przyjaciela Juwenalisa (XII, 18) chwali się, że w domu „bogатыm w złoto i dumnym z żelaza” śpi tak długo, że często nie budzi go nawet trzecia godzina dnia.

Dzisiaj widać zarysy forum na szczycie, rzędy widowni teatru wcięte w skałę, fragmenty term, murów i domów z malowidłami ściennymi. Badania prowadzi od lat zespół Uniwersytetu w Saragossie. Najcenniejsze znaleziska, w tym freski i portret Augusta z głową nakrytą togą, odkryty pod koniec 2009 r., trafiły do muzeum w Calatayud.

NA MIEJSCU

- Forum na szczycie wzgórza i widok na dolinę Jalón.
- Teatr wpisany w zbocze, z zachowanymi rzędami widowni.
- Termy i cysterny na zboczu.
- Museo de Calatayud: freski, monety, portrety dynastii julijsko-klaudyjskiej.

Praktycznie

- Wchodzi tylko w wariantcie Albarracín → Saragossa → Ordesa, kosztem Tarragony i Costa Bravy.
- Dojazd lokalną drogą na Embid de la Ribera, za cmentarzem w lewo według drogowskazu, asfaltem pod centrum interpretacji (otwarte w 1998 r.); ostatni odcinek pieszo [do sprawdzenia].
- Ruiny na odsłoniętym wzgórzu, latem lepiej rano. Godziny centrum interpretacji i muzeum w Calatayud [do sprawdzenia].

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/B%C3%ADbilis, en.wikipedia.org/wiki/Bilbilis, en.wikipedia.org/wiki/Martial, es.wikipedia.org/wiki/Calatayud, www.thelatinlibrary.com/martial/mart1.shtml, www.thelatinlibrary.com/martial/mart12.shtml, en.wikipedia.org/wiki/Epigram, [la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_\(Martialis...](https://la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_(Martialis...)), [la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_\(Martialis...](https://la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_(Martialis...)), www.elespanol.com/viajes/grandes-viajes/20260... 41.38139, -1.60306 ([wikidata:Q860500](https://wikidata.org/wiki/Q860500))

Cañón Rojo: Rambla de Barrachina pod Teruelem

Fot. Rafael Rodríguez, [CC BY 2.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	kanion, geologia, szlak
Czas	1,5–2 h (krótkie wejście w rambla), pętla 12 km to 4–5 h
Wstęp	bez opłat
Ściany	do ok. 80 m
Długość	ponad 3 km formacji, ok. 65 ha
Od Teruelu	ok. 5 km, przy N-330 w stronę Cuenki
Film	„Sirāt” Olivera Laxe (2025)

O MIEJSCU

Kilka kilometrów od centrum Teruelu, po drugiej stronie wzgórz, krajobraz nagle przestaje wyglądać na Europejski. Suche koryto rambli (okresowego potoku) Barrachina wcina się w miękkie, czerwone i ochrowe iły, a jej ściany sięgają do ok. 80 m. Ponad 3 km wąwozów, żlebów i glinianych iglic na ok. 65 ha zyskało przydomki „Cañón Rojo”, „Kolorado aragońskie” albo „Wielki Kanion Teruelu”; porównania z Utah i Monument Valley powtarzają się we wszystkich opisach.

Czerwień to tlenki żelaza w osadach, które przez miliony lat wypełniały kotlinę Teruelu. Gлина jest miękka: każda ulewa wyżłabia nowe rysy i zawala kawałki ścian, więc kanion zmienia się z roku na rok, a po deszczu robi się śliski jak mydło. Kolory zależą od światła, rano są złotawe, przed zachodem słońca czerwień robi się najmocniejsza. Roślinności jest mało: jałowiec fenicki i suche zarośla. Za to na ścianach gniazdują ptaki skalne, m.in. wronczyki, czyli górskie krukowate z czerwonym dziobem, trznadłe głuszki i pokrzewki; najwięcej widać wiosną.

Pustynny krajobraz przyciąga filmowców. W ramblę zjechała ekipa filmu „Sirāt” Olivera Laxe, nagrodzonego w Cannes w 2025 r. Nagrodą Jury: zamiast efektów cyfrowych zorganizowano tu prawdziwą imprezę rave z

udziałem ponad tysiąca osób. Kręcono tu też reklamę perfum Diora z Johnnym Deppem. Nad kanionem wznosi się płaskowyż Muela de Teruel (1052 m), z najlepszym widokiem na kanion i miasto.

NA MIEJSCU

- Krótkie wejście w dno rambli od parkingu przy zjeździe do Villaspesa: liniowo 2–3 km tam i z powrotem po piasku i drobnym żwirze.
- Dla chętnych pętla ok. 12 km z wejściem na Muela de Teruel (4–5 h, umiarkowana).
- Zdjęcia przy niskim słońcu: o świcie albo przed zachodem.

Praktycznie

- Z Teruelu N-330 w stronę Cuenki, ok. 3,5 km do mostu nad Rambla de Barrachina, zaraz za nim zjazd na Villaspesa i mały parking przy drodze (stan na 2026-10, źródło: birdingplaces.eu); po deszczu bywa błotnisty. Współrzędne wskazują rambłę według zdjęcia z Commons, dokładne miejsce wejścia [do sprawdzenia].
- W lipcu tylko rano albo wieczorem: zero cienia, brak zasięgu telefonu, woda na zapas. W dzień nocowania w Teruelu to najlepszy wieczorny spacer.

Źródła: www.picuco.com/es-es/attractions/rambla-de-barrachina, birdingplaces.eu/es/birdingplaces/spain/el-canon-rojo, www.escapadarural.com/blog/rutas-faciles-por-..., www.elespanol.com/aragon/vivir/20260322/parec..., barcelonasecreta.com/canon-barrachina-localiz...

40.29432, -1.14738 (przybliżone)

Ciudad Encantada (Zaczarowane Miasto), Serranía de Cuenca

Fot. Xauxa Håkan Svensson, [CC-BY-SA 3.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	geologia, skalne miasto, przyroda, szlak
Czas	ok. 1,5 h
Wstęp	7 €, ulgowy 6 €, bilety tylko w kasie, bez rezerwacji (stan na 2026-10, źródło: ciudadencantada.es) [sprawdzić ponownie przed wyjazdem]
Wys.	ok. 1500 m
Skała	wapienie i dolomity z kredy, ok. 90 mln lat
Ochrona	Sitio Natural de Interés Nacional od 11 czerwca 1929 r.; od 2007 r. w Parku Przyrodniczym Serranía de Cuenca
Ścieżka	pętla ok. 3 km, ok. 1,5 h
Na ekranie	m.in. „Conan Barbarzyńca” (1982)

O MIEJSCU

Ciudad Encantada, „Zaczarowane Miasto”, to labirynt skał na wysokości ok. 1500 m, schowany w sosnowym lesie Serranía de Cuenca, niedaleko wsi Valdecabras, ok. 25–30 km od Cuenki. Ok. 90 mln lat temu, w kredzie, było tu płytkie dno morza Tetydy. Z wapiennych szkieletów i muszelek drobnych organizmów osadzał się węglan wapnia, który z czasem stwardniał w warstwy wapieni i dolomitów. Pod koniec kredy morze się cofnęło, a w czasie fałdowania alpejskiego płyta skalna została wyniesiona i popękała w siatkę szczelin. Woda deszczowa z rozpuszczonym dwutlenkiem węgla zaczęła poszerzać je od środka: rozpuszczała skałę, drążyła podziemne korytarze, a gdy ich stropy się zapadały, zostawały między nimi pojedyncze bloki. Tak powstały skalne „ulice”, „place” i „domy”, od których miejsce wzięło nazwę.

Najbardziej charakterystyczne są grzyby. Twardszy dolomit nie był rozłożony w skale równo, a warstwy o różnej odporności wietrzeją w różnym tempie: miękka podstawa kruszy się szybciej, a twarda płyta nad nią zostaje jako szeroki kapelusz. Najsłynniejszy grzyb, Tormo Alto, stoi zaraz przy wejściu i jest symbolem całego miejsca. Dalej ścieżka prowadzi przez formy, którym nadano nazwy od tego, co przypominają: Los Barcos, rząd skał podciętych u dołu jak dzioby okrętów, El Perro (Pies), Cara de Hombre (Twarz Mężczyzny), skalny łuk Puente Romano, Mar de Piedra (Kamienne Morze), Los Osos (Niedźwiedzie), La Tortuga (Żółw) czy „Walka słonia z krokodylem”. Jedna z grup nosi imię kochanków z Teruelu, bohaterów legendy z tego miasta. Według podania, którego żadne źródło nie potwierdza, pod Tormo Alto miano spalić ciało Wiriatusa, wodza Luzytanów walczącego z Rzymianami.

Ciudad Encantada objęto ochroną wcześniej: 11 czerwca 1929 r. ogłoszono ją Sitio Natural de Interés Nacional, „miejscem przyrodniczym znaczenia narodowego”, w tym samym roku co El Torcal pod Antequerą. Od 2007 r. leży w granicach Parku Przyrodniczego Serranía de Cuenca, w strefie ochrony priorytetowej. Mimo to teren jest prywatną posiadłością, a zwiedza się go za opłatą, po wyznaczonej ścieżce. W szczelinach rosną jałowce i ostrokrzewy, a w lesie można trafić na jelenia, lisa, kunę i dużą jaszczurkę perlową.

Skały od dawna działają na wyobraźnię. Rysunek Ciudad Encantada opublikowano już w 1886 r., a Federico García Lorca napisał w 1935 r. sonet „El poeta pregunta a su amor por la Ciudad Encantada de Cuenca” („Poeta pyta swoją miłość o Zaczarowane Miasto w Cuenca”). Filmowcy kręcili tu przygody w nieistniejących krainach: wśród tych skał Conan (Arnold Schwarzenegger) spotyka czarownicę i Subotaia w „Conanie Barbarzyńcy” (zdjęcia od 1981 r., premiera 1982 r.), a wcześniej powstawały tu sceny m.in. „Kolosa z Rodos” i „Doliny Gwangi” (1969).

Los Barcos: rząd skał podciętych u dołu jak dzioby okrętów, w głębi kolejny skalny grzyb Fot. Esteban Javier Millan Rivas, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Puente Romano: skalny łuk, który z „rzymskim mostem” ma wspólną tylko nazwę Fot. Esteban Javier Millan Rivas, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

NA MIEJSCU

- Jednokierunkowa pętla ok. 3 km (ok. 1,5 h) po oznaczonej ścieżce, z której nie wolno zbaczać: Tormo Alto przy wejściu, Los Barcos, El Perro, Puente Romano, Mar de Piedra, Los Osos i Los Amantes de Teruel.
- Mirador de Uña: ok. 1,5 km leśną drogą od parkingu, widok na dolinę Júcaru, lagunę i zalew przy wsi Uña [oznakowanie i dojście do sprawdzenia].
- Ventano del Diablo przy CM-2105 nad wąwozem Júcaru: ok. 150 m od małego parkingu przy drodze do skalnego „okna” nad przepaścią, bez opłat (stan na 2026-10, źródło: escapadarural.com); od skrzyżowania z CM-2104 ok. 7 km tam i z powrotem.

- Darmowa alternatywa: Los Callejones de Las Majadas, skalne uliczki ok. 10 km w linii prostej na północ, krótka pętla ok. 1 h od parkingu ok. 3 km za wsią Las Majadas [dojazd i zasady wstępu do sprawdzenia].

Praktycznie

- Otwarte codziennie od 10:00. Od 15 czerwca do 16 sierpnia kasa czynna do 19:30, a teren do 21:00; od 17 sierpnia kasa do 19:00. Godziny mogą się zmienić przy złej pogodzie (stan na 2026-10, rozkład na 2026 r., źródło: ciudadencantada.es) [sprawdzić ponownie przed wyjazdem].
- Bilety tylko w kasie. Strona uprzedza, że płatność kartą nie zawsze działa przez słaby zasięg, więc warto mieć gotówkę.
- Duży bezpłatny parking przy wejściu, obok bar, restauracja i hostel; osobnych miejsc dla motocykli strona nie podaje [do sprawdzenia].
- Ścieżka biegnie w większości w sosnowym lesie, ale latem trzeba mieć własną wodę. Nie nadaje się dla wózków. W lipcu najlepiej przyjechać rano, przed upałem.

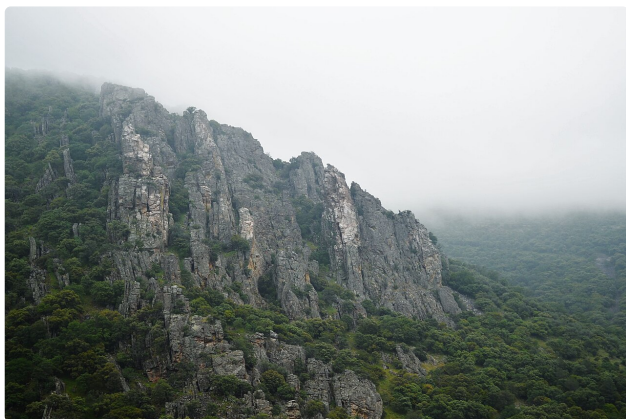
Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Ciudad_Encantada, en.wikipedia.org/wiki/Ciudad_Encantada, www.ciudadencantada.es/es/horarios, www.ciudadencantada.es/es/tarifas, www.spain.info/es/lugares-interes/ciudad-encantada/, es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_de_la_Se..., [en.wikipedia.org/wiki/Conan_the_Barbarian_\(1982_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Conan_the_Barbarian_(1982_film)), www.escapadarural.com/blog/mirador-ventano-de..., www.escapadarural.com/blog/ruta-callejones-de...
40.20649, -2.00608 (osm.node/387217908)

Despeñaperros: brama Andaluzji w Sierra Morena

Fot. Veinticuatro de Jahén, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	kanion, geologia, przyroda, historia
Czas	1-2 h
Wstęp	bez opłat
Wąwóz	ściany do ponad 500 m, ok. 9 km przejazdu; park przyrodniczy ok. 76 km ²
Skąły	kwarcyt armorykański sprzed ok. 500 mln lat ze śladami fal i skamieniałymi tropami (Cruziana)
Bitwa	Las Navas de Tolosa, 16 lipca 1212 r., na równinie pod Santa Eleną
Osadnictwo	Nuevas Poblaciones od 1767 r. – wieś kolonistów z Niemiec, Flandrii i Szwajcarii
Droga	Camino Real z XVIII w., N-IV, od 2012 r. autostrada A-4 z tunelami i wiaduktami

Los Órganos: pionowo postawione warstwy kwarcytu, „pyszczalki organów” Fot. Iván Leonardo Herrera Pérez, [CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons](#)

NA MIEJSCU

- Punkt widokowy Los Órganos przy starej drodze N-IV (kierunek południe, tuż za tunelem) – widok na wąwóz, rzekę, autostradę i tory.
- Stara N-IV przez wąwóz jako przejazd „po dawnemu”, jeśli jest otwarta [przejezdność na całej długości do sprawdzenia].
- Malowidła naskalne w Cueva de los Muñecos i sanktuarium iberyjskie Collado de los Jardines – krótki spacer od drogi [dojście do sprawdzenia].
- Opcja: wodospad Cimbarra pod Aldeaquemadą, ok. 11 km na wschód (latem bywa mało wody).

O MIEJSCU

Sierra Morena ciągnie się przez całą południową Hiszpanię jak mur między wyżyną Kastylii a doliną Gwadalkiwiru. Despeñaperros to najważniejsza brama w tym murze: wąwóz, który rzeka Despeñaperros przecięła z północy na południe przez twarde pasmo, odstawiając ściany wysokie na ponad 500 m. Od tysięcy lat przechodzą tędy ludzie, wojska i towary z Meseta do Andaluzji, a dziś autostrada A-4 z Madrytu do Sewilli i Kadyksu oraz linia kolejowa z 1865 r. W 2012 r. oddano nową nitkę autostrady z tunelami i wysokimi wiaduktami, a stara, kręta droga N-IV przez wąwóz odetchnęła od ciężarówek.

Ściany wąwozu to kwarcyt armorykański: piasek z dna płytkiego morza sprzed ok. 500 mln lat, który zamienił się w skałę tak twardą, że rzeka do dziś nie zdołała jej rozmyć. W ruchach górotwórczych warstwy zostały wypiętrzone i postawione pionowo. Najlepiej widać to w Los Órganos, gdzie sterczące płyty skalne przypominają pyszczalki organów, i w Salto del Fraile. Na powierzchni warstw zachowały się zmarszczki piasku zostawione przez fale i tropy

pradawnych stawonogów (Cruziana). W lasach dębów korkowych i ostrolistnych żyje ryś iberyjski, jeden z najrzadszych kotów świata, a nad skałami krążą sępy płowe i orły cesarskie.

Pochodzenie nazwy („tam, gdzie zrzuca się psy”) nie jest znane.

Najpopularniejsza legenda łączy ją z bitwą pod Las Navas de Tolosa: 16 lipca 1212 r. wojska Kastylii, Aragonii i Nawarry pod wodzą Alfonsa VIII rozbiły tu armię almohadzkiego kalifa an-Nasira, a uciekających „psów” miano strącać w przepaść. Kroniki opowiadają, że muzułmanie obsadzili przejścia przez góry, a chrześcijanom drogę bokiem, przez Puerto del Rey, pokazał miejscowy pasterz, utożsamiany czasem z Martínem Alhają. Bitwa, którą Arabowie nazwali „bitwą kary” (al-Ikab), otworzyła Kastylii drogę na południe; Kordoba padła w 1236 r., Sewilla w 1248 r. W Santa Elenie działa centrum wiedzy o bitwie. Inni wiążą nazwę z bitwą pod Bailén w 1808 r., a w XVI w. przełęcz nazywano po prostu Puerto del Muladar.

W XVIII w. puste, porośnięte zaroślami pasmo było rajem dla rozbójników napadających na dyliżanse z Madrytu do Kadyksu. W 1767 r. król Karol III powierzył Pablowi de Olavide plan Nuevas Poblaciones: wzdłuż drogi założono nowe wsie i osadzono w nich katolickich kolonistów z Niemiec, Flandrii i Szwajcarii, sprowadzonych przez bawarskiego awanturnika Gaspara von Thürriegla. Tak powstały m.in. La Carolina i odbudowana Santa Elena, a niemieckie i flamandzkie nazwiska przetrwały w niektórych rodzinach do dziś [do sprawdzenia].

Praktycznie. Wąwóz leży na trasie z Andaluzji do Toledo, więc to naturalny postój w drodze na północ. Autostrada A-4 jest bezpłatna, ma po trzy pasy w każdą stronę; zjazdy na Santa Elenę i Venta de Cárdenas prowadzą do starej drogi i punktów widokowych. W lipcu po południu wąwóz jest rozgrzany jak piec: lepiej przejechać rano, a na nocleg wybrać Santa Elenę, La Carolinę albo kwatery w górach. Stacje paliw są przy autostradzie i w La Carolinie (stan na 2026-10, [do sprawdzenia]).

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_de_Despe..., en.wikipedia.org/wiki/Despe%C3%B1aperros_Pass, es.wikipedia.org/wiki/Batalla_de_las_Navas_de_Tolosa, es.wikipedia.org/wiki/Nuevas_Poblaciones_de_S..., www.fccco.com/-/entra-en-servicio-un-nuevo-tr..., dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6202308.pdf

38.38611, -3.50694 ([wikidata:Q1200615](https://www.wikidata.org/wiki/Q1200615))

Embalse de Vadiello (Sierra de Guara)

Fot. Pelayo 08, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	przyroda, zalew
Czas	pół dnia
Wstęp	bez opłat
Zapora	85 m wys., 1971 r.
Rzeka	Guatizalema
Wydarzenia	romería do pustelni San Cosme y San Damián, maj [do sprawdzenia]

O MIEJSCU

Ok. 20 km na północ od Huesci rzeka Guatizalema przebiega się przez pierwsze pasmo Pirenejów, Sierra de Guara. W 1971 r. zamknięto tu wawóz betonową zaporą wysoką na 85 m, a nad zielonkawą wodą zbiornika wyrastają mallos: kilkudziesięciometrowe iglice i baszty ze zlepieńca. Zlepienieć to skała z otoczków spojonych naturalnym cementem, które rzeki zniosły z wypiętrzających się Pirenejów kilkadziesiąt milionów lat temu. Erozja wypłukała miększe partie i zostawiła pionowe słupy w kolorze ochry, podobne do słynnych Mallos de Riglos kilkadziesiąt kilometrów na zachód.

Sierra de Guara to park przyrodniczy znany z kanionów, w których latem uprawia się kanioning, i z dużych kolonii sępów. Nad Vadiello krążą sępy płowe i ścierwniki, a przy odrobinie szczęścia orłosep, który żywi się kośćmi zrzucanymi z wysokości na skały.

Między iglicami, wciśnięte w skalne ściany, stoją dwie małe pustelnie świętych Kosmy i Damiana. Według tradycji byli to bracia, może bliźnięta, lekarze, którzy leczyli wszystkich za darmo i zginęli jako męczennicy w prześladowaniach za Dioklecjana, w 283 albo 303 r., w Syrii. Czci ich Kościół katolicki i prawosławny, są patronami lekarzy, farmaceutów i chirurgów, a także Florencji. Przez większą część roku są zamknięte, a otwiera się je na majową pielgrzymkę, gdy mieszkańcy Loporzano i okolicznych wiosek idą od zbiornika ścieżką S-7 (ok. 1 h), słuchają mszy wśród skał i jedzą wspólny posiłek pod iglicami.

NA MIEJSCU

- Spacer koroną zapory i ścieżką wzdłuż zbiornika między iglicami.
- Szlak S-7 do pustelni San Cosme y San Damián (ok. 1 h w jedną stronę).
- Obserwacja sępów z punktów widokowych nad zbiornikiem.

Praktycznie

- Opcja +1 dzień: ok. 1,5 h na południe od Aínsy, tam i z powrotem.
- Dojazd od Huesci drogą A-1227 i potem wąską lokalną drogą do zbiornika.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Embalse_de_Vadiello, www.festivalesdeespana.com/festival/romeria-s...,
pl.wikipedia.org/wiki/Kosma_i_Damian

42.24111, -0.27833 ([wikidata:Q16561617](https://www.wikidata.org/wiki/Q16561617))

Fuente Dé i kolejka linowa (Picos de Europa)

Fot. Falk2, [CC-BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	góry, park narodowy, widok, kolej
Czas	2-3 godziny z wjazdem na górę i krótkim spacerem
Wstęp	kolejka 2026: 30 € tam i z powrotem w sezonie wysokim, 20 € w niskim; od 16 listopada 2026 zamknięta na prace modernizacyjne, data otwarcia nieznana (stan na 2026-10, źródło: telefericodefuentede.com)
Wys.	ok. 1070 m dolna stacja, 1823 m górna (El Cable)
Kolejka	otwarta 21 sierpnia 1966 r.; 753 m różnicy wysokości w 3 min 40 s
Lina	1450 m, kabiny na 20 osób, 10 m/s
Park narodowy	od 1918 r. (Montaña de Covadonga), w obecnym kształcie od 1995 r.; 67 127 ha
UNESCO	rezerwat biosfery Picos de Europa (2003)
Wydarzenia	meta 17. etapu Vuelta a España 2012 (wygrał Alberto Contador)

O MIEJSCU

Droga z Potes w górę doliny Liébana kończy się w Fuente Dé, na ok. 1070 m, pod ścianą, która wygląda jak koniec świata. To kocioł polodowcowy: lodowiec, który kiedyś spływał z Picos de Europa, wyżłobił półkolistą niszę z niemal pionowymi wapiennymi ścianami, a dziś jej dno i zbocza porastają lasy bukowe. Tu, u stóp ściany, bije źródło rzeki Deva, od którego miejsce wzięło nazwę. Picos de Europa to najwyższa część Gór Kantabryjskich, zbudowana prawie w całości z wapienia: trzy

masywy, zachodni (Cornión), centralny (Urrieles) i wschodni (Ándara), z najwyższym szczytem Torre de Cerredo (ok. 2650 m). Nazwę tłumaczy się najczęściej tym, że były pierwszym lądem Europy widzianym z pokładu statków wracających z Ameryki; jako „Rupes Europae” wspomniał je już w 1530 r. humanista Lucio Marineo Sículo.

Na krawędź kotła wjeżdża kolejka linowa. Pomysł podsunął José Antonio Odriozola, alpinista z rodziny pochodzącej z Liébany, późniejszy prezes Hiszpańskiej Federacji Górskiej (1971–1981). Projekt przygotowali inżynier José Calavera Ruiz i architekt Ángel Hernández Morales, budowa ruszyła 20 listopada 1962 r., a pierwsi pasażerowie wjechali 21 sierpnia 1966 r. Kabina pokonuje 753 m różnicy wysokości po linii długiej na 1450 m w 3 minuty i 40 sekund, z prędkością 10 m/s, i zatrzymuje się na 1823 m, w stacji El Cable przyklejonej do krawędzi urwiska. Z balkonu widokowego obok górnej stacji patrzy się na południe, na pasma Gór Kantabryjskich, a za plecami ma się szczyty masywu centralnego. Kolejką zarządza Cantur, spółka turystyczna rządu Kantabrii.

Za górną stacją zaczynają się Puertos de Áliva, wysokie hale między masywem centralnym a wschodnim. Od niepamiętnych czasów są wspólnym letnim pastwiskiem: pasterze wyprowadzali tu bydło na lato i nocowali w kamiennych szałasach (invernales), z których większość stoi dziś pusta. Na zboczach Peña Vieja Real Compañía Asturiana de Minas wydobywała blendę cynkową; kopalnie działały jeszcze w latach 90. XX w. i dawały pracę wielu mieszkańcom Liébany. Dla inżynierów kopalni powstał Chalet Real, w którym w 1912 r. nocował król Alfons XIII, przybyły na polowanie na kozice. Dawne schronisko Áliva (ok. 1670 m) przebudowano w latach 90., mimo protestów, na mały hotel prowadzony przez Cantur.

Cały ten teren leży w Parku Narodowym Picos de Europa, najstarszym w Hiszpanii: 24 lipca 1918 r. Alfons XIII ustanowił park narodowy Montaña de Covadonga, który w 1995 r. powiększono do całych Picos de Europa. Dziś ma ok. 67 tys. ha w Asturii, Kantabrii i prowincji León. Symbolem parku jest kozica kantabryjska (rebeco), żyją tu niedźwiedzie brunatne, przywrócono koziorožca iberyjskiego, a coraz częściej zalatują orłosepy. Jadąc z Potes, mija się wieś Cosgaya nad Devą, związaną z jedną z

najstarszych legend Hiszpanii: według kronik asturyjskich (Crónica Albeldense i kroniki Alfonsa III) niedobitki muzułmańskiego wojska pobitego pod Covadongą (722 r.) zginęły tu pod osuwiskiem zbocza góry Subiedes.

NA MIEJSCU

- Wjazd kolejką na El Cable i balkon widokowy nad kotłem; przy dobrej pogodzie widać całą dolinę Liébany, przy złej często morze chmur pod stopami.
- Krótki spacer z górnej stacji w stronę Puertos de Áliva: do hotelu Áliva i z powrotem niecałe 2 godziny; pełne zejście trasą PR-PNPE 24 do Fuente Dé to 14,5 km i ok. 4 h 15 min (źródło: miteco.gob.es).
- Ściana kotła z dołu, od parkingu przy dolnej stacji: kabiny wyglądają na niej jak kropki.
- Po drodze z Potes: Cosgaya i Espinama nad Devą.

Praktycznie

- **Kolejka** (stan na 2026-10, źródło: telefericodefuentede.com): sezon wysoki to 1 lipca–30 września, Wielki Tydzień i święta państwowe – 30 € tam i z powrotem, 17 € w jedną stronę; poza nim 20 € i 13 €. Bilety online najpóźniej dzień wcześniej, na półgodzinne okna; bilet powrotny ważny tylko tego samego dnia. W październiku–grudniu 2026 r. kursuje w dni robocze 10:00–17:00, w weekendy 9:00–17:00, a od 16 listopada 2026 r. jest zamknięta na prace modernizacyjne. Godziny na porę wyjazdu [do sprawdzenia przed wyjazdem]: przy porannym starcie dnia nie należy zakładać kursów przed 9:00–10:00.
- **Pogoda**: kolejkę zamyka się przy silnym wietrze, burzy, śniegu, a w sierpniu 2025 r. także z powodu dymu z pożarów; mgła zdarza się o każdej porze roku, a za słabą widoczność pieniędzy się nie zwraca. Przed wyjazdem warto spojrzeć na kamerę na stronie operatora.
- **Dojazd**: ok. 23 km (szacunkowo) asfaltem z Potes doliną Devy przez Cosgayę i Espinamę; droga kończy się na parkingu przy dolnej stacji. Osobne miejsca dla motocykli [do sprawdzenia].
- **Paliwo**: ostatnia stacja przed Fuente Dé według OpenStreetMap jest w Ojedo pod Potes, ok. 25 km od dolnej stacji; tankować przed wjazdem w dolinę.
- **Pista Espinama – Áliva – Sotres**: szutrowa droga przez Puertos de Áliva leży w parku narodowym. Nie znaleziono oficjalnego źródła, które potwierdzałoby, że wolno nią jechać prywatnym motocyklem; operator kolejki i park opisują ją jako trasę pieszą [do sprawdzenia w administracji parku przed wyjazdem].

Źródła: telefericodefuentede.com/informacion-teleferi..., telefericodefuentede.com/tarifas/, telefericodefuentede.com/preguntas-frecuentes/, telefericodefuentede.com/ruta/hotel-aliva-sotres/, www.miteco.gob.es/es/red-parques-nacionales/n..., es.wikipedia.org/wiki/Telef%C3%A9rico_de_Fuen..., es.wikipedia.org/wiki/Fuente_D%C3%A9, es.wikipedia.org/wiki/Puertos_de_%C3%81liva, es.wikipedia.org/wiki/Parque_nacional_de_los_..., [es.wikipedia.org/wiki/Cosgaya_\(Espa%C3%B1a\)](http://es.wikipedia.org/wiki/Cosgaya_(Espa%C3%B1a)), en.wikipedia.org/wiki/Picos_de_Europa, en.wikipedia.org/wiki/Camale%C3%B1o

43.14880, -4.80876 ([osm:way/23854806](https://www.openstreetmap.org/way/23854806))

Granadilla

Fot. Discasto, [CC BY-SA 3.0 es](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	opuszczona wies, mury
Czas	1 h
Wstęp	bezpłatny [do sprawdzenia]; wt.– niedz. 10:00–13:30 i 16:00–20:00 w IV–X (stan na 2026-10, źródło: MITECO)
Wysiedlenie	1955–1964 (zbiornik Gabriel y Galán)
Zabytek	zespół historyczno- artystyczny od 1980 r.
Wydarzenia	spotkania dawnych mieszkańców 15 sierpnia i 2 listopada

RYS HISTORYCZNY

Wieś na łupkowym cyplu nad doliną Alagónu założyli według tradycji muzułmanie w IX w. jako strażnicę przy rzymskiej Vía de la Plata. Nazywała się wtedy po prostu Granada. W 1160 r. zdobył ją Ferdynand II Leński (1137–1188, król Leónu od 1157 r.) i otoczył murami, które stoją do dziś niemal w całości. Ten sam władca odbudował i zasiedlił Ciudad Rodrigo, a w 1170 r. powstał pod jego opieką zakon Santiago, który miał chronić pielgrzymów do grobu Apostoła w Composteli. W 1446 r. król Jan II oddał miasteczko rodowi Álvarezów de Toledo, który trzymał je aż do 1830 r. Zamek z wysoką basztą kazał wznieść w latach 1473–1478 García Álvarez de Toledo (ok. 1424–1488), książę Alby, w miejscu dawnej alkazaby. Tytuł księżęcy dostał w 1472 r. od Henryka IV, a w wojnie o tron Kastylii stanął po stronie Izabeli. Jego prawnukiem był Fernando Álvarez de Toledo (1507–1582), „Wielki Książę Alba”, wódz Karola V i Filipa II: krwawo tłumił bunt w Niderlandach, a w 1580 r. zdobył Lizbonę i otworzył Filipowi drogę do korony Portugalii. Po zdobyciu muzułmańskiej Granady przez Królów Katolickich w 1492 r. miasteczko zaczęto nazywać zdrobniale Granadilla, żeby nie myliło się ze słynną imienniczką.

W 1955 r. rząd Franco zdecydował o wywłaszczeniu prawie całej gminy pod zbiornik Gabriel y Galán. Nazwano go na cześć José Marii Gabriela y Galána (1870–1905), poety, który ostatnie lata życia spędził w pobliskim Guijo de Granadilla. Pisał po kastylijsku i w miejscowej mowie estremadurskiej (cykl „Extremeñas”), w chwili śmierci należał do najczęściej czytanych poetów Hiszpanii i jako jeden z pierwszych pisał o nędzy sąsiedniego Las Hurdes. Mieszkańców wysiedlano stopniowo, ostatni wyjechali w 1964 r., a gminę zlikwidowano. Ironia losu polega na tym, że woda nigdy nie zalała wsi: nawet przy pełnym zbiorniku Granadilla stoi na suchym cyplu, tylko odcięta od dawnych pól. Jedynym budynkiem, którego państwo nie przejęło, był kościół Wniebowzięcia NMP z XV w. Dawni mieszkańcy i ich potomkowie wracają tu dwa razy w roku: 15 sierpnia na odpust i 2 listopada, w Dzień Zaduszny.

W 1980 r. wieś uznano za zespół historyczno-artystyczny, a w 1984 r. weszła do państwowego programu odbudowy opuszczonych wsi. Od tamtej pory co roku przyjeżdżają tu uczniowie, którzy w ramach programu edukacyjnego pomagają odnawiać domy; ich pobyty mają pierwszeństwo przed turystami. W 1990 r. Pedro Almodóvar nakręcił tu końcowe sceny filmu „¡Átame!” („Zwiąż mnie!”). Ok. 12 km w linii prostej na południe leżą ruiny rzymskiej Cápary z łukiem czterodrożnym z końca I w., jedynym takim w Hiszpanii. Postawił go Marek Fidiusz Macer, by spełnić wolę zmarłych rodziców, a pod nim przechodził rzymski gościniec Vía de la Plata.

NA MIEJSCU

- Mury wokół cypla i widok na zbiornik.
- Wieża zamku książąt Alby.
- Główna ulica z odnowionymi domami i fasadą Casa de las Conchas.
- Wypad do Cápary: łuk czterodrożny nad Vía de la Plata.

Praktycznie

- Ma sens tylko z wypadem do Méridy.
- W lipcu bardzo gorąco; zdjęcie z Instagrama wygenerowane.
- Dojazd z Zarza de Granadilla drogą CC-218 (ostatnie ok. 6 km asfaltem do bramy) albo CC-222 przez Abadię (stan na 2026-10, źródło: MITECO).
- Wejście nie później niż 15 min przed zamknięciem; w poniedziałki zamknięte (oprócz świąt). Limit liczby zwiedzających [do sprawdzenia].

Źródła: [es.wikipedia.org/wiki/Granadilla_\(C%C3%A1ceres\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Granadilla_(C%C3%A1ceres)), www.miteco.gob.es/en/parques-nacionales-oapn/..., es.wikipedia.org/wiki/C%C3%A1parra, es.wikipedia.org/wiki/Fernando_II_de_Le%C3%B3n, es.wikipedia.org/wiki/Garc%C3%ADa_%C3%81lvarez..., es.wikipedia.org/wiki/Fernando_%C3%81lvarez_d..., es.wikipedia.org/wiki/Jos%C3%A9_Mar%C3%ADa_Ga..., 40.26819, -6.10651 ([wikidata:Q8964931](https://www.wikidata.org/wiki/Q8964931))

Haro

Fot. David Martin, [CC BY-SA 3.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	miasteczko, wino
Czas	wieczór
Wstęp	miasteczko bez opłat; degustacje w bodegach płatne [do sprawdzenia]
Wydarzenia	Batalla del Vino, 29 czerwca rano (fiesta narodowa od 2011 r.)
Kolej	od 15 maja 1863 r.
Mieszkańcy	ok. 12 tys.

RYŚ HISTORYCZNY

Haro to stolica Rioja Alta, najstarszej części regionu winiarskiego. Jego los odmieniła kolej: 15 maja 1863 r. z nowej stacji ruszył pierwszy pociąg do Bilbao. Kilka lat później francuskie winnice zaczęła niszczyć filoksera, mszyca atakująca korzenie winorośli. Kupcy z Bordeaux przyjechali do Rioja po wino i zostawili tu wiedzę o dojrzewaniu w dębowych beczkach. Przy torach wyrosła dzielnica Barrio de la Estación, w której w ciągu kilkunastu lat powstały bodegi do dziś należące do najsłynniejszych w Hiszpanii, jak López de Heredia (1877), CVNE (1879) i La Rioja Alta (1890), a po nich kolejne. Wino ładowano prosto do wagonów i wysyłano na północ i do Francji. Na początku XX w. filoksera dotarła także tutaj i w latach 1901–1902 zniszczyła winnice miasta, które trzeba było odtworzyć na amerykańskich podkładkach.

Od miasta wzięł nazwisko ród Haro, panowie Biskajii. Diego López „Dobry”, któremu król Alfons VI powierzył pieczę nad Haro, podpisywał się tym nazwiskiem od 1117 r. Jego potomek Diego López V de Haro (ok. 1250–1310) 15 czerwca 1300 r. podniósł rybacką osadę Bilbao do rangi miasta z wolnym portem. Dziś to największe miasto Kraju Basków.

W 1890 r. Haro, bogate dzięki winu, zapaliło na ulicach elektryczne latarnie. Pierwsze w Hiszpanii nie było, ale miejscowi i tak ukuli dumne powiedzonko „Haro, París y Londres”. W starym mieście stoją XVI-wieczny kościół Santo Tomás z platereskowym portalem Felipe Vigarny'ego (ok. 1475 – 1542 lub 1543), wykonanym w latach 1516–

1519, i barokowa bazylika Matki Bożej de la Vega. Vigarny, rzeźbiarz z Burgundii, pracował też przy katedrach w Burgos i Toledo oraz przy ołtarzu Kaplicy Królewskiej w Grenadzie, gdzie spoczywają Królowie Katoliccy. Należy do artystów, którzy przenieśli do Hiszpanii rzeźbę renesansu. Mieszkańców nazywa się żartobliwie jarreros, od dzbanów (jarros), z którymi chodzili kupować wino.

29 czerwca, w dzień świętego Piotra, Haro wyrusza na Riscos de Bilibio, skały ok. 6 km na północ, gdzie Ebro wpływa do La Riojy. Po mszy przy pustelni San Felices wybucha rakietą i zaczyna się Batalla del Vino: tysiące ludzi w bieli z czerwonymi chustami oblewają się winem z bukłaków, wiader i pistoletów na wodę, aż wino się skończy. W 2008 r. zużyto podobno 30–40 tys. litrów. Święto wyrosło z dawnej pielgrzymki i biesiady po mszy; nazwa Batalla del Vino pojawia się w dokumentach od 1949 r.

NA MIEJSCU

- Barrio de la Estación: kilka historycznych bodeg obok siebie.
- Plaza de la Paz i ulica Herradura z barami na wieczór.
- Kościół Santo Tomás i bazylika de la Vega.

Praktycznie. Degustacje w bodegach odbywają się zwykle w ustalonych godzinach, więc to wyjątek od zasady „bez rezerwacji”, ale opcjonalny. Wino wieczorem, motocykl rano.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Haro, es.wikipedia.org/wiki/Batalla_del_Vino, es.wikipedia.org/wiki/Felipe_Bigarny, [aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/en/haro-house/...](https://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/en/haro-house/), es.wikipedia.org/wiki/Diego_L%C3%B3pez_V_de_Haro
42.57690, -2.84610 ([wikidata:Q405292](https://wikidata.org/Q405292))

Lanuza i dolina Tena

Fot. autor nieznany, [CC BY-SA 3.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	wioska, droga motocyklowa, przełęcz
Czas	1 h
Wstęp	bez opłat
Wysiedlenie	1976–1978, budowa zbiornika
Powrót mieszkańców	lata 90.
Portalet	1794 m
Wydarzenia	festiwal Pirineos Sur od 1992 r., druga połowa lipca [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Lanuza ma historię jak z powieści. W 1976 r. budowa zbiornika na rzece Gállego zmusiła mieszkańców do wyprowadzki, a do 1978 r. wieś opustoszała zupełnie. Woda zalała jednak tylko najniższe domy, reszta stała pusta, rozkradana i niszczona. W latach 90. dawni mieszkańcy i ich dzieci odzyskali niezalane domy i zaczęli odbudowę, która trwa do dziś. Zwarta zabudowa z kamienia i łupka znów wspina się od brzegu zbiornika do kościoła San Salvador, w którym przechowuje się srebrny relikwiarz św. Kwiterii z 1557 r.

Lanuza była kiedyś wsią możnych. Wywodził się z niej ród, który dał Aragonii dziewięciu najwyższych sędziów, justicias de Aragón. Najślynniejszy z nich, Juan V de Lanuza (1564–1591), stanął w 1591 r. w obronie aragońskich praw przeciw Filipowi II (1527–1598) i został za to ścięty. Poszło o Antonia Péreza, byłego sekretarza króla oskarżonego o zabójstwo, który uciekł do Aragonii i schronił się pod opieką sądu Justicii, jak pozwalały miejscowe prawa, fueros. Lanuza urzędował od kilku tygodni, gdy uznał wkroczenie wojsk kastylijskich za bezprawne i poprowadził przeciw nim Aragończyków. Po porażce pod Utebo został ścięty w Saragossie 20 grudnia 1591 r., bez procesu. Saragossa

upamiętnia urząd Justicii pomnikiem z 1904 r. z dewizą „Justicia, ley suprema”. Wieś ma też swój taniec, palotiau, w którym mężczyźni uderzają w rytm drewnianymi kijami.

Od 1992 r. w drugiej połowie lipca Lanuza zamienia się w scenę festiwalu Pirineos Sur, z muzyką z całego świata grającą nad wodami zbiornika. Dolina Tena prowadzi dalej na północ przez Sallent de Gállego i Formigal na przełęcz Portalet (1794 m), jedną z najładniejszych dróg przez Pireneje, a za nią do francuskiej doliny Ossau.

NA MIEJSCU

- Spacer od zbiornika do kościoła, widok na Sallent i Peña Foratata.
- Wjazd na Portalet: szerokie zakręty, na przełęczu sklepy i bary po obu stronach granicy.
- Sallent de Gállego: kamienne miasteczko u stóp Peña Foratata, dobre na kawę przed przełęczą.

Praktycznie

- W lipcu zwykle odbywa się tu festiwal Pirineos Sur ze sceną na wodzie; termin na 2028 r. [do sprawdzenia].
- Wyjazd przez Portalet zamiast tunelu Bielsa to mniej więcej tyle samo kilometrów.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Lanuza, es.wikipedia.org/wiki/Juan_de_Lanuza_y_Urrea
42.75634, -0.31515 ([wikidata:Q3572180](https://wikidata.org/wiki/Q3572180))

Marvão, gniazdo orła nad granicą

Fot. Elemaki, [CC BY 3.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	zamek, miasteczko, widok
Czas	2–3 h
Wstęp	miasteczko bez opłat; zamek biletowany [cena i godziny do sprawdzenia]
Wys.	ok. 860 m n.p.m., na kwarcytowej skale pasma Serra de São Mamede
Nazwa	od Ibn Marwana, buntownika przeciw emirom Kordoby (IX w.)
Zamek	rozbudowany po 1299 r. za króla Dionizego I; w 1762 r. odparł atak Hiszpanów
Okolice	ruiny rzymskiego miasta Ammaia w São Salvador da Aramenha
Wydarzenia	międzynarodowy festiwal muzyki klasycznej w lipcu (od 2014 r.), Al-Mossassa na początku października, święto kasztanów w listopadzie [daty do sprawdzenia]

NA MIEJSCU

- Spacer po murach i wejście na donżon; cysterna zamkowa i ogród bukszpanowy przy wejściu.
- Zachód słońca z murów – stąd widać pół Alentejo i hiszpańską Estremadurę.
- Ruiny i muzeum rzymskiej Ammai w São Salvador da Aramenha, kilka kilometrów pod miasteczkiem [godziny do sprawdzenia].

- Po drodze z północy: Castelo de Vide z dzielnicą żydowską i źródłami, ok. 12 km.

RYS HISTORYCZNY

Marvão siedzi na samym czubku granitowo-kwarcytowej skały w paśmie Serra de São Mamede, ok. 860 m n.p.m., kilka kilometrów od granicy z Hiszpanią. Białe domy i mury zajmują cały wierzchołek, a zamek kończy się tam, gdzie zaczyna się przepaść. Z wieży widać na północ dolinę Tagu i daleką Serra da Estrela, na wschód hiszpańską Estremadurę, a na zachód i południe równiny Alentejo. To miejsce było punktem obserwacyjnym od zawsze: w okolicy stoją setki dolmenów i menhirów z IV-III tysiąclecia p.n.e., w tym menhir w Meadzie, uważany za najwyższy na Półwyspie Iberyjskim (ok. 7 m).

Pod skałą, w dolinie rzeki Sever, Rzymianie założyli w I w. miasto Ammaia, z forum, łaźniami i mostem, leżące na szlaku z Lizbony do Eméridy (dziś Mérida). Miasto upadło po najazdach V w., a w VIII w. było już tylko ruiną. Nazwę skałe dał Ibn Marwan al-Dżilliki, „Galisyjczyk”, muladi (muzułmanin z rodu chrześcijańskiego), który w 884 r. zbuntował się przeciw emirom Kordoby, założył Badajoz i przez prawie pół wieku rządził z rodem niemal niezależnym państwem. Skała Marvão była jego twierdzą i ostatnim schronieniem: kronikarze zapisali groźbę, że jeśli Kordoba ruszy na niego, porzuci Badajoz i „wróci na swoją górę”.

W XII w. Marvão zdobył pierwszy król Portugalii Alfons I Henryk, w 1190 r. odbili je Almohadzi, a ostatecznie gród wrócił do Portugalii w XIII w. Król Sancho II nadał mu prawa miejskie w 1226 r., a joannici, którym oddano okoliczne ziemie, zasiedlili go osadnikami z północy. Dzisiejszy zamek to głównie dzieło króla Dionizego I (Dinisa) po 1299 r., gdy granica z Kastylią została ustalona i trzeba ją było obsadzić łańcuchem twierdz. Ma wszystko, czego uczyły wyprawy krzyżowe: wysoki donżon z wejściem na piętrze, załamane bramy, wąskie przesmyki między murami i ogromną cysternę na deszczówkę, która pozwalała przetrwać oblężenie. Twierdza sprawdziła się jeszcze w 1762 r., gdy kilkutysięczny oddział hiszpański próbował ją wziąć szturmem i został odparty przez załogę portugalsko-brytyjską.

Dziś w obrębie murów mieszka kilkuset ludzi, a gmina traci mieszkańców z roku na rok. Marvão żyje z turystyki i z kasztanów: na stokach góry rosną kasztanowce, a jesienią odbywa się tu duże święto kasztanów. Na domach widać krzyże maltańskie joannitów, a w dawnym kościele Santa Maria pod zamkiem mieści się muzeum miejskie z wykopaliskami z Ammai i okolicznych dolmenów.

Praktycznie. Do miasteczka prowadzi z doliny kręta droga z kilkoma nawrotami; ruch samochodów w obrębie murów jest ograniczony, więc motocykl najlepiej zostawić na parkingu przy bramie Porta de Ródão albo poniżej murów i wejść pieszo (bruk jest stromy i śliski). W Marvão i w dolinie są pensjonaty i kwatery wiejskie; nocleg na górze daje wieczór i poranek bez wycieczek autokarowych. W lipcu na szczycie jest wyraźnie chłodniej niż na równinie Alentejo, ale w południe na murach nie ma cienia. Zamek i muzeum: bilety i godziny według strony gminy (stan na 2026-10: [do sprawdzenia]).

Źródła: pt.wikipedia.org/wiki/Marv%C3%A3o, en.wikipedia.org/wiki/Marv%C3%A3o, en.wikipedia.org/wiki/Ammaia

39.39417, -7.37722 ([wikidata:Q988863](https://www.wikidata.org/wiki/Q988863))

Monsanto, wioska w granitowych głazach

Fot. Monica Andre from Portugal, [CC BY 2.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	wioska, zamek, geologia
Czas	2 h
Wstęp	wioska bezpłatna; ruiny zamku bez biletu [do sprawdzenia przed wyjazdem]
Wysokość	wzgórze do 758 m n.p.m., nad równiną Beira
Tytuł	„najbardziej portugalska wioska Portugalii” (konkurs z 1938 r.)
Mieszkańcy	828 w całej dawnej parafii (2011)
Wydarzenia	Festa da Divina Santa Cruz, 3 maja lub w następną niedzielę; zdjęcia do serialu „Ród smoka” (HBO)

RYS HISTORYCZNY

Nad płaską równiną Beira Baixa nagle wyrasta granitowa góra, Mons Sanctus, „Święta Góra”, do 758 m. Na jej zboczu, między głazami wielkości domów, przycupnęła wioska, która nie walczyła ze skałą, tylko się do niej dopasowała. Kamienne domy wciskają się w szczeliny, opierają o głazy jak o ścianę, a niektóre mają za dach jeden ogromny blok granitu. Miejscowi mówią o nich „casa de uma só telha”, dom z jedną dachówką. Jaskinie i nawisy służą za obory, piwnice i komórki. To właśnie z powodu tego zrośnięcia architektury z geologią Monsanto stało się jednym z najbardziej fotografowanych miejsc w Portugalii.

Ślady ludzi sięgają tu epoki kamienia, u stóp góry osiedlili się Rzymianie, później Wizygoci i Arabowie. W XII w. Alfons I (ok. 1109–1185), pierwszy król Portugalii, odbił górę z rąk Maurów i w 1165 r. powierzył ją templariuszom. Twierdząc na szczycie budował wielki mistrz zakonu w

Portugalii Gualdim Pais (1118–1195). Pasowany na rycerza po bitwie pod Ourique (1139), kilka lat walczył jako templariusz w Ziemi Świętej, m.in. pod Gazą i Askalonem, a po powrocie budował i umacniał dla króla zamki pograniczne, m.in. Almourol, Pombal i właśnie Monsanto. W 1160 r. założył zamek w Tomar i przeniósł tam siedzibę zakonu; okrągły kościół templariuszy, który tam wzniesiono, jest dziś częścią Klasztoru Chrystusa wpisanego na listę UNESCO. Po wojnach z Leonem król Sancho I (1154–1211) ją odbudował i zasiedlił na nowo. Zamek przetrwał stulecia, ale w XIX w. zniszczył go wybuch prochowni; dziś to romantyczne ruiny z donżonem, kaplicą Santa Maria do Castelo i cysterną, z widokiem na równinę aż po hiszpańską granicę.

W 1938 r. propaganda Nowego Państwa António de Oliveiry Salazara (1889–1970), dyktatora rządzącego Portugalią od 1932 do 1968 r., rozpisała konkurs na „najbardziej portugalską wioskę Portugalii” i wygrało go Monsanto. Trofeum, srebrny kogut (Galo de Prata), w kopii stoi do dziś na szczycie wieży zegarowej Torre do Lucano. Co roku 3 maja albo w następną niedzielę wioska obchodzi Festa da Divina Santa Cruz na pamiątkę przetrwanego oblężenia: z procesją, zespołami ludowymi i jarmarkiem średniowiecznym. Sprzedaje się wtedy marafonas, szmaciane lalki bez twarzy, które według tradycji przynoszą płodność i chronią dom.

Średniowieczne zaułki spodobały się też filmowcom. Jesienią 2021 r. kręcono tu sceny do „Rodu smoka”, prequela „Gry o tron”: od 18 października do 13 listopada zamek był zamknięty dla mieszkańców i turystów, a ruch w wiosce ograniczono. Dla motocyklisty Monsanto to także droga: z Castelo Branco przez Idanha-a-Nova jedzie się przez pustoszejącą Beirę wśród oliwek i dębów korkowych, a granitowa góra widoczna jest z daleka.

NA MIEJSCU

- Spacer od Praça dos Canhões w górę zaułkami: domy pod jednym gładem, Torre do Lucano z kogutem.
- Ruiny zamku templariuszy przez Porta da Traição i widok z 758 m na równinę Beira.
- Kilka kilometrów dalej Idanha-a-Velha, wioska na ruinach rzymskiego miasta Egitânia z katedrą z czasów wizygockich [do sprawdzenia, czy starczy czasu].

Praktycznie

- Motocykl zostaw na parkingu przy Miradouro da Praça dos Canhões u wejścia do wioski; dalej strome uliczki z kocich łbów.
- W lipcu w środku dnia granit oddaje ciepło jak piec: przyjedź rano albo pod wieczór.
- Pasuje na trasę z Serra da Estrela do Marvão (przez Castelo Branco lub Penamacor).

Źródła: [en.wikipedia.org/wiki/Monsanto_\(Idanha-a-Nova\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Monsanto_(Idanha-a-Nova)), www.wikidata.org/wiki/Q1637902, en.wikipedia.org/wiki/Gualdim_Pais, [en.wikipedia.org/wiki/Convent_of_Christ_\(Tomar\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Convent_of_Christ_(Tomar)), www.vagamundos.pt/visitar-aldeia-historica-monsanto/, www.dn.pt/cultura/filmagens-da-prequela-da-gu...
40.03944, -7.11417 ([wikidata:Q1637902](https://www.wikidata.org/wiki/Q1637902))

Mota del Cuervo i Castillo de Belmonte

Fot. GFreihalter, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	wiatraki, zamek
Czas	pół dnia
Wstęp	wiatraki bez opłat, zamek płatny [do sprawdzenia]
Wiatraki	7 na wzgórzu nad Mota del Cuervo
Zamek Belmonte	1456-ok. 1468, Juan Pacheco
Filmy	„Cyd” (1961), „Joanna Szalona” (2001)

RYS HISTORYCZNY

La Mancha to kraina, którą Cervantes posłał w podróż Don Kichota, a wiatraki to jej znak rozpoznawczy. Miguel de Cervantes (1547–1616), weteran bitwy pod Lepanto, w której stracił władzę w lewej ręce, wydał dwie części powieści w 1605 i 1615 r. Błędny rycerz walczący z wiatrakami, które bierze za olbrzymów, stał się jedną z najbardziej znanych postaci literatury światowej, a samą książkę często nazywa się pierwszą nowoczesną powieścią. W Mota del Cuervo na grzbiecie nad miasteczkiem stoi siedem białych wiatraków z czarnymi czapami. W XVIII w. kataster Ensenady naliczył ich tu piętnaście. Najstarszy, Molino del Zurdo, pracuje w dokumentach od prawie trzech stuleci. Miasto nazywa się Balkonem La Manchy, bo z grzbietu widać płaską równinę aż po horyzont. Mota słynęła też z garncarstwa robionego przez kobiety, cantareras, które w domach toczyły na niskich kołach dzbany na wodę; tradycji poświęcono muzeum.

Kilkanaście kilometrów na południe stoi zamek Belmonte, jeden z najlepiej zachowanych w Hiszpanii. Zbudował go od 1456 r. Juan Pacheco (1419–1474), markiz Villeny, najpotężniejszy możnowładca Kastylji za Henryka IV (1425–1474, król od 1454 r.). Pacheco urodził się w Belmonte i dorastał razem z przyszłym królem, a potem był jego faworytem, to buntownikiem, to znów doradcą. W sporze o tron po Henryku stanął po stronie jego córki Joanny, zwanej Beltraneją, przeciw Izabeli, przyszłej Królowej Katolickiej; zmarł jednak w październiku 1474 r., dwa miesiące

przed królem, i nie doczekał wojny, którą Izabela wygrała. Plan jest wyjątkowy: trójkąt przechodzi w wieloboczny dziedziniec, a sześć narożnych wież tworzy razem sześcioramienną gwiazdę. W środku zachowały się sufity mudejarskie, w tym w sali ambasadorów stropy z muqarnas porównywane z Alhambra, oraz gotycki bestiariusz wyrzeźbiony wokół okien.

W Belmonte urodził się też w 1527 lub 1528 r. Luis de León (zm. 1591), augustianin, profesor uniwersytetu w Salamance i jeden z największych poetów hiszpańskiego Złotego Wieku. Za przekład Pieśni nad Pieśniami z hebrajskiego na język ludowy siedział w latach 1572–1576 w więzieniu inkwizycji w Valladolid. Według znanej, ale zapewne późniejszej anegdoty pierwszy wykład po powrocie zaczął słowami „Jak mówiliśmy wczoraj...”. Napisał traktat „O imionach Chrystusa” i przygotował do druku pisma Teresy z Ávili.

W XIX w. zamek odziedziczyła Eugenia de Montijo (1826–1920), hiszpańska żona Napoleona III, i zaczęła go odnawiać ok. 1857 r. Urodzona w Grenadzie hrabianka była cesarową Francuzów od 1853 r., trzykrotnie sprawowała regencję i w 1869 r. reprezentowała Francję przy otwarciu Kanału Sueskiego. Prace przerwał upadek cesarstwa w 1870 r. Potem mieszkali tu francuscy dominikanie, a od 2010 r. zamek jest otwarty dla zwiedzających. Filmowcy kochają Belmonte: grał w „Cydzie” (1961), w „Joannie Szalonej” (2001), a przy kręceniu „Los señores del acero” (1985) spłonęła część donżonu.

NA MIEJSCU

- Wiatraki w Mota del Cuervo, wejście do jednego z nich [do sprawdzenia].
- Zamek Belmonte z sufitami mudejarskimi i spacerem po murach.
- Muzeum Garncarstwa w dzielnicy Cantarerías w Mota.

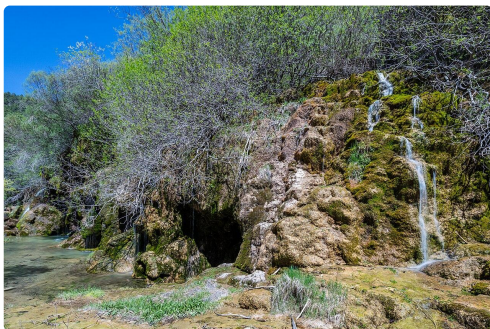
Praktycznie

- Opcja +1 dzień; zastępuje dalszą i gorętszą Consuegrę.
- Jechać rano albo na zachód słońca: w lipcu brak cienia.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Mota_del_Cuervo, es.wikipedia.org/wiki/Castillo_de_Belmonte, pl.wikipedia.org/wiki/Miguel_de_Cervantes, es.wikipedia.org/wiki/Juan_Pacheco, en.wikipedia.org/wiki/Henry_IV_of_Castile, es.wikipedia.org/wiki/Fray_Luis_de_Le%C3%B3n, es.wikipedia.org/wiki/Eugenia_de_Montijo

39.55806, -2.69694 ([wikidata:Q917896](https://www.wikidata.org/wiki/Q917896))

Nacimiento del Río Cuervo (źródło rzeki Cuervo), Serranía de Cuenca

Fot. Diego Delso, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	wodospad, geologia, przyroda, szlak
Czas	ok. 1-1,5 h (pętla ok. 1,5 km do kaskad i źródła)
Wstęp	wolny i bezpłatny, bez rezerwacji (stan na 2026-10, źródło: turismocastillalamancha.es); czy parking jest płatny – przewodniki podają sprzeczne informacje [do sprawdzenia]
Wys.	źródło ok. 1470 m; Muela de San Felipe do ok. 1700 m
Skała	trawertyn (toba wapienna) narastający na mchach; masyw z wapieni górnej kredy
Ochrona	Monumento Natural od 30 listopada 1999 r. (Decreto 229/1999), 1709 ha; Natura 2000: Serranía de Cuenca i Alto Tajo
Rzeka	Cuervo → Guadiela → Tag (Ocean Atlantycki)
Kaskady	ok. 300 m od parkingu, źródło ok. 700 m
Najpiękniej	wiosną (najwięcej wody); latem kaskady bywają suche, zimą zamarzają

O MIEJSCU

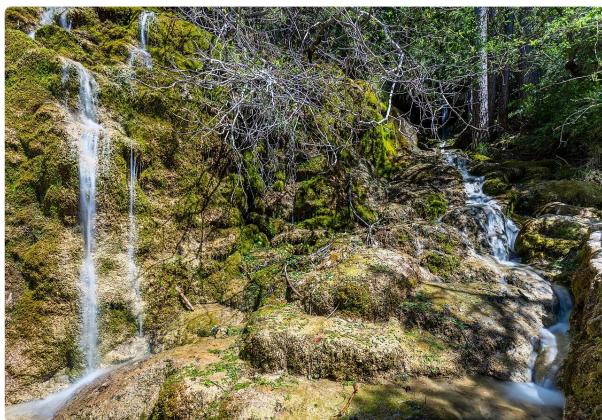
Nad przysiółkami Vega del Codorno wznosi się Muela de San Felipe, rozległa płaska wierzchowina z wapieni górnej kredy, sięgająca ok. 1700 m. To najbardziej deszczowe miejsce prowincji Cuenca, a mimo to na samej muela prawie nie ma płynącej wody: deszcz i śnieg wsiąkają w

skąłę przez żłobki, leje krasowe, szczeliny i skalne „zaczarowane miasta”, płyną pod ziemią i wypływają dopiero w źródłach u podnóża masywu. Najważniejsze z nich to źródło Cuervo na zachodnim stoku, na wysokości ok. 1470 m, oraz Ojos de Valdeminguete po stronie Tragacete, gdzie zaczyna się Júcar. Z jednego masywu woda rozchodzi się więc do dwóch mórz: Cuervo wpada do Guadieli, a ta do Tagu i dalej do Atlantyku, Júcar zaś płynie ok. 500 km do Morza Śródziemnego pod Cullerą.

Woda, która przez lata krąży w wapieniu, nasycy się wodorowęglanem wapnia. Gdy wypływa na powierzchnię, traci dwutlenek węgla: pomaga w tym napowietrzanie na progach, fotosynteza roślin i spadek ciśnienia oraz temperatury. Rozpuszczony związek zmienia się wtedy w nierozpuszczalny węglan wapnia, który osiada na mchach, liściach i muszlach drobnych zwierząt i tworzy porowatą skałę zwaną tobą, czyli trawertyn. Całe kaskady pokrywa kożuch mchu z grupy *Cratoneurion commutati*, który ten proces przyspiesza. Proces trwa nadal: warstwy narastają jedna na drugiej, aż pod własnym ciężarem pękają i się obsuwają, zmieniając kształt kaskad i koryta, po czym rosną nowe progi. Przy podejściu do źródła widać świeże obrywy, a za zasłoną wody kryją się płytkie groty w tobie.

Źródło ma rytm rzeki śródziemnomorskiej: wiosną, po roztopach, woda spływa po wszystkich progach, latem i w suche lata wiele kaskad zostaje bez wody. Według opisu parku to zjawisko trwa od tysięcy lat i jest potrzebne do życia tego miejsca. Zimą z progów zwisają długie sople, jesienią mieszają się kolory liści. Dominuje bór sosny zwyczajnej o łososiowej korze w górnej części pnia, wyżej rośnie płózący jałowiec sabiński, a w wilgotnych zakątkach przetrwały reliktowe lasy z ostrokrzewem, lipą i klonem, jakie zwykle widuje się dużo dalej na północy. Jest tu także wapienne torfowisko i co najmniej 19 gatunków storczyków, m.in. rzadki dwulistnik muszy. Nad wodą żyją pluszcz i pliszka górska, w rzece pstrąg potokowy, a w borach nocna ćma *Graellsia isabellae*, zielona z rdzawymi żyłkami i długimi „ogonami” na tylnych skrzydłach. Przyrodnik Mariano de la Paz Graells opisał ją w 1848 r. i nazwał na cześć królowej Izabeli II; nigdzie nie jest tak liczna jak w Serranía de Cuenca, Montes Universales i Sierra de Albarracín.

Obszar o powierzchni 1709 ha ogłoszono pomnikiem przyrody (Monumento Natural) dekretem z 30 listopada 1999 r.; leży między parkami przyrodniczymi Alto Tajo i Serranía de Cuenca i należy do sieci Natura 2000. Niżej Cuervo płynie kanionem obok uzdrowiska Solán de Cabras. Według tradycji nazwa źródła wzięła się od chorych kóz, które zdrowiały po kąpieli w jego wodzie; w 1790 r. Karol IV nadał mu tytuł Real Sitio, a w 1826 r. przyjechał tu Ferdynand VII z królową, licząc na potomka. Dziś Solán de Cabras to znana w całej Hiszpanii marka wody butelkowanej.

Strużki wody na zarośniętych mchem progach trawertynu Fot. Diego Delso, [CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons](#)

NA MIEJSCU

- Sendero del Nacimiento: pętla ok. 1,5 km; kaskady ok. 300 m od parkingu (ten odcinek jest dostępny dla osób z niepełnosprawnością), samo źródło ok. 700 m, wyżej w lesie.
- Sendero de la Turbera: ok. 1,5 km przez wapienne torfowisko, od miejsca ok. 150 m przed źródłem z powrotem do parkingu.
- Sendero del Pinar: znakowany szlak 11 km przez bór z widokami, dostępny z Sendero de la Turbera.
- Centrum interpretacji Casa de la Herrería w Vega del Codorno (godziny otwarcia [do sprawdzenia]).

Praktycznie

- Dojazd asfaltową drogą regionalną CM-2106 (Beteta – Vega del Codorno – Tragacete); parking przy samej drodze, od niego do kaskad idzie się kilka minut ścieżką (OSM, stan na 2026-10). Z Cuenca to ok. 76 km przez Buenache de la Sierra i Tragacete.

- Paliwo: stacja w Tragacete, ok. 10–15 km na południe (OSM, stan na 2026-10); między Alto Tajo a Tragacete stacji jest niewiele, więc warto zatankować wcześniej.
- Wstęp wolny i bezpłatny, bez rezerwacji i limitu wejść (stan na 2026-10, źródła: turismocastillalamancha.es, lamaletainquieta.com). Czy parking jest płatny, źródła się różnią: część przewodników pisze o symbolicznym opłacie, inne o parkingu bezpłatnym [do sprawdzenia]. W weekendy i święta wiosną i jesienią parking szybko się zapełnia (siguiendolasenda.es).
- Miejsce bywa zamykane ze względów bezpieczeństwa: od 11 do 22 maja 2026 r. z powodu wycinki połamanych przez wichurę topoli przy parkingu (eldiario.es). Po silnym wietrze albo śniegu warto zadzwonić do parku [do sprawdzenia przed wyjazdem].
- Zakaz kąpieli, łowienia, rozpalania ognia i biwakowania na dziko; barierki tylko wyznaczają ścieżkę, a na kaskady nie wolno wchodzić, bo toba się kruszy.
- Wysokość ok. 1500 m: nawet w maju bywa chłodno, a zimą CM-2106 może być zasypała.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Nacimiento_del_r%C3%ADo_Cuervo, visitacuenca.es/sites/cuenca/files/rio_cuervo_0.pdf, www.turismocastillalamancha.es/es/naturaleza/..., www.miteco.gob.es/en/agua/temas/delimitacion-..., es.wikipedia.org/wiki/R%C3%ADo_J%C3%BAcar, es.wikipedia.org/wiki/Graellsia_isabellae, es.wikipedia.org/wiki/Sol%C3%A1n_de_Cabras, www.eldiario.es/castilla-la-mancha/cuenca/vis..., siguiendolasenda.es/nacimiento-del-rio-cuervo/, lamaletainquieta.com/nacimiento-rio-cuervo/, www.openstreetmap.org/way/312005250 40.42750, -1.89525 ([osm:way/312005250](https://www.openstreetmap.org/way/312005250))

Fot. Txo, [Public domain, Wikimedia Commons](#)

Typ	celtyberyjskie, rzymskie
Czas	1,5 h
Wstęp	płatny [do sprawdzenia]
Obłożenie	134–133 r. p.n.e.
Wał obłożniczy	ok. 9 km, 7 obozów
Pomnik narodowy	od 1882 r.

Tak wielkie było umiłowanie wolności i męstwa w tym barbarzyńskim i małym mieście.

W czasie pokoju było ich bowiem około ośmiu tysięcy,
a ileż i jakich rzeczy dokonali przeciw Rzymianom,
jakie układy zawarli z nimi na równych prawach, choć z nikim innym
Rzymianie nie zgodzili się takich zawrzeć,
i jak często wyzywali do bitwy ostatniego wodza, który oblegał ich z
sześćdziesięcioma tysiącami.

On jednak okazał się lepszym od nich wodzem: nie siedł wręcz na dzikie
bestie,

lecz ujarzmił ich głodem, złem, z którym nie można walczyć.

Tylko tak dało się wziąć Numantyjczyków i tylko tak zostali wzięci.

— Appian, „Wojny iberyjskie” 97 · przekład własny · [tekst oryginalny](#)

τοσόσδε ἔρωσ ἐλευθερίας καὶ ἀνδραγαθίας ἦν ἐν πόλει βαρβάρῳ τε καὶ σμικρᾷ.

ἐς γὰρ ὀκτακισχιλίουσ ἐπ’ εἰρήνης γενόμενοι

οἶα μὲν καὶ ὅσα Ῥωμαίους ἔδρασαν,

οἷας δὲ συνθήκας αὐτοῖς ἔθεντο ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, οὐδέσι ταῦτα συνθέσθαι Ῥωμαίων ὑποστάντων,

οἷον δ’ ὄντα τὸν τελευταῖον στρατηγόν, ἐξ μυριάσιν αὐτοὺς περικαθήμενον, προκαλέσαντο πολλάκις

ἐς μάχην.

ὁ δὲ ἦν ἄρα στρατηγικώτερος αὐτῶν, ἐς χειρας οὐκ ἰὼν θηρίοις,

ἀλλὰ τῷ λιμῷ σφᾶς κατεργαζόμενος, ἀμάχῳ κακῷ,

ὧ δὲ καὶ μόνῳ ληφθῆναι τε δυνατόν ἦν ἄρα Νομαντίνους, καὶ ἐλήφθησαν μόνῳ.

Najpierw ci, którzy chcieli, odebrali sobie życie, każdy w inny sposób. Pozostali wyszli trzeciego dnia na wyznaczone miejsce, straszni do oglądania i zupełnie dziwni z wyglądu.

Ciała mieli nieumyte, pełne włosów, paznokci i brudu, cuchnęli okropnie, a odzież, która na nich wisiała, była brudna i cuchnęła nie mniej.

Wrogom wydawali się przez to godni litości, ale budzili strach spojrzeniem: wciąż bowiem patrzyli na nich z gniewem, bólem, udręką i świadomością, że zjadali się nawzajem.

Scypion wybrał spośród nich pięćdziesięciu do triumfu, resztę sprzedał, a miasto zrównał z ziemią.

— Appian, „Wojny iberyjskie” 97–98 · przekład własny · tekst oryginalny

οἱ δὲ πρῶτα μὲν αὐτοὺς, οἱ βουλόμενοι, διεχρώντο, ἕτερος ἑτέρως·

οἱ λοιποὶ δ' ἐξήσαν τρίτης ἡμέρας ἐς τὸ δεδομένον χωρίον, δυσόρατοί τε καὶ ἀλλόκοτοί πάμπαν ὀφθῆναι,

οἷς τὰ μὲν σώματα ἦν ἀκάθαρτα καὶ τριχῶν καὶ ὀνύχων καὶ ῥύπου μεστὰ, ὠδῶδεσαν δὲ χαλεπώτατον, καὶ ἑσθῆς αὐτοῖς ἐπέκειτο πιναρὰ καὶ ἦδε καὶ οὐχ ἦσσαν δυσώδης.

ἐφάινοντο δὲ τοῖς πολέμοις ἐλεεινοὶ μὲν ἀπὸ τῶνδε, φοβεροὶ δ' ἀπὸ τῶν βλεμμάτων·

ἔτι γὰρ αὐτοὺς ἐνέωρων ἕκ τε ὀργῆς καὶ λύπης καὶ πόνου καὶ συνειδότος ἀλληλοφαγίας.

ἐπιλεξάμενος δ' αὐτῶν πεντήκοντα ὁ Σκιπίων ἐς θρίαμβον, τοὺς λοιποὺς ἀπέδοτο, καὶ τὴν πόλιν κατέσκαψε.

RYS HISTORYCZNY

Na wzgórzu Cerro de la Muela nad ujściem Merdancha do Duero stało celtyberyjskie miasto Arewaków, które przez dwadzieścia lat upokarżało Rzym. Wojna numantyska zaczęła się w 153 r. p.n.e., gdy Numantyjczycy pomogli sąsiedniej Segedzie przeciw armii Fulwiusza Nobiliora. Kolejni rzymscy wodzowie przegrywali bitwy albo zawierali upokarzające rozejmy, które senat potem zrywał. W końcu Rzym wysłał swojego najlepszego generała, Scypiona Emiliana (185–129 p.n.e.), który w 146 r. p.n.e. zdobył i zburzył Kartaginę. Był też miłośnikiem kultury greckiej: wokół niego skupiało się grono uczonych i pisarzy, m.in. historyk Polibiusz, filozof Panajtios i komediopisarz Terencjusz, a Cyceron uczynił go bohaterem dialogu „O państwie”. Polibiusz towarzyszył mu najpewniej także pod Numancją.

Scypion nie szturmował. W 134 r. p.n.e. otoczył miasto pierścieniem siedmiu obozów połączonych murem i fosą długości ok. 9 km, z wieżami, a nawet zaporą na rzece. Przeciw ok. 2500 obrońcom stało ponad 60 tys. żołnierzy. Po kilkunastu miesiącach głodu, latem 133 r. p.n.e., mieszkańcy, którzy jeszcze żyli, wybrali śmierć zamiast niewoli i podpalili miasto. Tak opowiadają to późniejsi autorzy rzymscy, Florus i Orozjusz; Appian pisze, że część obrońców odebrała sobie życie, a reszta się

poddała, a miasto zburzył sam Scypion. Ocalałych sprzedano w niewolę. Od tamtej pory po hiszpańsku numantino znaczy „broniący się do ostatka”. Miguel de Cervantes (1547–1616), autor „Don Kichota”, napisał ok. 1585 r. o oblężeniu dramat „El cerco de Numancia”, który w epoce romantyzmu podziwiali m.in. Goethe i Schopenhauer, a w czasie wojny z Napoleonem Numancia odżyła jako symbol hiszpańskiego oporu.

Najdokładniejszy opis oblężenia zostawił grecki historyk Appian z Aleksandrii (II w. n.e.). Starożytne źródła zachowały też kilka ciekawostek o mieszkańcach: myli się podobno we własnym moczu, a z pszenicy warzyli piwo zwane caelia. Miejsce odnalazł w 1860 r. inżynier Eduardo Saavedra, a niemiecki archeolog Adolf Schulten zmapował rzymskie obozy oblężnicze. Na ruinach powstało potem rzymskie miasteczko, którego ulice widać dziś najlepiej.

NA MIEJSCU

- Spacer po wzgórzu: ulice rzymskiego miasteczka i fundamenty domów.
- Zrekonstruowane domy celtyberyjski i rzymski.
- Obelisk z 1886 r. i widok na pierścień wzgórz, na których stały obozy Scypiona.
- Muzeum Numantyjskie w Sorii ze znaleziskami, w tym ceramiką z malowanymi scenami.

Praktycznie

- Wariant przez Sorię, +1 dzień.
- Rekonstrukcje domów celtyberyjskiego i rzymskiego na stanowisku.
- Ok. 7 km na północ od Sorii, przy wsi Garray.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Numancia, scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tl..., en.wikipedia.org/wiki/Scipio_Aemilianus, en.wikipedia.org/wiki/Polybius, es.wikipedia.org/wiki/El_cerco_de_Numancia
41.80939, -2.44445 ([wikidata:Q623407](https://wikidata.org/wiki/Q623407))

Orbaneja del Castillo

Fot. santiago lopez-pastor from España, [CC BY-SA 2.0](#),
[Wikimedia Commons](#)

Typ	wioska, wodospad, kanion
Czas	1 h
Wstęp	bez opłat
Mieszkańcy	ok. 50 (2024)
Wys.	ok. 725 m
Wodospad	ok. 25 m spadku do doliny Ebro
Cueva del Agua	ponad 20 km korytarzy, badana od 1964 r.
Ochrona	zespół zabytkowy od 1993 r., park przyrodniczy od 2008 r.
Wydarzenia	San Tirso w Zielone Świątki, święto letnie w pierwszą niedzielę sierpnia [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Nad wioską z wapiennej ściany wypływa woda z jaskini Cueva del Agua i spływa przez sam środek zabudowy, dzieląc wioskę na dwie części. Po drodze wytrąca rozpuszczony w niej węglan wapnia i sama buduje sobie schody: tarasy z martwicy wapiennej (tufy) z turkusowymi basenami, po których kaskady spadają ok. 25 m w stronę Ebro. Źródłem jest wielki zbiornik wód podziemnych pod płaskowyżem Páramo de Bricia; rzeka płynąca w jaskini zaczyna się w ponorze Cueva del Aguanal koło Barrio de Bricia. Speleolodzy badają jaskinię od 1964 r. i szacują jej korytarze na ponad 20 km; dla zwiedzających dostępny jest tylko pierwszy odcinek, dalej wchodzi wyłącznie nurkowie jaskiniowi. Miejscowa legenda mówi o pasterce, której kłębek wełny wpadł do Aguanal: weszła za nim do środka i wyszła dopiero tu, w Orbanei. Bez sprzętu i wiedzy taka wędrownia jest niemożliwa, ale opowieść dobrze oddaje, że to jedna podziemna rzeka.

Wioska powstała w średniowieczu. Nazwa wskazuje na zamek, ale po nim nie zostało śladu, a część opisów wiąże „castillo” raczej z poszarpanym grzbietem skalnym nad wioską, wyciętym przez wiatr i wodę w kształt blanków. Mieszkali tu obok siebie chrześcijanie i mozarabowie przybyli z Al-Andalus, a według części źródeł także muzułmanie i Żydzi; dawną odrębną dzielnicę (aljama) przypominają nazwy ulic. Według miejscowej tradycji przez Orbaneję szedł szlak pielgrzymów do Santiago, nad którym czuwali templariusze, i to oni mieli postawić dla pielgrzymów szpital San Albín [do sprawdzenia]. Pewniejszy jest późniejszy zabytek: Casa de los Pobres, XVI-wieczny przytułek z drewnianym podcieniem i ścianami z tufy. Kościół Santa María z wysmukłą wieżą stanął w średniowieczu na ruinach pustelni San Vicente, ale po wielu przebudowach z pierwotnej świątyni zostały tylko romańskie kroksztyny; inne trafiły na fasadę Casa de los Canes. Woda z jaskini napędzała kiedyś pięć młynów, a na płaskowyżu nad wioską stoją kamienne szałas (chozos) o okrągłym albo kwadratowym planie, z fałszywym sklepieniem, które służyły jako spichlerze i schronienie przed burzą. Ziemię uprawną na płaskowyżu dzielono nawet na ok. sto wąskich pasów, tak by każdy gospodarz dostał równy kawałek. Od 1993 r. wioska jest chronionym zespołem zabytkowym, a mieszka w niej na stałe ok. 50 osób.

Wokół rozciąga się park przyrodniczy Hoces del Alto Ebro y Rudrón, utworzony w 2008 r. na ok. 46 tys. ha. Ebro, najdłuższa rzeka płynąca w całości przez Hiszpanię, pokonuje tu ok. 150 km północnej części prowincji Burgos, na przemian głębokimi kanionami (hoces) wciętymi w wapienie z górnej kredy i otwartymi dolinami, a nad urwiskami ciągną się płaskie wierzchowiny (páramos). Dopływ Rudrón ginie w ponorze i wypływa dalej na powierzchnię. Na skałach gnieźdzą się sępy płowe i ścierwniki, a w rzekach żyją wydry i desman pirenejski, mały ssak owadożerny spotykany tylko na północy Półwyspu Iberyjskiego i w Pirenejach.

NA MIEJSCU

- Spacer w dół wioski wzdłuż kaskad i turkusowych basenów z tufy, a potem w górę do wylotu Cueva del Agua.
- Skalne „blanki” nad wioską i kamienne szałas na płaskowyżu Las Eras.
- Punkty widokowe nad kanionem Ebro przy drodze.
- Dalej N-623 przez przełęcz Puerto del Escudo i jazd do Santander.

Praktycznie. Do wioski prowadzi krótki zjazd z N-623 koło Escalady (BU-643). Uliczki są strome i w sezonie zatłoczone, więc motocykl zostaw na parkingu przy drodze nad wioską [do sprawdzenia]. Woda płynie przez cały rok, ale najefektywniej po deszczach i roztopach; w lipcu po suchej wiosnie wodospad bywa skromny. N-623 to jedna z lepszych dróg motocyklowych północy: z Orbanei do Santander ok. 100 km zakrętów (szacunkowo) [do sprawdzenia].

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Orbaneja_del_Castillo, es.wikipedia.org/wiki/Parque_natural_de_las_Huertas_de_Ebro, es.wikipedia.org/wiki/Ebro, turismoburgos.org/orbaneja-del-castillo-3, www.senditur.com/es/poblacion/orbaneja-del-castillo/

42.83472, -3.79361 ([wikidata:Q6051921](https://www.wikidata.org/wiki/Q6051921))

Fot. Heidi Meudt, [CC BY 4.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	wioska, przyroda, geologia
Czas	30 min
Wstęp	bez opłat
Mieszkańcy	ok. 50 (2023)
Wys.	ok. 700 m
Łuk skalny	grota ok. 75 × 35 m, wys. ok. 15 m
Wydarzenia	San Pelayo 26 czerwca, fiesta de la Cucaña w ostatni weekend sierpnia [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

Rzeka Nela, płynąca tędy w stronę Ebro, kiedyś opływała wapienny cypel szerokim meandrem. Woda powoli rozpuszczała jednak krasową skałę, aż przebiła ją na wylot i popłynęła na skróty, pod spodem. Tak powstał naturalny most: według gminy grota pod nim ma ok. 75 m długości, 35 m szerokości i 15 m wysokości, a odchodzą od niej dwie mniejsze jaskinie, 60 i 30 m. Skały w środku zmieniają kolor z porą roku, wilgotnością i odbiciem światła od wody. Ludzie, którzy zamieszkali na górze, uznali, że takiej budowli nie mógł postawić nikt poza Bogiem, i nazwali osadę Puente Dei, „most Boga”. Z tej nazwy wyrosło dzisiejsze Puente de Ibañeta. To podobno jedyny znany naturalny łuk skalny, na którego grzbiecie stoi cała wioska.

Okolice są zamieszkałe od bardzo dawna: w pobliskim kompleksie jaskiń Ojo Guareña znaleziono ślady ludzi z dolnego paleolitu, a w okolicy stoi dolmen Busnela. W XIV w. wieś należała do merindad Aguilar de Campoo, a w połowie XIX w. słownik Pascuala Madoza (1806-1870), polityka znanego przede wszystkim z wielkiej wyprzedaży dóbr kościelnych i gminnych w 1855 r., notował tu 40 domów, 64 mieszkańców i most „o jednym, ale bardzo wysokim łuku”. Na skale stoją dwie najważniejsze budowle. Wieża-pałac Brizuelów ma dwie kwadratowe wieże z XV w., a obecną formę dostała w XVI w. dla Francisca de Brizueli,

rachmistrza Pedra Fernándeza de Velasco, czyli tego samego rodu, który trzymał zamek we Frías. Kościół San Pelayo jest gotycki z romańskimi resztkami: w przerobionym romańskim portalu zachował się prymitywny wizerunek św. Jerzego walczącego ze smokiem, a w środku stoi renesansowy ołtarz główny.

Najbardziej nieoczywista ciekawostka jest ukryta w skale. W latach 20. XX w., za dyktatury Primo de Rivery, budowano tu linię kolejową Santander-Morze Śródziemne, a pociąg przejeżdżał przez cypel pod wioską tunelem. Generał Miguel Primo de Rivera (1870–1930) rządził Hiszpanią w latach 1923–1930 i stawiał na wielkie inwestycje: sieć nowoczesnych szos i plan budowy kolei z 1926 r. Do Santander tory jednak nigdy nie dotarły: prace na ostatnim, kantabryjskim odcinku z tunelem La Engaña przerwano w 1959 r. Linię zamknięto w 1985 r., a dawne torowisko jest dziś drogą zieloną (vía verde) dla pieszych i rowerzystów. Do połowy XX w. mieszkańcy mówili gwarą bliską kantabryjskiej; dziś przetrwała w nazwach miejsc, takich jak La Bárcena czy El Cantu. Wioska liczy ok. 50 stałych mieszkańców, a od 2022 r. należy do stowarzyszenia Los Pueblos Más Bonitos de España. Świętuje się tu San Pelayo 26 czerwca, a w ostatni weekend sierpnia fiestę de la Cucha [do sprawdzenia].

NA MIEJSCU

- Zejście ścieżką nad Nelę pod łuk: z dołu widać wioskę na skale i wnętrza grotty.
- Uliczki na grzbiecie: wieża-pałac Brizuelów i portal kościoła San Pelayo ze św. Jerzym.
- Widok od tyłu skały na domy zawieszone nad stromym zboczem.
- Po ulewach albo roztopach: wodospad Cascada de la Mea przy drodze do Quintanilla-Valdebadres, w suchą pogodę bez wody.

Praktycznie. Krótki zjazd przez Villarcayo, tam też najbliższe pewne tankowanie [do sprawdzenia]. Wioska jest mała: motocykl zostaw przy wjeździe i przejdź się pieszo [do sprawdzenia]. Najlepszy widok rano, gdy słońce oświetla łuk. Po drodze można dołożyć pomnik przyrody Ojo Guareña: ponad 110 km korytarzy krasowych, do 2009 r. uznawany za największy system jaskiń Półwyspu Iberyjskiego.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Puentedey, turismoburgos.org/documentos-accesibles/pdfs/..., es.wikipedia.org/wiki/Ojo_Guareña, es.wikipedia.org/wiki/Miguel_Primo_de_Rivera, es.wikipedia.org/wiki/Ferrocarril_Santander-M..., es.wikipedia.org/wiki/Pascual_Madoz

42.97564, -3.68548 ([wikidata:Q18689543](#))

Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos

Fot. Juan Carlos, [CC BY 3.0, Wikimedia Commons](#)

Typ	przełęcz, góry, droga motocyklowa, szlak, historia
Czas	1-2 h
Wstęp	bez opłat
Wys.	ok. 1395 m n.p.m.; droga N-502 z doliny Tiétar do doliny Alberche
Bruk	zakosy szerokie na 5,5-8,5 m, zwane „drogą rzymską”, najpewniej średniowieczne
Szlak	Cañada Real Leonesa Occidental – szlak wypasu owiec, używany od ponad 700 lat
Gredos	najwyższy szczyt Almanzor, 2592 m n.p.m.; Kozica Iberyjska (Cabra Montés) chroniona od 1905 r.
Okolica	zamek w Mombeltrán (1462-1474); Parador de Gredos – pierwszy Parador w Hiszpanii (1928 r.)

Bruk dawnej drogi pod Puerto del Pico i widok na dolinę Tiétar Fot. Chinochenko, [CC BY-SA 3.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Zamek książąt Alburquerque w Mombeltrán u stóp przełęczy Fot. Sten Porse, [CC BY-SA 3.0](#), [Wikimedia Commons](#)

NA MIEJSCU

- Punkt widokowy na przełęczy i krótki spacer w dół po bruku dawnej drogi (zakosy widać z góry jak na mapie).
- Mombeltrán: zamek z zewnątrz (wnętrze zwykle zamknięte [do sprawdzenia]) i plac z kościołem.
- Opcja dla chętnych: boczna droga z Hoyos del Espino na Plataforma de Gredos (ok. 12 km, szacunkowo, ślepa) i pieszo do Laguna Grande (ok. 2 h w jedną stronę) [zasady wjazdu latem do sprawdzenia].

O MIEJSCU

Sierra de Gredos to granitowy grzbiet w środku Hiszpanii, najwyższa część Gór Kastylijskich (Sistema Central), która rozdziela wyżynę Starej Kastylii od doliny Tagu. Puerto del Pico (ok. 1395 m) leży w miejscu, gdzie wielki uskok dzieli pasmo na część wschodnią i centralną, i od wieków jest najprostszym przejściem z płaskowyżu Ávila na południe. Droga N-502 wspina się tu z gorącej doliny Tiétar, pełnej oliwek, figowców i kasztanowców, serpentynami między granitowymi blokami na przełęcz, z której otwiera się szeroki widok na dolinę Tiétar, a po drugiej stronie zjeżdża łagodnie na chłodny płaskowyż z pastwiskami i sosnami.

Pod przełęczą, po południowej stronie, zachował się długi odcinek dawnej drogi z wielkich granitowych płyt, wijący się zakosami obok asfaltu. W okolicy i w przewodnikach nazywa się go „drogą rzymską” (calzada romana) i rzeczywiście przez Puerto del Pico prowadziła droga rzymska. Badacze, którzy przyjrzeni się trasie w 1990 r., uważają jednak, że dzisiejszy bruk, szeroki na 5,5–8,5 m, jest późniejszy, najpewniej średniowieczny. W XIV w. droga była częścią szlaku z Santiago de Compostela do Sewilli, opisanego w tzw. itinerarium z Brugii ok. 1380 r. Przez przełęcz biegnie też Cañada Real Leonesa Occidental, jeden z wielkich szlaków wędrownego wypasu owiec (trashumancia) z gór Leónu na zimowe pastwiska Estremadury, używany od ponad 700 lat.

U stóp przełęczy, w Barranco de las Cinco Villas, leży Mombeltrán z zamkiem książąt Alburquerque, zbudowanym w latach 1462–1474 dla Beltrána de la Cueva, faworyta króla Henryka IV; okazała, kwadratowa budowla z narożnymi wieżami przypomina zamki w Belmonte i Manzanares el Real. Na zachód od przełęczy wznosi się Gredos właściwe: polodowcowe kotły z jeziorami (Laguna Grande pod Almanzorem, 2592 m) i strome ściany granitu. W 1905 r. król Alfons XIII utworzył tu królewski rezerwat łowiecki, żeby ocalić niemal wybitą kozicę iberyjską (cabra montés); populacja się odrodziła i dziś kozice często widać przy szlakach. W 1928 r. pod Navarredondą otwarto Parador de Gredos, miejsce na który wybrał osobiście Alfons XIII – pierwszy hotel państwowej sieci Paradorów, działający do dziś.

Praktycznie. N-502 jest szeroka, z dobrym asfaltem i płynnymi zakrętami, a ruch poza weekendami mały; po południowej stronie są ciasne nawroty, a w weekendy dużo motocyklistów z Madrytu. Na przełęczy jest parking przy punkcie widokowym. Gredos to dobre miejsce na nocleg w lipcu po Toledo: na płaskowyżu (Navarredonda, Hoyos del Espino) noce są chłodne, a w dolinie Tiétar (Arenas de San Pedro, Mombeltrán, Cuevas del Valle) ciepło jak na południu. Paliwo w Arenas de San Pedro i na płaskowyżu w większych

wsiach [do sprawdzenia]. Z Toledo to ok. 150 km przez Talaverę albo przez Escalonę (OSRM, szacunkowo).

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Puerto_del_Pico, es.wikipedia.org/wiki/Sierra_de_Gredos, es.wikipedia.org/wiki/Castillo_de_Mombeltr%C3%A1n, es.wikipedia.org/wiki/Parador_de_Gredos, es.wikipedia.org/wiki/Ca%C3%B1ada_Real_Leones..., www.sanestebandelvalle.es/pdf/plano_urbano_cv.pdf, spain.info/en/places-of-interest/calzada-roma...

40.32249, -5.01416 ([wikidata:Q6092513](https://wikidata.org/wiki/Q6092513))

San Millán de la Cogolla: klasztory Suso i Yuso

Fot. aherrero, [CC BY 2.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ unesco, klasztor, język

Czas 2-3 h

Wstęp płatny; Suso tylko z przewodnikiem, dojazd bussem spod Yuso [do sprawdzenia]

UNESCO od 1997 r.

Gonzalo było na imię temu, kto ułożył ten traktat;
w San Millán de Suso był od dziecka wychowany,
rodem z Berceo, gdzie urodził się święty Emilian.
Niech Bóg strzeże jego duszy przed mocą grzechu.

— Gonzalo de Berceo, „Żywot świętego Emiliana z La Cogolla” strofa 489 · [przekład własny](#) · [tekst oryginalny](#)

Gonzalvo fue so nomne qui fizo est tractado,
En Sant Millan de suso fue de niñez criado,
Natural de Berceo, ond Sant Millan fue nado:
Dios guarde la su alma del poder del peccado.

Dwa dzwoneczki wiszą nad jego ołtarzem
na sznurze, na którym zwykle wisi korona;
mogą być wielkości dwóch jajek, nie większe;
kto dobrze się nie przyjrzy, nie zdoła ich dostrzec.
Mają moc wielką i cudowną:
gdy ma nadejść jakaś groźna rzecz,
śmierć wielkiego człowieka albo śmierć w niebezpieczeństwie,
dzwonią same z siebie, cudownym zarządzeniem.

— Gonzalo de Berceo o grobie świętego, „Żywot świętego Emiliana z La Cogolla” strofy 485-486 · [przekład własny](#) · [tekst oryginalny](#)

Dues campaniellas pienden sobre el so altar
De la sogá que suele la corona colgar:
Pueden como dos uevos, non mayores estar,
Si ome bien no cata, no las podrie asmar.
Aven una virtud grand è maravillosa:
Quando de venir ave alguna brava cosa,
O muerte de grand ome ò muerte periglosa,
Tañense por si mismas por suerte miraclosa.

RYS HISTORYCZNY

W VI w. w grotach nad doliną żył pustelnik Emilian (Millán), zmarły podobno w wieku ponad stu lat (tradycja podaje rok 574). Jego żywot spisał kilkadziesiąt lat później św. Braulio, biskup Saragossy. Wokół jego grobu powstał klasztor Suso („górny”), częściowo wykuty w skale, z łukami podkowiastymi w stylu mozarabskim. Według legendy w bitwie pod Simancas w 939 r. Emilian razem ze świętym Jakubem stanął po stronie chrześcijan przeciw kalifowi Kordoby Abd ar-Rahmanowi III. Kastylia płaciła potem klasztorowi daninę zwaną „ślubami świętego Emiliana”, a pustelnik z Cogolli uchodził za patrona Kastylii i Nawarry; w mszałach figurował jako współpatron Hiszpanii obok Jakuba aż do soboru watykańskiego II.

W 1053 r. król Nawarry García Sánchez III z Nájery (panował 1035–1054) postanowił przenieść relikwie świętego do ufundowanego przez siebie klasztoru w Nájerce. Według legendy woły ciągnące wóz zatrzymały się w dolinie i nie chciały iść dalej. Tam zbudowano klasztor Yuso („dolny”), dziś okazały, przebudowany w XVI–XVIII w.

Najważniejsze stało się jednak na marginesach. Mnich-kopista dopisał przy łacińskim tekście objaśnienia w języku, którym mówiono na co dzień. Te Glosy Emiliańskie uchodzą za najstarsze zachowane zdania w języku romańskim, z którego wyrósł hiszpański, i jedne z pierwszych zapisanych zdań po baskijski. Oryginał kodeksu przechowuje dziś Królewska Akademia Historii w Madrycie. W pobliskim Berceo urodził się Gonzalo de Berceo (ok. 1196 – ok. 1264), pierwszy znany z imienia poeta piszący po kastylijsku. Wychował się w klasztorze Suso, uczył się w Palencii, w pierwszym studium generale Hiszpanii, i jako ksiądz pracował dla opactwa. Żywoty tutejszych świętych i „Cuda Matki Boskiej” pisał czterowierszem zwanym *cuaderna vía*, po części po to, by ściągnąć pielgrzymów i ofiary do podupadającego wtedy klasztoru. Uchodzi za pierwszego wielkiego poetę języka hiszpańskiego, a w ostatniej strofie „Żywota świętego Emiliana” sam podpisał się imieniem i przyznał się do Suso.

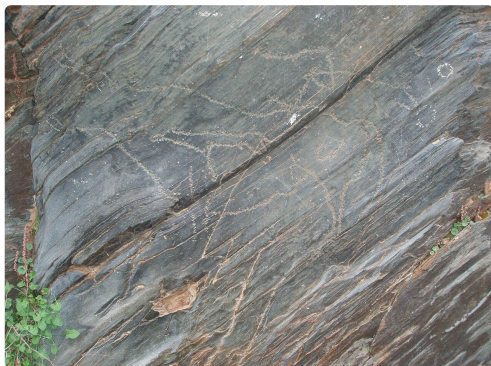
NA MIEJSCU

- Yuso: kościół, zakrystia, biblioteka z wielkimi śpiewnikami.
- Suso: dowóz busem spod Yuso, zwiedzanie z przewodnikiem.
- Wioska i winnice wokół, widok na dolinę z drogi do Suso.

Praktycznie. Bilety kupuje się w Yuso na miejscu. Przyjedź rano, bo grupy do Suso w lipcu szybko się zapełniają. Sprawdź poniedziałki, bo klasztory bywają wtedy zamknięte. Hasło „free” z Instagrama dotyczy wioski, nie klasztorów.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Monasterio_de_San_Millán..., es.wikipedia.org/wiki/Monasterio_de_San_Millán..., whc.unesco.org/en/list/805, es.wikipedia.org/wiki/Gonzalo_de_Berceo, [es.wikipedia.org/wiki/Millán_\(santo\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Millán_(santo)), es.wikipedia.org/wiki/García_Sánchez_III_de_Pamplona, archive.org/details/colecciondepoes03santgoog 42.32583, -2.86528 ([wikidata:Q1775925](https://wikidata.org/wiki/Q1775925))

Siega Verde

Fot. Vanbasten 23, [CC0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	prehistoria, unesco
Czas	1,5 h
Wstęp	tylko z przewodnikiem, 9 € (ulgowy 7,5 €), rezerwacja wymagana (stan na 2026-10, źródło: turismocastillayleon.com)
UNESCO	od 2010 r. (rozszerzenie wpisu doliny Côa z 1998 r.)
Ryty	ponad 500 na ok. 90 panelach
Wiek	ok. 20 000–9000 lat

RYS HISTORYCZNY

Na odcinku ok. 1 km wzdłuż rzeki Águeda, przy dawnym naturalnym brodzie, pionowe płyty łupku pokrywa ponad 500 rytów. Wykonali je łowcy z górnego paleolitu, najstarsze ok. 20 tys. lat temu, w czasie ostatniego zlodowacenia, najmłodsze ok. 9 tys. lat temu. Ryli je trzema sposobami: wystukując kamieniem rzędy kropek, nacinając cienkie linie i wycierając powierzchnię. Najczęściej widać konie, tury, jelenie i kozy, a do tego zwierzęta, których dziś na Półwyspie Iberyjskim nie ma: bizony, renifery i nosorożca włochatego. Bród przez rzekę był od zawsze miejscem przejścia zwierząt i ludzi, a tym samym ważnym punktem dla myśliwych.

Ryty odkrył 17 października 1988 r. Manuel Santonja, dyrektor Muzeum w Salamance, podczas inwentaryzacji stanowisk w dolinie Águedy; na skały naprowadził go miejscowy pasterz. Kilka lat później po portugalskiej stronie granicy, w dolinie Côa, znaleziono podobne rytzy przy budowie zapory. Kampania w ich obronie szła pod hasłem „ryty nie umieją pływać” i w 1995 r. zaporę wstrzymano. Côa trafiła na listę UNESCO w 1998 r., a w 2010 r. dopisano do niej Siega Verde jako drugą część tego samego zjawiska: rzadkiej sztuki paleolitycznej na otwartym

powietrzu, a nie w jaskiniach. W 2018 r. Siega Verde jako pierwsze miejsce w Hiszpanii dostało wyróżnienie europejskiego szlaku kulturowego sztuki naskalnej Rady Europy.

NA MIEJSCU

- Spacer z przewodnikiem wzdłuż ogrodzonych paneli nad Águedą.
- Aula arqueológica: wystawa o życiu łowców i zbieraczy z końca epoki lodowcowej.
- Latem w piątki i soboty wizyty wieczorne i nocne (12 €), a w sezonie także wizyty teatralizowane (stan na 2026-10, źródło: turismocastillayleon.com).

Praktycznie

- Ok. 90 km od Serra da Estrela. Bliżej trasy jest dolina Côa.
- Ok. 15 km w linii prostej na północny zachód od Ciudad Rodrigo, gmina Villar de la Yegua.
- Zamknięte w poniedziałki i wtorki; wejścia o stałych godzinach (latem ok. 10:00 i 11:30, w pt. i sob. więcej), rezerwacja przez siegaverde.es (stan na 2026-10, źródło: turismocastillayleon.com). Przed wyjazdem sprawdzić ponownie.

Źródła: es.wikipedia.org/wiki/Siega_Verde, en.wikipedia.org/wiki/Prehistoric_Rock_Art_Si...,
www.turismocastillayleon.com/es/patrimonio-cu...

40.69750, -6.66110 ([wikidata:Q2717874](https://www.wikidata.org/wiki/Q2717874))

The Silent Route (A-1702) i tunele Pitarque

Fot. Juan Emilio Prades Bel, [CC BY 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	droga motocyklowa, tunele
Czas	pół dnia
Wstęp	bez opłat
Długość	63 km, Venta la Pintada (Gargallo) – Cuarto Pelado
Pitarque	ok. 65 mieszkańców
Wydarzenia	Pitarque: romería 29 czerwca i pierwszy weekend października

O MIEJSCU

The Silent Route, po hiszpańsku Ruta del Silencio, to 63 km drogi A-1702 od Venta la Pintada przy N-211 do przełęczy Cuarto Pelado pod Cantavieją. Biegnie przez Andorra-Sierra de Arcos i Maestrazgo, jedno z najbardziej wyludnionych regionów Europy. W XIX w. Pitarque miało ok. 1100 mieszkańców i fabryki tekstylne napędzane prądem z rzeki, dziś mieszka tam ok. 65 osób. Stąd nazwa: na drodze słychać tylko własny silnik. Hiszpańscy motocykliści regularnie wybierają ją do czołówki najpiękniejszych tras w kraju. Te same góry były w latach 30. XIX w. twierdzą karlistów, zwolenników pretendenta do tronu Karola, brata Ferdynanda VII. W Cantavieji, niedaleko końca trasy, kwaterę urządził Ramón Cabrera (1806–1877), niedoszły książdz z Tortosy, nazywany przez wrogów „Tygrysem z Maestrazgo”, który walczył tu do 1840 r. Wojny karlistowskie, spór o to, czy Hiszpania ma być monarchią tradycyjną czy liberalną, wracały potem przez cały XIX w.

Krajobraz zmienia się co kilka zakrętów. Za Ejulve droga wspina się na płaskowyż z widokiem na całe Alto Maestrazgo; przy punkcie widokowym stoi rzeźba kozy, symbol trasy. Potem zjeżdża w wąwozy Guadalopec, gdzie przy punkcie widokowym Órganos de Montoro (ok. 950 m) pionowe płyty kredowego wapienia stoją rzędem jak gigantyczne piszczalki organów. Nad nimi krążą sępy płowe i orły przednie, na zboczach pasą się koziorożce. Przy parkingu El Caimán stoi replika starego autobusu, który kiedyś kursował z Cantavieji do Alcorisy.

Z A-1702 warto odbić na TE-V-8042 do Pitarque. Ok. 5 km przed wsią, od strony Aliagi, droga przechodzi przez krótkie tunele wykute w skale nad wąwozem. Wieś wspomniano po raz pierwszy w 1214 r., a kościół Santa María la Mayor stoi na fundamentach arabskiego zamku. Nazwę wywodzi się od arabskiego Abu Tarik, „ojciec kanału”. Za wsią szlak pieszy prowadzi do źródeł rzeki Pitarque, która wypływa z krasowych szczelin jako wysokie kaskady. Źródła są chronione jako pomnik przyrody.

NA MIEJSCU

- Przejazd całej A-1702 z postojami: punkt widokowy z kozą (Skyline Alto Maestrazgo), Órganos de Montoro, El Caimán.
- Tunele Pitarque na TE-V-8042.
- Spacer do źródeł Pitarque (ok. 1 h w jedną stronę [do sprawdzenia]).
- Villarluego i Cantavieja: wioski na skałach nad wąwozami.

Praktycznie

- Droga do Pitarque wąska i w kiepskim stanie, ale przejezdna dla każdego motocykla (stan na 2026-10, źródło: Soymotero).
- Mało stacji paliw: zatankować przed wjazdem na trasę [do sprawdzenia: najbliższe stacje].
- Zimą i późną jesienią na wysokości mgły i oblodzenia; w lipcu warunki zwykle dobre.

Źródła: soymotero.net/rutas/the-silent-route-al-detalle/, www.fascinatingSpain.com/articulo/the-best-of..., www.mundomotero.com/ruta-del-silencio-a-1702-..., es.wikipedia.org/wiki/Pitarque, es.wikipedia.org/wiki/Ramón_Cabrera

40.64694, -0.59500 ([wikidata:Q1767398](https://www.wikidata.org/wiki/Q1767398))

Tiermes (Termes): skalne miasto Celtyberów i Rzymian

Fot. Malica, [CC0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	celtyberyjskie, rzymskie, ruiny
Czas	1,5–2 h
Wstęp	stanowisko otwarte codziennie od 10:00 do zmroku; muzeum w lipcu–wrześniu 10–14 i 17–20, w poniedziałki zamknięte (stan na 2026-10, źródło: senditur.com) [ceny do sprawdzenia]
Wys.	ponad 1200 m
Podbój	98 r. p.n.e., konsul Tytus Didiusz; ostatnie miasto Arewaków zdobyte przez Rzym
Municipium	za Tyberiusza (14–37 n.e.), wtedy też akwedukt
Kościół	romańska Santa María de Tiermes, XII w.
Wydarzenia	pielgrzymki do kościoła: ostatnia sobota maja i 12 października

Gdy Cymbrów przepędzono, nadciągnął Tytus Didiusz i wybił około dwudziestu tysięcy Arewaków, a Tiermes, wielkie miasto, zawsze nieposłuszne Rzymianom, sprowadził z warownego miejsca na równinę i kazał mieszkańcom żyć bez murów.

— Appian o zdobyciu Tiermes w 98 r. p.n.e., „Historia rzymska. Księga iberyjska” 99 · przekład własny · [tekst oryginalny](#)

Κίμβρων δὲ ἐξελαθέντων, Τίτος Δείδιος ἐπελθὼν

Ἀρουακῶν μὲν ἔκτεινεν ἐς δισμυρίους,

Τερμησὸν δέ, μεγάλην πόλιν αἰεὶ δυσπειθεῖ Ῥωμαίοις γενομένην,

ἐξ ἔρουνοῦ κατήγαγεν ἐς τὸ πεδίου,

καὶ ἐκέλευσεν οἰκεῖν ἀτειχίστους.

Za tych samych konsulów w Hiszpanii Bliższej pewien wieśniak z plemienia Termestynów popełnił okrutną zbrodnię. Na namiestnika prowincji Lucjusza Pizona, beztroskiego w czasie pokoju, napadł zniecałk w drodze i jednym ciosem zadał mu śmierć.
[...]

Uważa się jednak, że Pizon zginął z podstępów Termestynów, bo pieniądze zagarnięte z kasy publicznej ściągał od nich surowiej, niż barbarzyńcy mogli znieść.

— Tacyt o zabójstwie namiestnika w 25 r. n.e., „Roczniki” IV 45 · przekład własny · [tekst oryginalny](#)
Isdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum
a quodam agresti nationis Termestinae.
is praetorem provinciae L. Pisonem, pace incuriosum,
ex improviso in itinere adortus uno vulnere in mortem adfecit;
[...]
sed Piso Termestinatorum dolo caesus habetur;
quippe pecunias e publico interceptas
acrius quam ut tolerarent barbari cogebat.

RYS HISTORYCZNY

Tiermes leży na pustkowiu na południu prowincji Soria, na ponad 1200 m, na wydłużonym grzbiecie z czerwonego piaskowca. Mieszkańcy przez wieki nie tyle budowali, ile wykuwali miasto w skale: domy, schody, ulice, bramy, kanały i groby. Dziś w okolicy prawie nie ma ludzi, a wokół ruin rozciąga się pusta, pofałdowana równina z górami w tle. Stąd przydomek „hiszpańskie Pompeje”, choć Tiermes nie zasypał wulkan, tylko powoli opuścili mieszkańcy.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z epoki brązu, a ok. IV w. p.n.e. Arewakowie, jedno z plemion celtyberyjskich, założyli tu warowne miasto Termes. W II w. p.n.e. walczyło ono z Rzymem u boku pobliskiej Numancji i przetrwało jej upadek w 133 r. p.n.e. Było ostatnim miastem Arewaków, które Rzym zdobył: w 98 r. p.n.e. konsul Tytus Didiusz kazał mieszkańcom zejść ze wzgórza i zabronił im umacniać nowe osiedle na równinie. Didiusz rządził potem Hiszpanią Bliższą do 93 r. p.n.e. i zginął w 89 r. p.n.e. w wojnie Rzymu z italskimi sprzymierzeńcami; w jego hiszpańskiej armii służył jako trybun młody Kwintus Sertoriusz, który w latach 80–72 p.n.e. prowadził w Hiszpanii wojnę z Rzymem rządzonego przez stronników Sulli i pokonał nawet młodego Pompejusza. Mimo to miasto się podniosło. Za Tyberiusza (14–37 n.e.) dostało status municipium, a mieszkańcy obywatelstwo rzymskie; powstały dwa fora, termy, prawdopodobnie teatr i akwedukt, którego kanały i tunele wykuto

w skale. Największy rozkwit przypadł na I-II w., a w III w. miasto otoczono murem. Tiermes trafiło też na karty „Roczników” Tacyty (ok. 55 – ok. 120), jednego z największych historyków cesarskiego Rzymu. W 25 r. n.e. wieśniak z Tiermes zabił w zasadzce namiestnika Hiszpanii Bliższej Lucjusza Kalpurniusza Pizona. Złapany i torturowany nie wydał współników, a następnego dnia wyrwał się strażnikom i rozbił sobie głowę o skałę. Tacyt pisze, że Pizon naraził się plemieniu, bo ostro ściągał z niego zdefraudowane pieniądze publiczne.

W skale widać, jak tu mieszkano. Casa de Pedro ma centralne schody i izby po bokach, Casa de las Hornacinas wnęki w ścianach, a Casa de Vecinos, oparta o skałę, miała podobno do sześciu kondygnacji. Do miasta prowadziła wykuta w skale Puerta del Sol, uznawana za celtyberyjską, a tarasy łączyła rampa Puerta del Oeste. Po Rzymianach przyszli Wizygoci i muzułmanie, a od VIII do XI w. okolica była pustoszonej pograniczem. Po rekonkwiescie próbowano miasto odbudować, ale ludzie się rozeszli, a rolę miejscowego centrum przejęła Caracena; ostatni raz Tiermes jako wieś wspomniano w XVI w. Został romański kościół Santa María z XII w., otoczony średniowieczną nekropolią, do którego dwa razy w roku idą pielgrzymki.

Wykuty w piaskowcu kanał rzymskiego akweduktu z czasów Tyberiusza Fot. Rowanwindwhistler, [CC BY-SA 3.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Romański kościół Santa María de Tiermes z XII w., jedyny ślad średniowiecznej wsi Fot. Discasto, [CC BY-SA 3.0 es](#), [Wikimedia Commons](#)

NA MIEJSCU

- Spacer po grzbiecie: domy wykute w skale (Casa de Pedro, Casa de Vecinos), Puerta del Sol, schodkowe trybuny wycięte w skale, forum flawijskie i narożnik term.
- Kanał i tunele akweduktu.
- Kościół Santa María de Tiermes i muzeum przy parkingu (otwarte od 1986 r.).

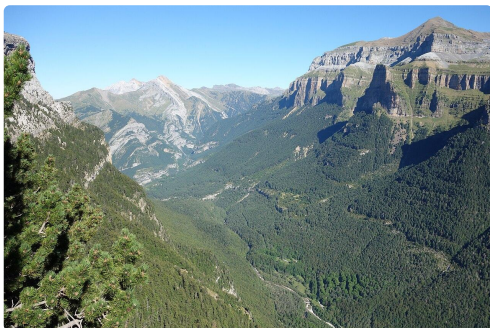
Praktycznie

- Z Gormazu na południe przez San Esteban de Gormaz drogą SO-P-4003 (ok. 50 km w jedną stronę), albo z drogi N-110 Soria-Segowia przez Ayllón i SO-135; zjazd między Montejo de Tiermes a Retortillo de Soria. Parking przy muzeum, dojazd w dobrym stanie (stan na 2026-10, źródło: [senditur.com](#)).
- Cienia na stanowisku nie ma; nawet na 1200 m w lipcu w południe jest gorąco, więc lepiej rano.

Źródła: [es.wikipedia.org/wiki/Tiermes](#), [www.senditur.com/es/punto-interes/yacimiento-...](#), [www.escapadarural.com/blog/tiermes-ciudad-cel...](#), [en.wikipedia.org/wiki/Titus_Didius](#), [en.wikipedia.org/wiki/Quintus_Sertorius](#), [www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ann4.shtml](#), [revistas.ucm.es/index.php/GERI/article/view/56963](#), [scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tl...](#), [la.wikisource.org/wiki/Ab_excessu_divi_August...](#)

41.33080, -3.14878 ([wikidata:Q2429023](#))

Valle de Ordesa (Torla-Ordesa)

Fot. Martin Stiburek, [CC BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	park narodowy, szlak, góry
Czas	cały dzień
Wstęp	park bez opłat; latem wjazd do doliny tylko autobusem z Torli [do sprawdzenia]
Park	od 16 sierpnia 1918 r.
UNESCO	od 1997 r. (Pireneje – Monte Perdido, z Francją)
Monte Perdido	3355 m
Powierzchnia	15 608 ha

O MIEJSCU

Dolina Ordesa to kanion wyrzeźbiony najpierw przez rzekę, a potem przez lodowiec, który wyłobził go w kształt litery U. Ściany z wapienia i piaskowca wznoszą się pionowo na kilkaset metrów, warstwami w kolorach od szarego po rdzawy, a na dnie rośnie las bukowy i jodłowy. Nad doliną piętrzy się masyw Monte Perdido (3355 m), najwyższy wapienny masyw Europy. Po francuskiej stronie ten sam masyw opada do cyrku Gavarnie z ponad 400-metrowym wodospadem. Obie strony tworzą od 1997 r. wspólny transgraniczny obiekt UNESCO „Pireneje – Monte Perdido”. Na wierzchołek Monte Perdido pierwsi weszli w sierpniu 1802 r. przewodnicy Louisa Ramonda de Carbonnières (1755–1827), a kilka dni później stanął tam on sam. Ten francuski przyrodnik szukał tu odpowiedzi na spór o wiek pirenejskich wapieni, a o jego znaczeniu dla gór mówi zdanie historyka Henriego Beraldiego, że „Pireneje wymyślił Ramond”.

16 sierpnia 1918 r. Hiszpania utworzyła tu park narodowy „Dolina Ordesa”, jeden z dwóch pierwszych w kraju. Wielką rolę odegrał francuski fotograf i podróżnik Lucien Briet (1860–1921), który opisywał i fotografował dolinę i apelował o jej ochronę. W książce „Bellezas del Alto

Aragón” (1913) chciał ją bronić przed wyrębem i myśliwymi i proponował park na wzór amerykańskiego Yellowstone; przy wejściu do doliny stoi jego pomnik. Park był też ostatnią ostoją bucardo, pirenejskiego podgatunku koziorożca. Ostatnia samica, Celia, zginęła w 2000 r. W 2003 r. naukowcy sklonowali ją z zachowanych komórek; koźle żyło tylko kilka minut, ale był to pierwszy w historii „powrót” wymarłego zwierzęcia.

Klasyczny szlak prowadzi dnem doliny od łąki Pradera de Ordesa, obok kaskad Arripas, Estrecho i Gradas de Soaso, aż do wodospadu Cola de Caballo, „Koński Ogon”, na końcu kanionu. Wyżej, pod Monte Perdido, leży Brecha de Rolando, prostokątne wcięcie w grani: według legendy rycerz Roland chciał w nim rozbić o skałę swój miecz Durendal, by nie wpadł w ręce Saracenów, i zamiast miecza pękła góra. Historyczny Roland był prefektem Marchii Bretońskiej w służbie Karola Wielkiego i zginął 15 sierpnia 778 r. w wąwozie Roncesvalles w zasadzce Basków. Jego śmierć opiewa „Pieśń o Rolandzie”, najsłynniejszy francuski epos rycerski średniowiecza, z którego postać Rolanda przeszła do literatury całej Europy.

NA MIEJSCU

- Szlak dnem doliny do Cola de Caballo: ok. 17 km tam i z powrotem, 6–7 h, łagodnie pod górę [do sprawdzenia].
- Dla mocniejszych: powrót górą Faja de Pelay, półką na ścianie kanionu z widokiem na całą dolinę.
- Torla: kamienne miasteczko u wejścia do parku.

Praktycznie

- Latem na łąkę Pradera de Ordesa nie wjedziesz własnym pojazdem, dowozi autobus z Torli.
- W lipcu wodospadów jest mniej niż na zdjęciach.
- Burze po południu są w Pirenejach latem częste: wyruszyć wcześniej rano.

Źródła: [es.wikipedia.org/wiki/Parque_nacional_de_Orde...](https://es.wikipedia.org/wiki/Parque_nacional_de_Ordesa), es.wikipedia.org/wiki/Lucien_Briet, [es.wikipedia.org/wiki/Louis_Ramond_de_Carbonn...](https://es.wikipedia.org/wiki/Louis_Ramond_de_Carbons), es.wikipedia.org/wiki/Rold%C3%A1n
42.62802, -0.11209 ([wikidata:Q24013309](https://wikidata.org/Q24013309))

Villa Romana de Noheda

Fot. Rodelar, [CC-BY-SA 4.0](#), [Wikimedia Commons](#)

Typ	rzymskie, mozaiki
Czas	1 h
Wstęp	tylko z przewodnikiem i z rezerwacją, ok. 45 min (stan na 2026-10, źródło: Visita Cuenca); cena [do sprawdzenia przed wyjazdem]
Odkrycie	1984 r., przy orce
Mozaika	ok. 231 m ² zachowanej powierzchni
Otwarta	od lipca 2019 r.
Wydarzenia	Jornadas Romanas, połowa lipca (2026: 16–19 lipca) [do sprawdzenia]

RYS HISTORYCZNY

W 1984 r. pług na polu rodziny Lledó, 18 km na północ od Cuenki, wyrzucił na powierzchnię kolorowe kamyczki. Rodzina wiedziała, że to coś rzymskiego, ale na prawdziwe wykopaliska trzeba było czekać ponad dwadzieścia lat, do grudnia 2005 r. Archeolodzy odsłanili wtedy salę jadalną późnorzymskiej willi, triclinium o powierzchni ok. 300 m², z figuralną mozaiką, której zachowało się ok. 231 m². Uchodzi za jedną z największych mozaik figuralnych rzymskiego świata. Ułożono ją w dużej części techniką opus vermiculatum z drobnutkich kosteczek, przez co postacie mają cienie i mimikę jak na obrazie. Prasa szybko nazwała Noheda „hiszpańskimi Pompejami”.

Mozaika opowiada kilka historii naraz. Jest mit Pelopsa, bohatera, który według legendy podstępem wygrał wyścig rydwanów o rękę królewny Hippodamei. Od jego imienia Grecy nazwali Peloponez, „wyspę Pelopsa”, a w Olimpii czczono jego grób i opowiadano, że wyścigi urządzone przez niego po zwycięstwie dały początek igrzyskom. Są sceny z życia Parysa i Heleny, czyli prolog wojny trojańskiej, orszak Dionizosa i motywy morskie. Najrzadsze są dwie sceny pantomimy, przedstawienia z tancerzem w masce i muzykami. Właściciel willi chciał najwyraźniej

pokazać gościom przy uczcie, że jest człowiekiem wykształconym, znającym mity i teatr. Kim był, nie wiadomo; niektórzy badacze łączą to miejsce z rzymską stacją drogową Urbiaca.

Spory o własność ziemi opóźniły otwarcie o kilka lat i turyści weszli dopiero w lipcu 2019 r. Mozaikę ogląda się z kładek pod współczesnym zadaszeniem. W połowie lipca gmina Villar de Domingo García organizuje Jornadas Romanas z rekonstrukcjami, warsztatami i nocnym zwiedzaniem.

NA MIEJSCU

- Zwiedzanie z przewodnikiem: kładki nad mozaiką triclinium.
- Centrum interpretacyjne w Villar de Domingo García.
- Zdjęcie z Instagrama z kolumnadami jest wygenerowane: tak willa nie wygląda.

Praktycznie

- Z Albarracín ok. 2 h przez Serranía de Cuenca; po drodze Ciudad Encantada, w Cuenca wiszące domy nad wąwozem.
- W połowie lipca gmina organizuje Jornadas Romanas z nocnym zwiedzaniem term (w 2026 r. 16–19 lipca); termin na 2028 r. [do sprawdzenia].
- Warto zajrzeć do centrum interpretacyjnego w Villar de Domingo García.

Źródła: visitacuenca.es/en/content/what-see-art-and-c..., cuenca5sentidos.substack.com/p/yacimiento-arq..., www.lasnoticiasdecuenca.es/storage/files/dipt..., es.wikipedia.org/wiki/Villa_romana_de_Noheda, en.wikipedia.org/wiki/Pelops

40.18359, -2.25944 ([wikidata:Q6162509](https://www.wikidata.org/wiki/Q6162509))

Język w podróży

Na trasie przydadzą się hiszpański i portugalski. W Kraju Basków, Galicji i Katalonii mówi się też lokalnymi językami, ale hiszpański wszędzie wystarczy.

Wymowa jest zapisana po polsku, w przybliżeniu; wielkie litery oznaczają akcent. W Hiszpanii (poza Andaluzją) c przed e/i oraz z wymawia się jak angielskie th – zapisane jako **th**.

Hiszpański

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Stacja	¿Dónde está la gasolinera más cercana?	DONde esTA la gasoliNERa mas therKAna
Tankowanie	Lleno de noventa y cinco, por favor.	JEno de noBENta i THINko, por faBOR
Warsztat	Busco un taller de motos.	BUSko un tajER de MOTos
Przebita opona	Tengo un pinchazo.	TENgo un pinCZAtho
Nowa opona	Necesito un neumático nuevo.	netheSlto un neuMATiko NUEbo
Nocleg	¿Tienen una habitación libre para esta noche?	TJEnen una abitaTHJON Libre para ESTa NOcze
Parking	¿Dónde puedo aparcar la moto?	DONde PUEdo aparKAR la MOTo
Garaż	¿Hay un garaje para la moto?	aj un gaRAhe para la MOTo
Policja	la policía / la Guardia Civil (drogówka)	la poliTHla / la GUARDja thiBIL
Wypadek	He tenido un accidente.	e teNIdo un akthiDENTE
Pomoc drogowa	Necesito una grúa.	netheSlto una GRUa
Przełącz otwarta?	¿Está abierto el puerto?	esTA aBJERto el PUERto
Pogoda na przełęczy	¿Qué tiempo va a hacer en el puerto?	ke TJEMpo ba a aTHER en el PUERto
Wiatr, mgła	Hay mucho viento. / Hay niebla.	aj MUczo BJEnto / aj NJEbla

Portugalski

Sytuacja	Zwrot	Wymowa
Stacja	Onde fica a bomba de gasolina mais próxima?	ONdy FIka a BOMba dy gazuLI na majsz PROsima
Tankowanie	Atesto, por favor.	aTESZtu, pur faWOR
Warsztat	Procuero uma oficina de motos.	pruKUru UMa ofiSIna dy MOTasz
Przebita opona	Tenho um furo.	TEniu un FURu
Nocleg	Tem um quarto livre para esta noite?	těj un KUARtu LIwry PArA ESZta NOJty
Parking	Onde posso estacionar a moto?	ONdy POSu iszta-sjuNAR a MOTa
Policja	a polícia / a GNR (drogówka)	a puLIjsja / a že-ene-ERRE
Pomoc drogowa	Preciso de um reboque.	pryCIzu dy un ryBOKy
Pogoda w górach	Como está o tempo na serra?	KOMu iszTA u TEMpu na SEra

Przed wyjazdem

Zwroty najlepiej zapamiętać, mówiąc je na głos, a nie tylko czytając. Hiszpański można przećwiczyć w krótkich dialogach głosowych w linguatrener.eu.

Baza i postój

Dane sprawdzono 2026-10-26. Ceny, taryfy i przepisy się zmieniają, więc przed sezonem trzeba je sprawdzić jeszcze raz. Przeliczenia po kursie NBP z 2026-10-23 (tabela A nr 207/A/NBP/2026): 1 EUR = 4,3917 zł (NBP).

Układ podróży: wiosną motocykl jedzie z Polski do bazy w okolicach Madrytu. Między turami stoi tam w wynajętym miejscu. Na każdą turę autor przylatuje samolotem z Polski do Madrytu i robi jedną pętlę z bazy do bazy. Jesienią motocykl wraca do Polski. Ta notatka zbiera sprawy praktyczne: gdzie motocykl stoi, jak go zabezpieczyć, co załatwić w papierach i jak dojechać z lotniska do bazy.

Położenie bazy

Baza leży w okolicach Madrytu. Dokładne miejsce nie ma tu znaczenia. Liczą się trzy rzeczy:

- **Środek kraju.** Madryt leży niemal w geometrycznym środku Półwyspu Iberyjskiego. Pętle na południe (La Mancha, Andaluzja), na wschód (Alto Tajo, Cuenca, Teruel), na zachód (Gredos, Extremadura, Portugalia) i na północ (Kastylia, góry Kantabryjskie) zaczynają się w podobnej odległości od bazy.
- **Lotnisko.** Madryt-Barajas to największe lotnisko Hiszpanii. Z Polski latają tu regularne połączenia, także tanie linie, więc łatwo dobrać lot do terminu tury.
- **Usługi.** W dużej aglomeracji łatwo o warsztat, opony, części i sklep ze sprzętem motocyklowym między turami.

Minusem są duże miasta wokół: wyjazd z bazy i powrót do niej prowadzi przez ruchliwe drogi, a w samym Madrycie obowiązuje strefa niskiej emisji (zob. „Formalności”).

Rodzaje postoju

Rodzaj	Zalety	Wady	Orientacyjna cena (źródło, stan)
Miejsce w garażu bloku (plaza de garaje) – najem od	najczęstsza i najtańsza forma; brama na pilota,	nikt go nie pilnuje; zwykle bez gniazdka;	Madryt, miejsce na samochód: zwykle ok. 70–150 € (ok. 310–

Rodzaj	Zalety	Wady	Orientacyjna cena (źródło, stan)
prywatnego właściciela	garaż pod ziemią, motocykl niewidoczny z ulicy	dostęp mają wszyscy mieszkańcy	660 zł) za miesiąc, w centrum do ok. 220 € (ok. 970 zł); 482 ogłoszenia (habitaclia , 2026-10-26). W dużych miastach podmiejskich regionu taniej: w dwóch sprawdzonych zwykle ok. 50–135 € (ok. 220–590 zł) (habitaclia , 2026-10-26)
Miejsce tylko dla motocykla (plaza de moto) w takim garażu	wyraźnie taniej; mniejsza powierzchnia (2–4 m²)	mało ogłoszeń; często „cena na zapytanie”; z kuframi bywa ciasno	Madryt: zwykle 45–60 € (ok. 200–265 zł) za miesiąc; 35 ogłoszeń, większość bez ceny (habitaclia , fotocasa , 2026-10-26)
Warsztat albo dealer z przechowaniem (guardamotos, custodia, przechowanie zimowe)	ktoś ma motocykl na oku; można zamówić podładowanie akumulatora, serwis albo wymianę opon przed przylotem	trzeba dopasować się do godzin otwarcia (odbiór w niedzielę albo późnym wieczorem bywa niemożliwy); oferta rzadko publiczna	cen nie znalaziono w źródłach publicznych [do sprawdzenia – zapytać kilka warsztatów o stawkę miesięczną z ładowaniem akumulatora]
Przechowalnia (trastero, self-storage)	zamknięty boks, w nim także kask, kurtka i kufr	nie każda przyjmuje pojazdy z paliwem i akumulatorem; boks musi mieć wjazd z poziomu ulicy	boks 4 m² w Madrycie ok. 70–100 € (ok. 310–440 zł) za miesiąc (Forbes España , dane z 2023); czy przyjmują motocykle [do sprawdzenia w regulaminie każdej sieci]

Rodzaj	Zalety	Wady	Orientacyjna cena (źródło, stan)
Parking lotniska Madryt-Barajas – tylko na krótko	motocykl czeka tuż przy terminalu, np. na noc przed wylotem	nie do postoju na tygodnie; długi postój wychodzi drożej niż miesiąc w garażu	od 2025-03-11 ok. 200 strzeżonych miejsc dla motocykli przy T1–T2–T3 (parking P2) i T4; darmowa, niestrzeżona strefa została tylko przy przylotach T1 (Aena , 2025-03-03). Przy T4 18 € (ok. 79 zł) za dobę (ESdiario , 2026-07-27); oficjalnego cennika dla motocykli strona Aeny nie pokazuje [do sprawdzenia]

Uwagi do tabeli:

- Ceny z ogłoszeń to ceny ofertowe, a nie średnia z umów. W ogłoszeniach „dla samochodu” mieści się też motocykl i często zostaje miejsce na skrzynię ze sprzętem.
- Najem samego miejsca garażowego (bez mieszkania) podlega w Hiszpanii przepisom kodeksu cywilnego, a nie ustawie o najmie mieszkań, i formalnie podatkowi VAT (IVA) 21% ([Certicalia](#), stan na 2026-10). Trzeba zapytać, czy cena z ogłoszenia go zawiera [do sprawdzenia].
- Dobrze, gdy garaż ma osobną bramę dla pieszych i oświetlenie, a miejsce jest pod okiem kamery albo w rogu, z dala od wjazdu.

Zabezpieczenie

- **Kotwa w posadzce i łańcuch.** Najpewniejsza ochrona w garażu: łańcuch przez ramę (nie przez koło) do kotwy wkręconej albo wklejonej w beton. Na montaż kotwy potrzebna jest zgoda właściciela miejsca, a często też wspólnoty (comunidad de propietarios) [do sprawdzenia w umowie].
- **Blokada tarczy z alarmem** i linka-przypominajka na kierownicę, żeby nie ruszyć z założoną blokadą.

- **Pokrowiec.** Chroni przed kurzem i ukrywa motocykl przed ciekawskimi. W podziemnym garażu wybrać oddychający, żeby pod spodem nie zbierała się wilgoć.
- **Lokalizator GPS** schowany w motocyklu, najlepiej z własną baterią albo z małym poborem prądu (zob. „Akumulator i sprzęt”).
- **Bez dokumentów w motocyklu.** Dowód rejestracyjny i polisa jadą z autorem, w motocyklu najwyższej kopie.

Skala kradzieży: w całej Hiszpanii skradziono w 2025 r. 33 032 pojazdy, z tego w Regionie Madrytu 6982 ([Motor16](#), dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych). W pierwszym półroczu 2026 r. w Regionie Madrytu zgłoszono 3512 kradzieży, o 6,1% więcej niż rok wcześniej ([Motor16](#), 2026-10-03, dane z Balance de Criminalidad). Statystyki urzędowe nie wydzielają motocykli. Według prasy najwięcej motocykli ginie w Barcelonie, potem w Maladze i Madrycie ([El Debate](#), 2022). W samej Barcelonie zgłaszano w latach 2013–2022 średnio ok. 3240 kradzieży motocykli rocznie ([Ara](#)).

Umowa i klucze

- **Pilot i klucz.** Zwykle pilot do bramy wjazdowej i klucz do drzwi dla pieszych. Przed podpisaniem sprawdzić, czy pilot działa z zewnątrz i czy da się wyjść z garażu pieszo bez pilota. Najlepiej mieć zapasowy komplet, schowany poza motocyklem.
- **Kaucja** (fianza). Pokrywa zwykle wartość pilota i kluczy i wraca po zwrocie kompletu na koniec najmu ([coches.com](#), stan na 2026-10). Wysokość kaucji [do sprawdzenia – w ogłoszeniach często jeden miesiąc].
- **Umowa na piśmie**, choćby krótka: kto wynajmuje, które miejsce, jaki pojazd, okres, cena i sposób płatności, okres wypowiedzenia (często miesiąc), zakaz podnajmu, zgoda na kotwę i skrzynię ze sprzętem ([Certicalia](#), stan na 2026-10).
- **Wymagania właściciela.** Do podpisania umowy w Hiszpanii zwykle prosi się o hiszpański numer identyfikacyjny cudzoziemca (NIE), a płatności – o przelew z hiszpańskiego konta. Czy właściciele miejsc garażowych tego wymagają od obywatela UE bez meldunku, czy wystarczy dowód osobisty i przelew SEPA z polskiego konta [do sprawdzenia przy konkretnej ofercie].
- **Najem na cały rok czy na sezon.** Wielu właścicieli woli najem bez określonego końca. Najem tylko na sezon albo zapłata z góry za kilka miesięcy [do sprawdzenia przy konkretnej ofercie].

- **Kontakt awaryjny na miejscu.** Osoba, która w razie potrzeby zajrzy do motocykla (np. po zgłoszeniu z lokalizatora, po zalaniu garażu) i ma zapasowy klucz. Dane kontaktowe trzymać poza tym przewodnikiem.

Akumulator i sprzęt

- **Akumulator.** Przez kilka tygodni postoju akumulator się rozładowuje, szybciej przy podłączonym alarmie albo lokalizatorze. Poradniki zalecają albo prostownik podtrzymujący (mantenedor de batería), albo odłączenie i wyjęcie akumulatora (soymotero.net, stan na 2026-10).
- **Gniazdko.** W garażach blokowych gniazdko są zwykle częścią wspólną. Korzystanie z prądu wspólnoty bez jej zgody jest sporne. Własne gniazdko z licznikiem wymaga powiadomienia wspólnoty i własnej instalacji ([Renault](#), stan na 2026-10). Przy wyborze miejsca trzeba więc zapytać o gniazdko wprost. Bez gniazdko zostaje: odłączyć minus akumulatora (i zgodzić się, że lokalizator wtedy nie działa, jeśli nie ma własnej baterii), zabierać akumulator do domu znajomego albo zostawić ładowanie warsztatowi.
- **Sprzęt w bazie.** Lot z samym bagażem podręcznym jest najprostszy, jeśli kask, kurtka, spodnie, buty i kufry zostają przy motocyklu. Potrzebna jest do tego zamykana skrzynia albo szafka przy miejscu (za zgodą właściciela), boks w przechowalni albo kufry zamknięte na motocyklu. Kask i odzież przed zamknięciem wysuszyć, żeby nie pleśniały.
- **Bagaż w samolocie.** W tanich liniach w cenie biletu jest zwykle tylko mała torba pod fotel ok. 40 × 30 × 20 cm (Ryanair bez limitu wagi, Wizz Air do 10 kg). Walizka kabinowa ok. 55 × 40 × 20–23 cm do 10 kg wymaga dopłaty za pierwszeństwo wejścia albo droższej taryfy (tanie-loty.com.pl, 2026; [do sprawdzenia na stronie przewoźnika przy każdej rezerwacji]). Kask zwykle nie mieści się w małej torbie, więc lepiej, żeby czekał w bazie.

Serwis i opony między turami

- **Przebieg sezonu.** Szacunek: dojazd i powrót po ok. 2500–3500 km, każda tura 7–10 dni po ok. 1500–2500 km. Przy trzech do pięciu turach daje to ok. 12–18 tys. km w sezonie.
- **Opony.** Ich trwałość zależy od rodzaju opony, masy z bagażem, stylu jazdy i udziału asfaltu. Według testów i relacji użytkowników tylna opona terenowa o agresywnym bieżniku wytrzymuje ok. 5–6,5 tys. km, trwalsze opony 50/50 ok. 13 tys. km, a opony bardziej szosowe (80/20) zwykle dłużej (itsbetterontheroad.com, 2026-04). Na sezon trzeba więc liczyć od jednego kompletu (opony szosowe) do dwóch-trzech tylnych i jednej-

dwóch przednich (opony terenowe). Wymianę najlepiej zamówić z wyprzedzeniem, tak żeby nowe opony czekały w warsztacie przed przylotem.

- **Przegląd okresowy.** Wymiana oleju i filtra, łańcuch i zębatki, klocki hamulcowe, płyn hamulcowy. Przy takim przebiegu co najmniej jedna wymiana oleju wypada w środku sezonu, więc warsztat blisko bazy trzeba znaleźć przed pierwszą turą. Wybór: autoryzowany dealer marki (concesionario oficial, ważne przy gwarancji) albo niezależny warsztat motocyklowy (taller de motos). Przed zostawieniem motocykla na dłużej poradniki zalecają świeży olej, bo zużyty zakwasza się w czasie postoju (soymotero.net).
- **Zwroty po hiszpańsku:** cambio de aceite (wymiana oleju), neumático trasero / delantero (opona tylna / przednia), montaje y equilibrado (montaż i wyważenie), kit de arrastre (napęd: łańcuch i zębatki), pastillas de freno (klocki), cita previa (umówiona wizyta).

Formalności

Jak długo motocykl może stać w Hiszpanii

Przepisy hiszpańskie wiążą obowiązek hiszpańskiej rejestracji z **miejszem zamieszkania właściciela**, a nie z liczbą dni:

- Ustawa o ruchu drogowym, art. 68 ust. 2: hiszpańską rejestrację muszą mieć pojazdy używane w Hiszpanii przez osoby i firmy mające w Hiszpanii miejsce zamieszkania albo siedzibę; szczegóły ma określić rozporządzenie ([BOE, Real Decreto Legislativo 6/2015](#), stan na 2026-10-26).
- Ustawa o podatkach specjalnych w przepisie dodatkowym pierwszym (disposición adicional primera) mówi to samo dla podatku od rejestracji. Rezydent musi zarejestrować przywieziony pojazd w ciągu 30 dni od wjazdu, art. 65 ust. 1 lit. d ([BOE, Ley 38/1992](#), stan na 2026-10-26). Konkretniej liczby miesięcy dla osób spoza Hiszpanii żadna z tych ustaw nie podaje.

Limit czasu wynika z przepisów o czasowym przywozie i z prasy motoryzacyjnej. Źródła podają go różnie:

Ujęcie	Co mówi	Źródło
6 miesięcy w każdym okresie 12	Pojazd prywatny przywieziony czasowo z innego kraju UE przez osobę mieszkającą poza krajem przywozu jest zwolniony z	dyrektywa Rady 83/182/EWG , art. 3 i

Ujęcie	Co mówi	Źródło
miesiący , w sposób ciągły albo z przerwami	podatków (rejestracyjnego, akcyzy, VAT) najwyżej przez 6 miesięcy w ciągu 12. Miejsce zamieszkania to miejsce, gdzie ktoś mieszka co najmniej 185 dni w roku z powodu więzi osobistych i zawodowych	7 (tekst urzędowy, stan na 2026-10-26)
6 miesięcy z rzędu	Osoba spoza Hiszpanii może jeździć na zagranicznych tablicach, dopóki nie przebywa w kraju dłużej niż 6 miesięcy z rzędu; po 183 dniach uznaje się pobyt za stały. Kara za brak hiszpańskiej rejestracji 500–1500 € (ok. 2200–6590 zł)	RACE (klub motoryzacyjny, 2023-09-12), z powołaniem na art. 68 ustawy o ruchu drogowym

Wniosek: bezpieczne jest ujęcie ostrzejsze, czyli **najwyżej 6 miesięcy w Hiszpanii w każdych kolejnych 12 miesiącach**. Dyrektywa liczy czas, przez który pojazd jest w kraju przywozu, a nie dni jazdy. Postój w garażu najpewniej się więc wlicza [do sprawdzenia w hiszpańskim urzędzie skarbowym (Agencia Tributaria) albo w Generalnej Dyrekcji Ruchu (DGT)]. Liczą się też dni dojazdu i powrotu po Hiszpanii. Sezon to zatem najwyżej ok. 6 miesięcy, np. od początku kwietnia do końca września albo od początku maja do końca października. Kwiecień–październik w całości (prawie 7 miesięcy) przekracza limit. Dobrze mieć przy sobie dowód daty wjazdu, np. paragon z pierwszego tankowania w Hiszpanii albo bilet za autostradę z datą.

Autor sam pozostaje osobą mieszkającą w Polsce: w Hiszpanii spędza tylko dni tur, daleko od 183 dni w roku.

Przegląd techniczny

Badanie techniczne zrobione w Polsce musi być ważne do powrotu motocykla jesienią. Motocykl bada się przed upływem 3 lat od pierwszej rejestracji, potem przed upływem 5 lat od pierwszej rejestracji (najwyżej 2 lata od poprzedniego badania), a następnie co roku, licząc od dnia ostatniego badania (art. 81 ust. 6 ustawy Prawo o ruchu drogowym, dlajurysty.pl, stan na 2026-10; [do sprawdzenia w aktualnym tekście w ISAP]). Jeśli termin wypada w środku sezonu, badanie trzeba zrobić przed wyjazdem. W Hiszpanii polskiego badania zrobić się nie da.

Ubezpieczenie

- **OC.** Polska polisa OC działa w całej UE, a w krajach UE nie trzeba zielonej karty, wystarczy polisa ([Unia Europejska, „Podróżowanie po Europie”](#), stan na 2026-10). Polisa musi być ważna przez cały sezon; jeśli kończy się w jego trakcie, trzeba wznowić ją i opłacić z wyprzedzeniem.
- **AC.** Zakres terytorialny ochrony od kradzieży ustala każdy ubezpieczyciel w swoich ogólnych warunkach (OWU), a przy motocyklach zdarzają się ograniczenia kradzieży i holowania za granicą ([rankomat.pl](#), [otomoto.pl](#), stan na 2026-10). Przy długim postoju za granicą zapytać na piśmie: czy kradzież w Hiszpanii jest objęta przez cały okres, czy polisa ma limit dni pobytu za granicą, czy wymaga garażu zamkniętego albo konkretnych zabezpieczeń, czy trzeba zgłosić zmianę miejsca garażowania [do sprawdzenia w OWU].
- **Assistance.** Holowanie z gór do warsztatu blisko bazy i powrót motocykla do Polski po awarii. Limity kilometrów i dni [do sprawdzenia w OWU].

Strefy niskiej emisji

- **Madryt.** Strefa niskiej emisji (Zona de Bajas Emisiones, ZBE, w programie Madrid 360) obejmuje cały obszar miasta. Od 2025-01-01 nie mogą w niej jeździć pojazdy z najgorszą klasą „A” w krajowym rejestrze pojazdów; dla mieszkańców Madrytu działają wyjątki, które przyjezdnych nie dotyczą ([madrid.es](#), strona aktualizowana 2026-04-07). Motocykle bez naklejki nie mogą wjeżdżać na obwodnicę M-30 i do jej środka, mogą jeździć po M-40, M-45, M-50 i drogach wylotowych do M-40. Do stref specjalnej ochrony Distrito Centro i Plaza Elíptica nie wjadą wcale ([RACE](#), 2026-03-16).
- **Pojazdy z zagraniczną rejestracją** nie dostają hiszpańskiej naklejki ekologicznej DGT ([RACE](#), 2024-08-14). Do strefy Distrito Centro wjadą, jeśli urząd miasta przypisze je do odpowiednika hiszpańskiego na podstawie dowodu rejestracyjnego i danych technicznych; dokumenty trzeba wysłać z wyprzedzeniem ([madrid.es](#), [ZBEDEP Distrito Centro – matrícula extranjera](#), stan na 2026-10). Dla porównania: w Hiszpanii motocykle z normą Euro 3 i Euro 4 mają naklejkę C, z normą Euro 2 – B ([RACE](#), 2024-04-15); nowsze normy [do sprawdzenia]. Jak w pozostałej części strefy miejskiej traktuje się zagraniczne motocykle, których nie ma w hiszpańskim rejestrze, i czy trzeba je wcześniej zgłosić [do sprawdzenia w urzędzie miasta]. Najprościej omijać centrum Madrytu i wyjeżdżać z bazy obwodnicami.

- **Inne miasta.** Każde hiszpańskie miasto powyżej 50 000 mieszkańców ma obowiązek wprowadzić strefę niskiej emisji ([BOE, Ley 7/2021](#), art. 14 ust. 3). Zasady, terminy i traktowanie pojazdów z zagranicy różnią się między miastami, a część stref jeszcze nie działa [do sprawdzenia przed każdą turą dla miast na trasie]. Na pętlach przez małe miasta i wsie problem prawie nie istnieje.

Dojazd z lotniska do bazy

Lot z Polski kończy się na lotnisku Madryt-Barajas. Dalej transport publiczny:

Środek	Skąd	Dokąd i jak	Cena (źródło, stan)
Pociąg podmiejski Cercanías, linie C-1 i C-10	tylko terminal T4	m.in. dworce Chamartín i Atocha, tam przesiadka na inne linie Cercanías do miast regionu	2,60 € (ok. 11 zł) (spain.info , stan na 2026-10); z dalszych stref drożej [do sprawdzenia w Renfe]
Metro, linia 8	T1-T2-T3 i T4	do Nuevos Ministerios, tam przesiadki	bilet 1,50–2 € plus dopłata lotniskowa 3 € (ok. 13 zł) przy wejściu i wyjściu na stacjach lotniskowych; posiadacze miesięcznego biletu sieciowego (Abono Transporte) dopłaty nie płacą (spain.info , stan na 2026-10). Do pierwszej jazdy potrzebna karta Tarjeta Multi, 2,50 € (valetbarajas.com , 2026-01)
Autobus ekspresowy 203	T1, T2, T4	do Atochy, całą dobę, co 15–20 min w dzień	5,10 € (ok. 22 zł), płatność kartą zbliżeniową albo gotówką (esmadrid.com , stan na 2026-10; inne źródła podają 5 €)
Autobusy podmiejskie (np. 822, 824, 827, 828)	terminale	bezpośrednio do kilku miast regionu (spain.info)	cena zależy od strefy [do sprawdzenia w rozkładzie przewoźnika]
Taxi	wszystkie terminale	stała opłata 33 € do granicy obwodnicy M-30;	(spain.info , stan na 2026-10)

Środek	Skąd	Dokąd i jak	Cena (źródło, stan)
		dalej według taksometru	

Praktycznie: przy wieczornym przylocie warto sprawdzić godzinę ostatniego pociągu i autobusu do bazy. Przed wylotem motocykl zostaje w bazie, a na lotnisko jedzie się komunikacją; parking lotniska przydaje się tylko wyjątkowo, np. przy locie wcześniej rano.

Przed sezonem

- [] Miejsce postojowe wybrane i obejrzone: brama, pilot, wyjście dla pieszych, oświetlenie, gniazdko, miejsce na skrzynię ze sprzętem.
- [] Umowa na piśmie: okres, cena (z VAT czy bez), kaucja, wypowiedzenie, zgoda na kotwę i skrzynię; zapasowy pilot i klucz.
- [] Wymagania właściciela sprawdzone (NIE, hiszpańskie konto, płatność z góry).
- [] Kontakt awaryjny na miejscu ustalony; zapasowy klucz u niego, dane kontaktowe poza przewodnikiem.
- [] Zabezpieczenia: kotwa, łańcuch, blokada tarczy z alarmem, pokrowiec, lokalizator z naładowaną baterią.
- [] Akumulator: prostownik podtrzymujący albo plan na odłączenie; warsztat, który może podładować akumulator przed przylotem.
- [] Warsztat blisko bazy znaleziony; termin wymiany oleju i opon w środku sezonu umówiony z wyprzedzeniem.
- [] Badanie techniczne ważne do jesiennego powrotu.
- [] OC ważne przez cały sezon; AC i assistance sprawdzone w OWU pod kątem długiego postoju w Hiszpanii.
- [] Daty wjazdu i wyjazdu zaplanowane tak, żeby motocykl był w Hiszpanii najwyżej 6 miesięcy w okresie 12 miesięcy; dowód daty wjazdu zachowany.
- [] Zasady strefy niskiej emisji Madrytu i miast na trasie tur sprawdzone ponownie; trasa z bazy omija centrum Madrytu.
- [] Zasady bagażu podręcznego sprawdzone u przewoźnika; kask, kurtka, buty i kufry zostają w bazie.
- [] Ostatni pociąg lub autobus z lotniska do bazy sprawdzony w rozkładzie.

Źródła i licencje

- Opisy miejsc, plan i notatki: Piotr Goliasz, licencja CC BY 4.0 (<https://gitlab.com/p.goliasz/moto>).
- Współrzędne: Wikidata (CC0) i OpenStreetMap (© OpenStreetMap contributors, ODbL).
- Mapy: kontury Natural Earth (domena publiczna); linie trasy to schemat, nie przebieg dróg. Piktogramy: własne.
- Cytat w karcie „Bílbilis (Calatayud)”: Marcjalis, „Epigramy” I 49, 1–6, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, [https://la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_\(Martialis\)/Liber_I](https://la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_(Martialis)/Liber_I)
- Cytat w karcie „Bílbilis (Calatayud)”: Marcjalis do Juwenalisa, „Epigramy” XII 18, 7–16, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, [https://la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_\(Martialis\)/Liber_XII](https://la.wikisource.org/wiki/Epigrammata_(Martialis)/Liber_XII)
- Cytat w karcie „Numancia”: Appian, „Wojny iberyjskie” 97, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, <https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0551.tlg007.perseus-grc2:97/>
- Cytat w karcie „Numancia”: Appian, „Wojny iberyjskie” 97–98, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, <https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0551.tlg007.perseus-grc2:97-98/>
- Cytat w karcie „San Millán de la Cogolla: klasztor Suso i Yuso”: Gonzalo de Berceo, „Żywot świętego Emiliana z La Cogolla” strofa 489, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, <https://archive.org/details/colecciondepoes03santgoog/page/n210/mode/1up>
- Cytat w karcie „San Millán de la Cogolla: klasztor Suso i Yuso”: Gonzalo de Berceo o grobie świętego, „Żywot świętego Emiliana z La Cogolla” strofy 485–486, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, <https://archive.org/details/colecciondepoes03santgoog/page/n210/mode/1up>
- Cytat w karcie „Tiermes (Termes): skalne miasto Celtyberów i Rzymian”: Appian o zdobyciu Termes w 98 r. p.n.e., „Historia rzymska. Księga iberyjska” 99, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, <https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0551.tlg007.perseus-grc2:16.99/>
- Cytat w karcie „Tiermes (Termes): skalne miasto Celtyberów i Rzymian”: Tacyt o zabójstwie namiestnika w 25 r. n.e., „Roczniki” IV 45, przekład własny z oryginału, CC BY 4.0, [https://la.wikisource.org/wiki/Ab_excessu_divi_Augusti_\(Annales\)/Liber_IV](https://la.wikisource.org/wiki/Ab_excessu_divi_Augusti_(Annales)/Liber_IV)

- Zdjęcie „Alcalá del Júcar”: Pacodonderis, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ALCAL%C3%81_DEL_J%C3%9ACAR_2.jpg
- Zdjęcie „Consuegra”: diego_cue, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Molinos_y_castillo_de_Consuegra_-_Toledo_-_panoramio.jpg
- Zdjęcie „La Pedriza i zamek Manzanares el Real”: Kent Wang, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_Pedriza_-_51679516874.jpg
- Zdjęcie „Pedraza”: Luis Rogelio HM, CC BY-SA 2.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pedraza,_en_Segovia_\(Espa%C3%B1a\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pedraza,_en_Segovia_(Espa%C3%B1a).jpg)
- Zdjęcie „Salamanca (Salamanka)”: Santiagova, CC BY-SA 3.0 es, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Reflejos_de_la_Catedrales_de_Salamanca.jpg
- Zdjęcie „Segovia (Segowia)”: Bernard Gagnon, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aqueduct_of_Segovia_08.jpg
- Zdjęcie „Albarracín”: José Luis Filpo Cabana, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albarrac%C3%ADn.jpg>
- Zdjęcie „Alto Tajo: Puente de San Pedro i wąwozy Tagu”: Fofó ., CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alto_Tajo_-_Puente_de_San_Pedro.jpg
- Zdjęcie „Alto Tajo: Puente de San Pedro i wąwozy Tagu” (Barranco de la Hoz: czerwone skały wąwozu Gallo,...): José Felipe Ortega, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barranco_de_la_Hoz.jpg
- Zdjęcie „Bílbilis (Calatayud)”: Ecelan, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calatayud_-_Museo_de_Calatayud_-_Cubiculo.jpg
- Zdjęcie „Cañón Rojo: Rambla de Barrachina pod Teruelem”: Rafael Rodríguez, CC BY 2.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rambla_de_Barrachina,_Villastar_\(Teruel\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rambla_de_Barrachina,_Villastar_(Teruel).jpg)
- Zdjęcie „Ciudad Encantada (Zaczarowane Miasto), Serranía de Cuenca”: Xauxa Håkan Svensson, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CiudadEncantada_TormoAlto.jpg
- Zdjęcie „Ciudad Encantada (Zaczarowane Miasto), Serranía de Cuenca” (Los Barcos: rząd skał podciętych u dołu jak dzioby...): Esteban Javier Millan Rivas, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Conjunto_Escuadra_de_Barcos_-_Ciudad_Encantada.jpg
- Zdjęcie „Ciudad Encantada (Zaczarowane Miasto), Serranía de Cuenca” (Puente Romano: skalny łuk, który z „rzymskim mostem” ma...): Esteban

- Javier Millan Rivas, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Conjunto_Puente_Romano_-_Ciudad_Encantada.jpg
- Zdjęcie „Despeñaperros: brama Andaluzji w Sierra Morena”: Veinticuatro de Jahén, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parque_Despe%C3%B1aperros1.JPG
 - Zdjęcie „Despeñaperros: brama Andaluzji w Sierra Morena” (Los Órganos: pionowo postawione warstwy kwarcytu,...): Iván Leonardo Herrera Pérez, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Los_%C3%B3rganos_de_Despe%C3%B1aperros.jpg
 - Zdjęcie „Embalse de Vadiello (Sierra de Guara)”: Pelayo 08, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sierra_de_Guarra_06.png
 - Zdjęcie „Fuente Dé i kolejka linowa (Picos de Europa)”: Falk2, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:J22_988_Seilbahn_Fuente_D%C3%A9%E2%80%93Cable.jpg
 - Zdjęcie „Granadilla”: Discasto, CC BY-SA 3.0 es, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panor%C3%A1mica_\(13_de_agosto_de_2014,_Granadilla\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panor%C3%A1mica_(13_de_agosto_de_2014,_Granadilla).JPG)
 - Zdjęcie „Haro”: David Martin, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plaza_Mayor_de_Haro.jpg
 - Zdjęcie „Lanuzo i dolina Tena”: autor nieznany, CC BY-SA 3.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lanuzo_\(Sallent_de_Galligo,_Uesca\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lanuzo_(Sallent_de_Galligo,_Uesca).jpg)
 - Zdjęcie „Marvão, gniazdo orła nad granicą”: Elemaki, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CastillodeMarvao.jpg>
 - Zdjęcie „Monsanto, wioska w granitowych głazach”: Monica Andre from Portugal, CC BY 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monsanto_ceilings.jpg
 - Zdjęcie „Mota del Cuervo i Castillo de Belmonte”: GFreihalter, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mota_del_Cuervo_Molinos_330.jpg
 - Zdjęcie „Nacimiento del Río Cuervo (źródło rzeki Cuervo), Serranía de Cuenca”: Diego Delso, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nacimiento_del_r%C3%ADo_Cuervo,_Vega_del_Codorno,_Cuenca,_Espa%C3%B1a.jpg
 - Zdjęcie „Nacimiento del Río Cuervo (źródło rzeki Cuervo), Serranía de Cuenca” (Strużki wody na zarośniętych mchem progach trawertynu): Diego Delso, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nacimiento_del_r%C3%ADo_Cuervo,_Vega_del_Codorno,_Cuenca,_Espa%C3%B1a.jpg
 - Zdjęcie „Numancia”: Txo, Public domain, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nunmancia_1.JPG

- Zdjęcie „Orbaneja del Castillo”: santiago lopez-pastor from España, CC BY-SA 2.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Orbaneja_del_Castillo_-_Flickr_-_santiagolopezpastor.jpg
- Zdjęcie „Puentedey”: Heidi Meudt, CC BY 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Puentedey_Spain_Aug_2024.jpg
- Zdjęcie „Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos”: juan carlos, CC BY 3.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calzada_romana_en_el_puerto_del_Pico_\(Avila\)_-_panoramio.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calzada_romana_en_el_puerto_del_Pico_(Avila)_-_panoramio.jpg)
- Zdjęcie „Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos” (Bruk dawnej drogi pod Puerto del Pico i widok na dolinę Tiétar): Chinochenko, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calzada_Romana_%C3%81vila.JPG
- Zdjęcie „Puerto del Pico i dawna droga brukowana w Sierra de Gredos” (Zamek książąt Alburquerque w Mombeltrán u stóp przełęczy): Sten Porse, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mombeltr%C3%A1n-borgen_15.JPG
- Zdjęcie „San Millán de la Cogolla: klasztory Suso i Yuso”: aherrero, CC BY 2.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monasterio_de_Suso_\(2\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monasterio_de_Suso_(2).jpg)
- Zdjęcie „Siega Verde”: Vanbasten 23, CC0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siega_Verde.JPG
- Zdjęcie „The Silent Route (A-1702) i tunele Pitarque”: Juan Emilio Prades Bel, CC BY 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Silent_Route,_la_ruta_del_silencio,_carretera_panor%C3%A1mica_A-1702_
- Zdjęcie „Tiermes (Termes): skalne miasto Celtyberów i Rzymian”: Malica, CC0, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CasaPedroTiermes.jpg>
- Zdjęcie „Tiermes (Termes): skalne miasto Celtyberów i Rzymian” (Wykuty w piaskowcu kanał rzymskiego akweduktu z czasów Tyberiusza): Rowanwindwhistler, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AcueductoDeTermancia.jpg>
- Zdjęcie „Tiermes (Termes): skalne miasto Celtyberów i Rzymian” (Romański kościół Santa María de Tiermes z XII w., jedyny...): Discasto, CC BY-SA 3.0 es, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ermita_de_Nuestra_Se%C3%B1ora_de_Santa_Mar%C3%ADA_\(11_de_mayo_de_](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ermita_de_Nuestra_Se%C3%B1ora_de_Santa_Mar%C3%ADA_(11_de_mayo_de_)
- Zdjęcie „Valle de Ordesa (Torla-Ordesa)”: Martin Stiburek, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ordesa_Valley_from_Mirador_de_Calcilarruego.jpg
- Zdjęcie „Villa Romana de Noheda”: Rodelar, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_romana_de_Noheda_03.jpg